

- a. in zake de gronden der echtscheiding:
- 1° dat elke willekeurige en lichtvaardige echtscheiding zondig is en door de Schrift veroordeeld wordt;
  - 2° dat naar de Schrift echtscheiding alleen geoorloofd is, wanneer door een der echtgenooten een zoodanige zonde gepleegd wordt, waardoor de huwelijks-trouw wordt geschonden (overspel) of de huwelijksgemeenschap feitelijk wordt verbroken (kwaadwillige verlating); omdat in deze beide gevallen het fundament van het huwelijk zelf wordt aangetast;
- b. in zake de roeping der Overheid ten opzichte van de echtscheiding:
- 1° dat de Overheid als Dienaresse Gods gebonden is aan de ordinantiën Gods ook voor het huwelijksleven en daarom deze ordinantiën Gods zooveel mogelijk ook bij hare wetgeving tot richtsnoer heeft te nemen;
  - 2° dat echter de taak der Overheid te dezen opzichte een andere is dan de taak van de Kerk, omdat, terwijl de Kerk den absoluten eisch van Gods Wet voor de consciëntiën heeft te handhaven, de Overheid rekening heeft te houden met de bestaande toestanden onder het volk;
  - 3° dat een algemeene regel, in welke gevallen de Overheid echtscheiding mag toestaan, derhalve niet kan gegeven worden, aangezien dit afhangt van den zedelijken toestand van het volk, waarover de Overheid regeert;
  - 4° dat de Overheid, gelijk het voorbeeld van Mozes toont, niet gezegd kan worden een zondige daad te verrichten, wanneer zij om erger kwaad te voorkomen of den zwakke te beschermen echtscheiding toelaat in gevallen, waarin de Kerk naar Goddelijk recht dit voor ongeoorloofd acht;
  - 5° dat de Overheid, al moet zij soms het kwaad dulden, dit door hare wetgeving nooit in de hand mag werken, en daarom zondigen zou, wanneer zij door hare wetgeving de Christelijke grondslagen van het huwelijk ondermijnde, door geheel willekeurige echtscheiding toe te staan of te sanctioneeren;
  - 6° dat degene, die van deze wetgeving der Overheid gebruik maakt, om op andere gronden dan de Schrift veroorlooft zijn huwelijk te ontbinden, naar Goddelijk recht en in foro consciëntiæ schuldig blijft staan aan echtbreuk;
- c. in zake de verhouding der Kerken tegenover dit echtscheidingsrecht der Overheid:
- 1° dat aan de Kerk het recht toekomt om een zelfstandig oordeel te hebben over de gevallen, waarin naar Goddelijk recht alleen echtscheiding geoorloofd is, en dat zij geroepen is, den eisch van Gods Woord in dezen te brengen en tot de gemeenteleden en tot de Overheid;
  - 2° dat het echtscheidingsrecht der Overheid wel in den regel door de Kerk moet geëerbiedigd worden, voor zoover dit de rechtelijke gevolgen betreft, maar dat, wanneer dit echtscheidingsrecht geheel met de Christelijke grondslagen van het huwelijk breken zou, de Kerk uit gehoorzaamheid aan Gods Woord genoodzaakt kan worden om dit echtscheidingsrecht voor haar terrein niet meer te erkennen;
  - 3° dat echter met het oog op de ontzettende gevolgen, die hieruit voor de saamleving zouden voortvloeien, de Kerk hiertoe niet mag overgaan dan wanneer Gods Woord dit gebiedend van haar eischt, en dat zij in dit geval, na eerst bij de Overheid publiek te hebben geprotesteerd, daarvan een openlijke verklaring heeft af te leggen, opdat elk gemeentelid wete, dat de Kerk dit echtscheidingsrecht verwerpt;
  - 4° dat voorzoover de Overheid nog in het algemeen de Christelijke grondslagen van het huwelijk handhaaft, de Kerk, ook al zou zij oordeelen, dat in een bepaald geval geen genoegzame grond voor echtscheiding aanwezig was, zich bij het feit der echtscheiding heeft neer te leggen;
  - 5° dat, wanneer na zulk eene volgens de Kerk ongeoorloofde echtscheiding, de Overheid een nieuw huwelijk toestaat, de Kerk zulk een huwelijk als een zondige daad heeft te veroordeelen en daartoe op geenerlei wijze hare medewerking heeft te verleenen;
  - 6° maar dat de eisch, dat de aldus gehuwden zich dan van elke huwelijksgemeenschap hebben te onthouden, in de Schrift geen genoegzamen grond vindt, aan de consciëntiën een te zwaren last zou opleggen en de deur zou openzetten voor andere en nog veel ergere zonden;
- d. omtrent de uitoefening van de tucht na ongeoorloofde echtscheiding en daarop gevolgd nieuw huwelijk:
- 1° dat de Kerk zeer zeker geroepen is om, wanneer leden der gemeente op ongeoorloofde wijze of onder leugenachtige voorwendselen echtscheiding verkrijgen, en evenzoo wanneer zij daarna tot een nieuw huwelijk overgaan, tucht tegen hen te oefenen;
  - 2° maar dat, wanneer na het begaan van deze zonde de schuldigen tot de ge-

meenschap der Kerk willen terugkeeren, de Kerk alleen als eisch kan stellen, dat deze zonde beleden en berouw over deze zondige daad getoond worde;

3° dat er dan alleen reden zou wezen voor de Kerk om aan de oprechtheid van zulk een berouw te twifelen, wanneer dezelfde zonde van lichtvaardige echtscheiding en hertrouw daarna herhaald werd.

Prof RIDDERBOS geeft in zijn Memorie aan de Synode het advies, dat, zoo zij instemming betuigt met het Rapport, zij daaraan verbindt een clause als deze: „evenwel met deze beperking, dat naar hare meening het den Christen van Godswege niet geoorloofd is, echtscheiding aan te vragen, tenzij op grond van hoererij”; *subsidiar*: „evenwel met deze beperking, dat zij de meening, volgens welke het den Christen van Godswege geoorloofd is, echtscheiding aan te vragen op grond van kwaadwillige verlating en de daarvoor bijgebrachte gronden voor rekening der Commissie laat; en den Kerken dit vraagpunt alsnog ter nadere behandeling aanbeveelt”.

In betrekking tot dit Rapport en deze Memorie zijn verschillende uitspraken van Kerken, Classes en Particuliere Synodes bij de Synode ingekomen. De Classis Apeldoorn, de Classis Grootegast en de Particuliere Synode van Gelderland vereenigen zich met de opvatting van Prof. RIDDERBOS, dat de kwaadwillige verlating geen schriftuurlijke grond voor echtscheiding is. De Kerk van Urk spreekt alleen uit, dat zij de meening, dat echtscheiding op grond van kwaadwillige verlating geoorloofd is, voor rekening der Commissie laat. De overige Kerken, Classes en Particuliere Synodes n.l. de Kerken van Bolsward A en Watergraafsmeer, de Classes Amersfoort, Appingedam, Enkhuizen, Middelburg, Warffum en Winschoten, de Particuliere Synodes van Friesland (noordel. gedeelte), Overijssel, Noord-Holland, Zuid-Holland (noordel. gedeelte), Zuid-Holland (zuidel. gedeelte) en Noord-Brabant en Limburg, willen, dat het punt in kwestie nog verder in studie zal worden genomen. De andere Conclusies van het Rapport vinden geen bestrijding, wel wordt er in een achtstal der uitspraken uitdrukkelijk instemming mede betuigd.

Ook uwe Commissie vereenigt zich eenparig met deze overige Conclusies van het Rapport en acht het met de meeste Kerken, Classes en Particuliere Synodes, die zich uitspraken, niet wenschelijk, dat deze Synode reeds een beslissing neme over de vraag, of naast hoererij ook kwaadwillige verlating als een grond voor echtscheiding te beschouwen is. Zij meent, dat deze vraag aan de Kerken ter nadere overweging moet worden aanbevolen en dat, waar Prof. RIDDERBOS een bepaald punt uit het Rapport uitvoerig heeft bestreden, de meerderheid der Deputaten in de gelegenheid gesteld moet worden om haar meening tegenover de bedenkingen van Prof. RIDDERBOS nader te adstrueeren.

Dienvolgens stelt uwe Commissie aan de Synode voor: (volgt in art. 91).

Dr J. THIJS, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXVII. **RAPPORT in zake Evangelisatie. (Agendum K.)**
Art. 92.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen van uwe Commissie is gesteld punt K van het Agendum, waar onder het hoofd *Evangelisatie* worden genoemd 1e het Rapport over Evangelisatie en 2e verschillende voorstellen van Kerken, Classes en Particuliere Synodes, voor het meerendeel gedaan naar aanleiding van en in verband met het zoo juist genoemde Rapport.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het wenschelijk is eerst met een enkel woord te herinneren aan de geschiedenis van het z.g. Evangelisatierapport. Op de Generale Synode te Rotterdam in 1917 was van niet minder dan zes Particuliere Synodes en eenige Kerken het verzoek ingekomen om een nadere preciseering te geven van de beginselen en den arbeid der Evangelisatie. De Generale Synode besloot toen een drietal Deputaten te benoemen en twee secundi met opdracht om de volgende Synode te dienen van advies in zake de algemeene beginselen en regelen welke voor den Evangelisatiearbeid behooren te gelden en ten tweede de Kerken met allen nadruk op te wekken in den aangevangen Evangelisatiearbeid niet te

vertragen; en, wanneer die arbeid nog niet aangevangen werd, de hand aan den ploeg te slaan.

Uwe Commissie meent aan dit besluit te moeten herinneren, om U duidelijk te maken, dat ze zich ontslagen acht van de taak om te onderzoeken, of het de taak eener Generale Synode kan zijn om algemeene beginselen te formuleeren. De Synode heeft besloten, dat dit geschieden zou. Alleen veroorlooft uwe Commissie zich deze opmerking, dat al was er te Rotterdam geen voorstel of vraag ter tafel in verband met een concreet door of bij de Evangelisatie gerezen moeilijkheid, zoomin als er thans een is, het toch van algemeene bekendheid is, dat in de practijk verschillende bezwaren worden ondervonden en dat, nu het van algemeene bekendheid was, dat de zaak der Evangelisatie met verschillende daarbij voorkomende bezwaren ter Synode behandeld zou worden, de Kerken zich uit den aard der zaak er van onthouden hebben allerlei onderdeelen uit de practijk bij de Synode aanhangig te maken. Er kan nog op gewezen worden, dat toen de Zending onzer Kerken eenigen tijd was voortgegaan, de bezwaren waren gevoeld, eenige lijnen duidelijk zichtbaar waren geworden, de Zendingsorde door de Generale Synode is vastgesteld.

Verder wordt er aan herinnerd, dat het Evangelisatierapport naar het oordeel der Synode te Leeuwarden te kort voor het samenkomen der Synode aan de Kerken was rondgezonden, dan dat ze er behoorlijk kennis van hadden kunnen nemen. Zoo besloot deze Synode de behandeling van het Rapport te verdagen tot de eerstvolgende Synode.

Wat nu het Rapport zelf betreft, daarvan mag zeker getuigd, dat de opstellers op uitnemende wijze de hun gegeven opdracht hebben vervuld. Wel is het waar, dat Conclusies ontbreken. Aan de eene zijde mag dit geen groot bezwaar worden geacht, daar in het Rapport duidelijk genoeg zijn op te merken enkele uitspraken die min of meer als stellingen kunnen worden beschouwd en die, waren Conclusies gegeven, daarvoor zeker in aanmerking zouden zijn gekomen. Aan de andere zijde kan uwe Commissie niet nalaten op te merken, dat het aandringen op het geven van Conclusies, zooals dat in enkele van de aan U gedane voorstellen zich openbaart, volkomen begrijpelijk is. Onze Generale Synodes toch hebben de gewoonte alleen Conclusies als voorstellen te aanvaarden en die al of niet geamendeerd tot besluit te verheffen dan wel te verwerpen. Nooit nemen de Synodes geheel den inhoud van een Rapport voor haar rekening en zoo is het te verklaren, dat verschillende Kerken om bepaalde uitspraken hebben gevraagd.

Hierbij moge zich aansluiten een opsomming van die uitspraken uit het Rapport, die naar het oordeel van uwe Commissie in den boven aangegeven zin voor Conclusies in aanmerking zouden kunnen komen:

- a. Evangelisatie is dat deel der inwendige Zending, dat zich wijdt aan de verkondiging van het evangelie door woord en geschrift aan de daarvan in meerdere of mindere mate vervreemde Christenheid;
- b. de gemeente is tot dezen evangeliseerenden arbeid gerechtigd en verplicht;
- c. de evangeliseerende arbeid is in den tegenwoordigen tijd noodzakelijker dan ooit;
- d. de Evangelisatie is niet een nieuwe werkzaamheid, de Gereformeerde Kerken hebben reeds lang haar roeping ten dezen gevoeld en verstaan;
- e. tot de Evangelisatie is in de eerste plaats de Kerk als instituut geroepen, echter niet met uitsluiting, doch met gebruikmaking van de krachten en gaven, welke door Christus' Geest in Zijn Gemeente worden uitgestort;
- f. de grenzen tusschen den arbeid, die van de institutaire Kerk uitgaat, en dien, welke door de geloovigen individueel of in vereeniging verricht wordt, zijn moeilijk aan te wijzen, maar behoeven ook niet angstvallig en kunstmatig getrokken te worden. Kerk en vrije corporatie of particuliere personen hebben zich in dezen niet tegenover elkander te stellen, maar behooren in overleg en in goede harmonie met elkander samen te werken;
- g. in iedere gemeente behoort een Commissie gevormd te worden, aan welke de arbeid der Evangelisatie speciaal wordt opgedragen, die met dezen arbeid direct of indirect zich bezig houdt, de middelen aanwijst, waarmede en de wijze aangeeft waarop de arbeid geschieden moet.

Uwe Commissie gelooft te mogen aannemen, dat in deze uitspraken, die zooveel mogelijk gegeven zijn in de eigen woorden van het Evangelisatierapport, zijn inhoud is samengevat en dat de geboden uitspraken, althans wat de hoofdzaak betreft, in het Rapport ook op voldoende wijze zijn bewezen.

Uwe Commissie zou er dus nu toe kunnen overgaan verslag te doen van de bij U ingekomen voorstellen, ware het niet, dat zich hier een moeilijkheid voordoet. Het Evangelisatierapport is bijna 4 jaren oud. In dien tijd heeft de practijk niet

stilgestaan. Het werk heeft zich buitengewoon uitgebreid. Daarbij hebben zich bezwaren voorgedaan, die voor 4 jaren niet of althans niet in die mate werden gevoeld. Die bezwaren komen ook tot uiting in enkele van de bij U ingediende voorstellen. Zoo noemen we het gevaar van verwatering, de vraag naar de mogelijkheid van samenwerking, de vraag naar het laatste doel der Evangelisatie, de vraag naar de methode. Wie ook maar eenigermate met de praktijk op de hoogte is, weet, dat de moeilijkheden hier vele zijn. Daarom veroorlooft zich uwe Commissie aan de bespreking van de voorstellen enkele opmerkingen te laten voorafgaan, die ontslaan van de taak om bij de uit de Kerken gerezen voorstellen op verschillende dingen in den breede in te gaan en die de straks te bieden Conclusies mogen rechtvaardigen.

Het is niet te ontkennen, dat verwatering, waarvan verschillende voorstellen spreken, bij de Evangelisatie voorkomt. We zouden daarbij vooral willen noemen de onkerkelijkheid, het maar raak arbeiden zonder te vragen naar goed uitgangspunt en welomschreven doel, dingen die in de praktijk tot misstanden kunnen leiden en misschien reeds hebben geleid. Daarmee hangt weer samen de vraag, hoe kan worden geëvangéliseerd, zóó, dat deze bezwaren kunnen worden ontgaan.

Uwe Commissie veroorlooft zich in verband met het zoo juist gezegde de volgende opmerkingen te maken.

Vast dient te staan, dat het de plicht van de Kerk des Heeren is zich naar haar roeping te openbaren in de wereld als het licht op den kandelaar en van de leden der Kerk om hun goede werken aan de menschen te laten zien, opdat de menschen den Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken. Dit is de onopzettelijke, maar toch de eerste Evangelisatie. Daarvan is de Kerk des Heeren of zijn haar leden niet alleen niet ontslagen door een opzettelijke Evangelisatie maar uitdrukkelijk moet zelfs uitgesproken, dat wat hier de onopzettelijke Evangelisatie wordt genoemd, nooit door een opzettelijke op den achtergrond mag komen en dat bij alle aandringen op Evangelisatie de Kerk des Heeren juist ook in onzen tijd in de eerste plaats de leden der gemeente op te wekken heeft te schijnen als lichten in de wereld te midden van een krom en verdraaid geslacht.

Veel moeilijker is een tweede punt, dat uwe Commissie zich veroorlooft onder uwe aandacht te brengen n.l. de juiste onderscheiding tusschen Reformatie en Evangelisatie. Uwe Commissie is van oordeel, dat het hierbij noodig is uit te gaan van de feiten, zooals ze op dit oogenblik zijn. Ver in het verleden ligt de tijd, waarin de Kerk des Heeren als zoodanig veel rechtstreekschen invloed oefende op de buitenwereld. Al mag met dank aan den Heere getuigd, dat de indirecte invloed der Kerk nog geenszins gering is te achten, we behoeven daarbij slechts te herinneren aan het Christelijk onderwijs, de Christelijke staatkundige en maatschappelijke actie, — dat de strijd der wereld zich vaak veel meer tegen deze laatste dan tegen de Kerk zelf richt, bewijst, hoe de positie der Kerk in dit opzicht is. Vervolgens moet herinnerd aan de dusgenaamde pluriformiteit der Kerk, een punt waarop hier niet verder kan worden ingegaan, maar dat toch moest genoemd, omdat het daarmede samenhangt, dat zelfs van degenen, die den naam van Christus belijden, slechts een klein deel tot onze Kerken behooren.

Reformatie nu kan slechts plaats hebben *in* de Kerk. M.n. binnen den kring der Nederlandsch Hervormde Kerk heeft men op tal van plaatsen, waar een modern of ethisch predikant staat, een z.g. Evangelisatie. Door de goede gunst des Heeren over onze Kerken is op dit oogenblik zulk een arbeid in de Gereformeerde Kerken niet noodig. Doch stel, wat God verhoede, dat hij bij ons noodig worden zou, dan zou daaraan niet de naam van Evangelisatie moeten worden gegeven, daar zeer bepaald Reformatie der Kerk de bedoeling zou zijn. Doch behalve voor Reformatie is er ook plaats voor Evangelisatie. Eene Reformatie immers moge invloed oefenen binnen den kring der Kerk, de Kerk kan met haar Reformatie de buitenstaanders niet bereiken. Zoo staan we voor het feit, dat er praktisch een groot aantal menschen leeft, die zich van het bestaan onzer Kerken niets aantrekken, die door de gewone kerkelijke actie niet te bereiken zijn en met wie de Kerk des Heeren alleen door bijzondere actie in aanraking komen kan. Hier ligt in groote trekken het verschil tusschen Reformatie en Evangelisatie. Maar hier ligt ook uitgesproken, dat een eigen Evangelisatie, die van onze Kerken uitgaat (dit te nemen in den zin van de boven aangehaalde uitspraak e uit het Rapport) noodzakelijk is. Zou zulk een Evangelisatie reeds daarom noodzakelijk zijn, omdat het er op aan komt het zuivere Woord Gods te brengen, zonder verwatering of vervalsching, d.w.z. in overeenstemming met onze Drie Formulieren van Eenigheid, het moet ook daarom naar voren worden gebracht, omdat het bij alle Evangelisatie gaat om de uitbreiding van Gods Koninkrijk, dat is niet alleen om de zaligheid der zielen, maar ook om de vermeerdering van Christus' Kerk. De Kerk moge

dan bij de Evangelisatie niet het eerste zijn, ze mag evenmin op den achtergrond komen, laat staan worden vergeten. En het doel van de Evangelisatie is eerst bereikt, als degenen, die door Gods Geest en Woord werden gegrepen, ook gebracht zijn in den schoot der Kerk.

Met dat alles wordt niet gezegd, dat nooit een samenwerking met leden van andere Kerken geoorloofd kan zijn. Ze is niet geoorloofd bij de gewone georganiseerde Evangelisatie, ze kan wenschelijk worden onder bepaalde omstandigheden b.v. op een kermis, onder militairen enz. enz.

Een volgende vraag, die dient te worden beantwoord, zal het doel der Evangelisatie recht worden omschreven, brengt ook in aanraking met de pluriformiteit van de Kerk. Uit het vorige zou n.l. kunnen worden afgeleid, dat Reformatie bedoelt binnen de Kerk terug te roepen tot het Woord Gods en dat alle arbeid, die verder in den naam des Heeren noodigt tot geloof en bekeering, Evangelisatie zou zijn. Op deze wijze kan het echter niet worden gesteld. Wat hier op de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken besloten wordt, geldt dien Kerken en dien Kerken alleen. Doch die buiten onze Kerken leven, kunnen niet allen op dezelfde wijze worden beschouwd. Er zijn allerlei gradaties. Aan de eene zijde zijn Broeders en Zusters, die met ons staan op den bodem der Gereformeerde belijdenis, met wie we in allerlei opzicht kunnen samenwerken, die we liefhebben als medegeloovigen, doch van wie we oordeelen, dat ze dwalende zijn op het stuk der Kerk en dat ze zich bij een Gereformeerde Kerk dienden aan te sluiten, waar ze met blijdschap zouden worden ontvangen. Men vindt zulke onder de Gereformeerden in de Hervormde Kerk zoowel als onder de Christelijke Gereformeerden, Gereformeerde Gemeenten, Oud-Gereformeerden enz. enz. Aan de andere zijde zijn zij, die geheel vervreemd zijn van of zelfs positief vijandig staan tegenover het Woord en den dienst des Heeren. Tusschen die twee groepen treffen we allerlei gradaties. Dan hebben we de Roomschen, die een eigen plaats innemen, daarin met ons overeenkomend, dat ze een wel omschreven leer hebben, maar in het leven en ten deele ook in de levenspraktijk aan allerlei onschriftuurlijke dwalingen zich schuldig maken.

Men zal gevoelen, dat hier twee klippen dienen te worden vermeden. Aan de eene zijde mag niet worden gezegd: al, wat niet kerkelijk met ons meeleeft, is voorwerp van Evangelisatie, want de Evangelisatie bedoelt te brengen tot de ware Kerk. Aan de andere zijde moet een kerkelijk indifferentisme worden veroordeeld, dat spreekt: als de menschen Jezus slechts liefhebben, doet het er minder toe, tot welke Kerk zij behooren.

Uwe Commissie heeft zich bij het opstellen der Conclusies door de volgende overwegingen laten leiden. Zij, die met ons staan op den grondslag der Belijdenis, die gelijk men het wel uitdrukt: „eigenlijk bij ons behooren”, moeten door de ambtsdragers tot de Kerk van Christus worden geroepen. Dat is de taak, die hun is opgelegd in art. 28 van onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Hetzelfde mag ook nog gezegd worden van hen, die alhoewel niet in alles meegaande met de Belijdenis, zich toch in leer en leven als geloovige Christenen openbaren. Zij behooren geweest te worden op hun dwalingen en dan daardoor geroepen te worden tot de Kerk. Geheel anders staat het met hen, die zich als ongeloovigen openbaren, of die de belijdenis van den Drieëenigen God verwerpen. Uit den aard der zaak is het niet mogelijk, precies een grens te trekken. Wat onze Kerken doen ten aanzien van den Heiligen Doop, kan ons een vingerwijzing geven. Waar de Doop is toebediend door een wettig ambtsdrager in den naam van den Drieëenigen God, daar wordt hij erkend. Naar analogie daarvan kan althans eenigermate worden vastgesteld, waar de Evangelisatie begint.

Boven werd reeds gezegd, dat ten opzichte van de Roomschen, en we zouden hier secten als Apostolischen, Mormonen en dergelijke bij kunnen noemen, zich een bijzonder geval voordoet. Vooral geldt dit ten aanzien van de Roomschen, omdat de Roomsche Kerk een lange historie achter zich heeft, zeer veel leden telt, ook in ons vaderland in geheele streken vrijwel de eenige Kerk is en omdat onze Kerken de Gereformeerde Roomsche zijn en daardoor de fundamenteele stukken des geloofs met de Roomsche Kerk gemeen hebben. Naar den zoo juist aangegeven regel kan van Evangelisatie onder de Roomschen eigenlijk geen sprake zijn. Het zal echter wel moeilijk zijn om, nu die naam eenmaal ingang vond, hem door een anderen te vervangen; een kleurlooze *arbeid onder de Roomschen* maakt het niet veel beter. Uwe Commissie zal dan ook geen nieuwen naam voorstellen, maar spreekt wel uit, dat zij in haar Conclusies niet aan het werk onder de Roomschen denkt, dat een eigen karakter draagt en een afzonderlijke beschouwing zou noodig maken, maar aan de van God vervreemde Christenheid in den zin, waarin dit zoo juist werd aangegeven.

Eén opmerking moge hier nog aan worden toegevoegd; ze betreft den Schriftuurlijken grondslag der Evangelisatie. Uwe Commissie is van oordeel, dat uitgesproken moet, dat de Evangelisatie in den zin waarin ze thans wordt geoefend in de Heilige Schrift niet voorkomt en niet kan voorkomen om de zeer eenvoudige reden, dat er in de Schrift niet voorkomt een teekening of de geschiedenis van een Kerk, die verkeert in de omstandigheden, waarin de Kerken zich thans bevinden. Daarmee wordt echter naar het oordeel van uwe Commissie niet de bewijskracht ontnomen aan de verschillende Schriftplaatsen, die in het Evangelisatierapport zijn aangehaald. In de eerste plaats is het toch altijd noodig in gevallen, waarin we geen rechtstreeksch op onze omstandigheden passend bevel des Heeren hebben, beslissingen te nemen naar soortgelijke gevallen. In de tweede plaats zouden we zeker in strijd komen met de Schrift, indien we dat zeer groote deel van onze eigen omgeving, waarmee onze Kerken geen rechtstreeksche aanraking hebben, overlieten aan zijn lot. Een der grondgeboden Gods is de liefde tot den naaste. Naar het eigen Woord des Heeren zijn onze naasten allen, met wie ons de Heere in aanraking brengt en we kunnen hun geen grooter zegen brengen, dan de prediking van het Evangelie. En zou men willen opmerken, dat dit meer ziet op het gewone menschenlijke verkeer en de onopzettelijke Evangelisatie, dan wijst uwe Commissie er op, dat de apostel PAULUS in zijn geestelijk testament den ambtsdrager TIMOTHEUS vermaant: predik het Woord, houd aan (eigenlijk treed op), tijdiglijk en ontijdiglijk d.i. geroepen of niet geroepen. Een opwekking, die PAULUS vooraf laat gaan door een op een eed gelijkende verklaring en volgen laat door een uiteenzetting, die doet zien, dat het hier vooral gaat om hen, die leeraars stellen naast die der Kerk, die zich van de waarheid hebben afgewend, 2 Tim. 4 : 1—4. Daarbij kan nog gewezen op hetgeen de apostelen hebben gedaan. Toen de Joden bij Jezus' kruisdood en de vervolging der apostelen tegen de prediking van het Evangelie hadden gekozen, wil men, toen de grootste Reformatie ten gevolge had gehad, dat slechts een zeer klein deel van het Joodsche volk kwam tot de Christelijke Kerk, hebben de apostelen de Joden niet prijs gegeven maar zijn aan de Joden blijven arbeiden. Toch waren toen de Joden nog niet wat ze nu zijn, nu ze na het oordeel Gods in de verwoesting van Jeruzalem zich niet hebben bekeerd en we van Zending onder de Joden moeten spreken. Het tijdstip kan komen, dat ook in beschaafd Europa en Amerika weer Zending zal moeten worden gedreven. Zoover is het nu echter nog niet, het blijft nog een uitgaan tot hen, die van het Christelijk geloof zijn vervreemd.

Uwe Commissie is van oordeel, dat door deze algemeene opmerkingen het laatste wat ze heeft te doen, U van praëadvies te dienen over de in zake de Evangelisatie gedane voorstellen, gemakkelijker kan worden verricht. Zoo kan al dadelijk instemming worden betuigd met het voorstel van de Classis Amersfoort, de eerste zinsnede van dat van de Kerken van Watergraafsmeer en Weesp, van de Classes Enkhuizen en Zierikzee en de Particuliere Synodes van Noord-Holland en Noord-Brabant en Limburg, die alle hun adhaesie aan de algemeene strekking van het Evangelisatierapport hebben betuigd. Het was echter niet noodig dit in een afzonderlijke Conclusie uit te spreken, aangezien die instemming uit de U voor te stellen Conclusies zelf blijkt. Geheel hetzelfde geldt van het eerste lid van het voorstel van de Classis Middelburg.

Uw Commissie meent verder het tweede lid van het voorstel van de Kerk van Watergraafsmeer te kunnen laten liggen, aangezien, gelijk reeds herinnerd werd, onze Synodes nooit den geheelen inhoud van een Rapport voor haar rekening nemen. Ook hier schijnt het niet noodig een bepaalde Conclusie voor te stellen.

Van onderscheidene zijde is de wensch uitgesproken, dat door U eenige bepaalde uitspraken zouden worden gedaan. Uit hetgeen door uwe Commissie werd gezegd in het Rapport, bleek reeds, dat zij van oordeel is, dat aan dezen wensch behoort te worden voldaan. Ook hier is echter een bepaalde Conclusie niet noodig aangezien de wenschelijkheid al weer blijkt uit het voorstellen van Conclusies.

Wat nu de meer materiele zijde van de voorstellen betreft blijkt, dat van uwe vergadering wordt gevraagd:

1. een nadere omschrijving van het doel der Evangelisatie. Daarbij valt op, dat de gedane voorstellen zich geheel aansluiten bij het Evangelisatierapport, zoodat uwe Commissie zich ontslagen mag achten van de taak om nader over dit doel te handelen. Alleen treft het, dat meerdere voorstellen (Weesp, Classis Apeldoorn en Groningen, Particuliere Synode van Gelderland) uitdrukkelijk willen zien uitgesproken, dat de Evangelisatie bedoelt te brengen tot de Gereformeerde Kerk, een gedachte, waarmee uwe Commissie blijkens het door haar betoogde meegaat;

2. een tweede punt betreft de vraag, van wie de Evangelisatie moet uitgaan.

Terwijl door de Particuliere Synode van Zuid-Holland wordt gevraagd, dat de Generale Synode zal uitspreken, van wie de Evangelisatie behoort uit te gaan, wordt in het voorstel van Weesp, de Classis Apeldoorn, Groningen, Zierikzee en tot op zekere hoogte ook in dat van de Particuliere Synode van Overijssel, uitgesproken, dat de Evangelisatie behoort uit te gaan van de plaatselijke Kerk, dient te geschieden onder leiding van het ambt, doch dat daarbij gebruik moet worden gemaakt van de gaven en krachten die in de gemeente schuilen.

Uwe Commissie heeft zich de vraag gesteld, of het tot haar taak kan worden gerekend over de vraag, „van wie moet de Evangelisatie uitgaan?” te handelen, vooral ook omdat binnen den kring onzer Kerken wel stemmen worden gehoord, dat de plaatselijke Kerk geen roeping tot Evangelisatie heeft. Uwe Commissie kwam echter tot de slotsom, dat ze over deze zaak niet nader hoefde uit te weiden, aangezien in de door de Kerken, Classes en Synodes over dit punt gedane vragen en voorstellen geenerlei twijfel aan den dag is getreden, maar men zich vereenigd heeft met hetgeen in het Evangelisatierapport over dit onderwerp is gezegd. Wel moet opgemerkt worden, dat hier juist en duidelijk dient te worden onderscheiden tusschen Evangelisatie en Reformatie, gelijk boven aangegeven werd, en dat de Kerk niet uit het oog mag worden verloren. Evangelisatie op plaatsen, waar een Kerk is, zal middel in Gods hand kunnen zijn om de Kerk te doen wassen. Evangelisatie op plaatsen of in streken, waar geen Kerk is, kan leiden of tot Reformatie of tot het tot openbaring komen van de Kerk des Heeren. Gaat uwe Commissie mee met de gedachte van het Evangelisatierapport, dat de Evangelisatie behoort uit te gaan van de Kerk, omdat zij van den Heere belast is met de bewaring en de prediking van het Woord Gods, dan volgt daar van zelf uit, dat ze instemming betuigt met de voorstellen van de Kerk van Weesp en de Classes Groningen en Zierikzee, dat eventueel noodige samenwerking behoort te geschieden in den weg van het gewone kerkverband. Het is echter noodig eenigszins nader te omschrijven in welken zin dit is gemeend. Vooreerst dient in het oog gehouden, dat wanneer het Evangelisatierapport de Evangelisatie wil laten uitgaan van de Kerk, dit ziet op den eigenlijken praktischen arbeid, niet op allerlei, dat voor dien arbeid noodig is of waartoe die arbeid leidt. Samenwerking is in dit verband dan ook te nemen van samenwerking in de praktijk der Evangelisatie zooals voor kan komen, wanneer een Evangelisatiepost moet worden gesticht ongeveer op de grens van twee Kerken, of wanneer in een streek, waar nog geen Kerk is geïnstitueerd, het werk wordt ter hand genomen. Nu zullen in zulke gevallen de Kerkeraden met elkander in verband moeten treden. Het is niet noodig dit verband dadelijk te zoeken over de Classis. Groningen, Drente en Overijssel staan met elkander in verbinding voor de Zending op Soemba, Friesland (noordelijk en zuidelijk gedeelte) voor die te Keboemen, Utrecht en Gelderland voor die te Poerworedjo, de zuidelijke provincies voor Magelang en dat alles gaat buiten de Generale Synode om en kan buiten de Generale Synode omgaan, omdat de Zending op de genoemde terreinen niet al de Kerken, doch slechts enkele raakt. Zoo kunnen ook voor de Evangelisatie Kerken met elkander samengaan. Betreft dit al de Kerken in een streek, dan zal uit den aard der zaak de Classis er in worden betrokken. Zoo moet ook opgemerkt, dat het niet de bedoeling is, dat een Classis de kosten van het Evangelisatiewerk eenvoudig over de Kerken omslaat. Stel, dat een Kerk voor haar Evangelisatiearbeid gelden te kort kwam, dan zou ze die eventueel als hulp-behoevende Kerk kunnen aanvragen op de gewone wijze. Naast wat door Kerkeraden, Classes enz. behandeld wordt blijft echter zeer zeker, gelijk door de Kerk van Weesp en de Classis Groningen is uitgesproken, plaats voor particuliere vergaderingen van deskundigen, arbeiders enz., voor vereenigingen, die hulpmiddelen verkrijgbaar stellen en wat meer van dien aard zij. Uwe Commissie zou er hier op willen wijzen, dat een volkomene analogie gevonden wordt op het terrein van de armenzorg. De eigenlijke armverzorging is kerkelijk en komt op de kerkelijke vergaderingen aan de orde. Maar daarnaast is plaats voor diakonale conferenties zoowel als voor den arbeid van allerlei vereenigingen tot Christelijk hulpbetoon. Die analogie gaat zelfs zeer ver door. Wie met het Evangelisatiewerk bekend is, weet, dat het onophoudelijk in verband brengt met allerlei nooden. Men komt in aanraking met gevallen vrouwen, ontslagen gevangenen, armen enz. enz. Natuurlijk is hier zeer veel, dat niet tot de taak der Kerk behoort. Maar in het voorbijgaan mag opgemerkt, dat juist ook de Evangelisatie weer doet gevoelen, hoe noodig het is, dat ook van Gereformeerde zijde wordt gearbeid aan reclasseering, redding van gevallen vrouwen, drankzuchtigen enz. Diakonie en Evangelisatie zullen niet zelden leiden naar dezelfde terreinen, waarop Christelijke barmhartigheid door vereenigingen en particulieren moet worden geoefend.

Aan de andere zijde komen weer dingen, die zeer zeker behooren tot de taak

van de Kerk als instituut. Een Dienaar des Woords, die voor het Evangelisatiewerk werd aangewezen, zou zeer zeker aan een plaatselijke Kerk moeten worden verbonden. Het toezicht op de arbeiders en op de wijze van arbeiden in de Evangelisatie hoort aan den Kerkeraad, gelijk classicale Deputaten het zouden kunnen oefenen namens de Classis op Bijbelcolporteurs, Evangelisten of hoe men ze verder noemen wil, die in een bepaalde streek arbeiden. Voor de groote lijnen mag verder naar het Evangelisatierapport worden verwezen.

Waren tot dusver de bij U ingekomen voorstellen vrijwel eenstemmig en bedoelden ze eigenlijk slechts te formuleeren wat in het Evangelisatierapport is uitgesproken, minder eenstemmigheid bestaat er ten aanzien van het laatste punt dat uwe Commissie bij U ter sprake heeft te brengen. Aan de eene zijde is er de begeerte, dat door U middelen en methode der Evangelisatie nader zullen worden aangegeven, een streven, hetgeen tot uiting komt in den wensch van de Kerk van Watergraafsmeer en in het oordeel van de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidel. gedeelte) en wellicht ook van de Classis Enkhuizen. Daartegenover staat het gevoelen van de Classis Middelburg en de Particuliere Synode van Overijssel, die willen, dat een en ander zal worden gelaten aan de vrijheid der Kerken.

Uwe Commissie meent, dat de keuze niet moeilijk kan zijn. Onze kerkelijke vergaderingen volgen de goede gewoonte om alleen over concrete dingen uitspraak te doen. En slechts omdat de Synode te Rotterdam — het werd in den aanvang herinnerd — dienaangaande opdracht gaf, en omdat uit de Kerken zelf de drang daartoe is opgekomen in verband met de ondervonden bezwaren, kan uw vergadering tot eenige welomschreven uitspraken komen. Naar het oordeel van uw Commissie zal de Synode echter zeker niet verder mogen gaan dan zeer algemeene stellingen, of om het te zeggen met de Classis Rotterdam, tot de formuleering van korte stellingen, die leiding kunnen geven. Dit is te meer noodzakelijk, omdat nog niet ten aanzien van alle punten voldoende overeenstemming verkregen is. De weg is nu verder, dat de Kerken, zoo noodig, met concrete dingen gaan tot de meerdere vergaderingen.

Moeten de Conclusies kort zijn, wel is noodig, gezien de praktijk en de voorstellen van de Kerken die spreken van verwatering, dat goed uitkomt, hoe de Evangelisatie een Gereformeerd karakter heeft te dragen. In dit opzicht mag niets onzeker blijven. Dat Gereformeerde zal dan, als reeds werd in het licht gesteld, vooral hierin moeten uitkomen n.l. in het brengen van het zuivere Woord Gods en in het zoeken van de Gereformeerde Kerk. In aansluiting aan het Evangelisatierapport en de bij U ingekomen voorstellen veroorlooft uwe Commissie zich U eenige Conclusies voor te stellen, Conclusies, die overeenkomstig het in 1917 te Rotterdam beslotene, het karakter dragen van algemeene beginselen en regelen, welke voor den Evangelisatiearbeid behooren te gelden.

Uwe Commissie stelt U voor uit te spreken: (volgt in art. 92).

Dr F. W. GROSHEIDE, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXVIII.
Art. 93.

ADVIES in zake het Rapport van de Deputaten der Generale Synode ter verbetering van de traktementen van de predikanten in de Gereformeerde Kerken.

In handen van uwe Commissie werd gesteld het Rapport met bijlagen van de Deputaten der Generale Synode ter verbetering van de traktementen van de predikanten in de Gereformeerde Kerken, voorkomende onder letter G 1 van het Agendum.

Bedoeld Rapport vermeldt, dat door genoemde Deputaten, krachtens de hun door de Synode van Leeuwarden gegeven opdracht, allereerst aan 124 Kerken, van wie hun bekend was dat het predikantstraktement vóór 1920 nog beneden f 2500 was, een schrijven is verzonden ter informatie, of het predikantstraktement reeds op f 2500 gebracht werd en, zoo niet, of dan daartoe ook steun van de Classis en, zoo noodig, van de Particuliere Synode gevraagd werd. Uit de hierop van deze Kerken ontvangen beantwoording bleek, dat verscheidene Kerken het traktement tot dit cijfer verhoogd hadden, anderen wel niet dit bedrag

in geld uitkerden, maar door verschillende emolumenten het inkomen van den predikant toch tot meer dan f 2500 opvoerden; en voorts, dat er Kerken waren die aan haar predikant een zoodanig traktement niet konden geven en ook Kerken, wier inkomsten zóó gering waren, dat zij den eersten tijd niet aan het beroepen van een predikant dorsten denken, hoe gaarne ook. Aan de hand van deze gegevens hebben Deputaten toen aan enkele van de voorlaafst genoemde Kerken nogmaals een schrijven gericht, inhoudende advies omtrent den weg dien zij hadden te bewandelen om tot het voorgestelde doel te komen. Het resultaat hiervan was niet onbevredigend, zoodat Deputaten meenen te mogen constateeren, dat de Kerken die een eigen predikant hebben, except een betrekkelijk klein getal, thans minstens f 2500 traktement geven. Dat Deputaten ten behoeve van de enkele Kerken die dit cijfer nog niet bereikten geen gebruik gemaakt hebben van de hun verleende bevoegdheid, om hiervoor eene bijdrage van de Kerken te vragen, had zijn oogmerk in het feit, dat het resultaat van de door hen gedane handelingen nog niet zoolang geleden eerst aan Deputaten bekend werd, waarom het hun geraden scheen, het aan het oordeel der Synode over te laten, of al dan niet in dezen nog meer gedaan zal worden.

In verband hiermede stellen daarom Deputaten aan het slot van hun Rapport de vragen: 1e of met betrekking tot bedoelde Kerken nog iets gedaan dient te worden; 2e of opnieuw Deputaten voor deze zaak zullen worden benoemd en 3e indien ja, welk mandaat hun zal worden gegeven.

Uwe Commissie heeft met groote belangstelling kennis genomen van dit Rapport en is eenparig van oordeel, dat er alle reden is, dankbare waardeering uit te spreken over den arbeid door de Deputaten verricht en over het resultaat in dezen bereikt. Wat betreft de door Deputaten gestelde vragen, of ten opzichte van de Kerken, welke nog niet tot een traktementsuitkeering van f 2500 kwamen, nog iets moet gedaan worden en, in verband hiermede, of opnieuw Deputaten voor deze zaak dienen aangewezen te worden, heeft de Commissie gemeend, alvorens hierover te kunnen oordeelen, eerst nog nadere informaties te behoeven, voornamelijk wat betreft het aantal en de positie van deze Kerken. Uit de gegevens haar dien-aangaande, inzonderheid door de mondelinge toelichting van Dr HANIA, verstrekt bleek, dat het aantal dezer Kerken, die een predikant hebben, betrekkelijk zeer klein is, terwijl de financiële positie der overige, vacante Kerken, van dien aard is, dat ze vooreerst aan het beroepen van een predikant niet kunnen denken, ook al zou haar niet onbelangrijke steun worden geboden.

In aanmerking nemende dezen stand van zaken en gelet op wat door de Deputaten in dezen reeds gedaan werd, komt het uwe Commissie niet noodzakelijk voor, het mandaat dezer Deputaten als zoodanig te vernieuwen. Aan bedoelde Kerken toch werd door Deputaten niet slechts ernstig op het hart gebonden, welke roeping zij in dezen hebben, maar tevens ook duidelijk de weg gewezen, dien zij hebben te bewandelen om den noodigen steun te verkrijgen; terwijl, naar het oordeel uwer Commissie, van de betrokken Classes en Particuliere Synodes mag verwacht worden, dat ook deze zullen medewerken om bedoelde Kerken zooveel noodig is, te steunen.

In verband met dit laatste komt het haar echter wel gewenscht voor, dat de Synode aan den gewezen Scriba dezer Deputaten, Dr HANIA, alsnog opdracht verleent, om de hiervoor in aanmerking komende en Z.Eerw. bekende Classes er op te attendeeren, dat zich binnen haar ressort nog Kerken bevinden, wier predikantstraktement nog beneden f 2500 is, om dan van het hierop verkregen resultaat aan de volgende Generale Synode te rapporteeren. Ook was uwe Commissie van oordeel, dat de onder Deputaten berustende bescheiden, met name de door den Scriba opgemaakte tabellen, als zijnde van historische waarde, in het archief der Synode dienen te worden gedeponerd. Een en ander samenvattende heeft de Commissie derhalve de eer, de volgende Conclusie voor te stellen: (volgt in art. 93).

M. MEIJERING, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXVIIIa.
Art. 93.

**RAPPORT van de Deputaten der Generale Synode van
1917 ter verbetering van de traktementen van de
predikanten in de Gereformeerde Kerken.**

De Deputaten der Generale Synode van 1917 ter verbetering van de traktementen van de predikanten in de Gereformeerde Kerken hebben de eer het volgende Rapport van hunne werkzaamheden aan uwe vergadering aan te bieden:

a. in hunne eerste vergadering kozen zij tot Voorzitter Prof. L. LINDEBOOM, tot Penningmeester Br L. DE VRIES Hzn en tot Scriba Dr J. HANIA;

b. enkele malen zijn Deputaten bijeen geweest ten einde de hun gegeven opdracht — Acta Leeuwarden 1920, art. 89 — te bespreken en naar aanleiding daarvan de huns inziens gewenschte maatregelen te nemen;

c. dientengevolge hebben ze zich gewend tot 124 Kerken, van welke hun bekend was dat haar traktement vóór de Synode van 1920 nog beneden f 2500 was. Zij hebben hun schrijven in gesloten omslag verzonden en — opdat ze te eerder antwoord zouden krijgen — van eene gepostzegelde enveloppe verzeld doen gaan.

In dat schrijven is aan die Kerken gevraagd:

1° Is uw tractement nu reeds op f 2500 gebracht? Zoo neen, kunt gij dat dan alsnog niet doen?

2° Indien niet, vroegt gij ook steun aan uwe Classis, en wat deed die, hoeveel hielp die U?

3° Als uwe Classis niet voldoende *kon* doen, ten minste niet deed, is ook steun gevraagd aan de Particuliere Synode: en wat deed die?

4° Zend ons binnen eene maand a.u.b. uw antwoord.

Als bijlage I is deze circulaire opgenomen.

Op die circulaire is door al die 124 Kerken — op 12 na — geantwoord geworden.

Uit die antwoorden bleek:

a. dat er Kerken waren, die nog verre beneden f 2500 waren, en den eersten tijd ook niet aan beroepen dorsten denken, hoe gaarne ook;

b. dat er Kerken waren, die nog wel niet f 2500 in geld gaven, doch met de emolumenten, b.v. in turf, licht, fiets of levensmiddelen aangeboden, toch *meer* dan f 2500 aan waarde uitkeerden;

c. dat er ook Kerken waren die wel eerlang tot de f 2500 traktement zouden komen; zij worstelden er al om en zouden er misschien na nog eene kleine opwekking tot de gemeente wel spoedig zijn;

d. dat er ook wel Kerken waren, die, ook al hadden ze een predikant, de meermalen genoemde f 2500 niet *zouden* bereiken of niet *konden* bereiken; en

e. dat verscheidene Kerken bericht konden zenden: het traktement is nu reeds eenigen tijd f 2500; of, juist in den tijd dat de circulaire kwam, hebben wij 't traktement tot f 2500 verhoogd.

Naar aanleiding van al die antwoorden is toen over verscheidene Kerken in den breede gesproken geworden.

Aan Deputaten kwam gewenscht voor, aan enkele er van *nogmaals* een schrijven te zenden; niet gelijkloidend, doch in verband met de toestanden, waarin die Kerken verkeerden, haar van raad te dienen, en daarin ook te laten uitkomen waarheen zij zich nogmaals of voor het eerst moesten wenden om hulp, en waarbij zij dan konden opmerken dat Deputaten haar dit hadden geraden. De minuten van deze brieven, 13 in getal, gaan hierbij als bijlage II.

Meteen vroegen zij, of hun later het resultaat van hun pogen mocht worden medegedeeld.

Van enkele van die 13 Kerken is een antwoord ingekomen — en dat was niet onbevredigend, omdat men tot verhooging van het traktement had kunnen komen; andere bleven echter het antwoord schuldig.

Ziedaar een kort overzicht van de werkzaamheden uwer Deputaten. Er kan deze Conclusie uit getrokken worden, dat de Kerken die een eigen predikant hebben, except een niet zoo groot getal, thans minstens f 2500 traktement geven.

Doch meteen mag de wensch er bij worden uitgesproken, dat het toch zoover komen mocht dat *alle* Dienaren des Woords dat bedrag mochten genieten.

Daartoe hadden Deputaten gebruik *kunnen* maken van de hun verleende bevoegdheid om aan de Kerken eene bijdrage te verzoeken en dan de traktementen beneden f 2500 te suppleteeren (Acta Leeuwarden art. 89). Zij lieten dit echter na:

a. omdat de bovengenoemde resultaten eerst *nog niet zoo lang geleden* bekend werden; en

b. hun dit geraden scheen om nu maar aan de Synode over te laten of al dan niet nog meer moest worden gedaan.

En zoo zal dan deze achtbare vergadering te overwegen hebben:
 1° of met betrekking tot de genoemde gevallen nog iets dient te worden gedaan;
 2° of opnieuw Deputaten voor deze zaak zullen worden benoemd; en
 3° indien ja, welk mandaat hun zal worden gegeven.

Namens Deputaten voornoemd,

Kampen, }
 Geldermalsen, } Juni 1923.

L. LINDEBOOM, *h. t. Voorzitter.*
 J. HANIA, *h. t. Scriba.*

BIJLAGE XXIX.
 Art. 94.

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in
 Nederland, te houden 22 Augustus 1923 e.v.d. te
 Utrecht.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Namens den Kerkeraad der archiefbewarende Kerk heb ik de eer U te rapporteeren dat het Archief zich in goede orde bevindt. Voorziening is getroffen, waardoor de schadelijke inwerking van vocht zooveel mogelijk wordt tegengegaan. Voorts is er geen aanleiding tot het maken van bijzondere opmerkingen.

Namens de archiefbewarende Kerk,

Amsterdam, Juli 1923.

T. FERWERDA.

BIJLAGE XXX.
 Art. 100.

*Opleidingsschool te Djokja. (Agendum J 1.) Zending-
 rapport Hoofd 13, I, B 1, 3, 4, 5, 8 en 9.*

Stellig hebt gij met belangstelling gelezen hetgeen de Deputaten voor de Zending in hun Rapport over de Opleidingsschool hebben medegedeeld betreffende de leerkrachten, de leerlingen, de regeling der traktementen en pensioenen, de eventuele verplaatsing naar Solo, den arbeid van de Afzonderlijke Vergadering en den Raad van Toezicht, en de finantiën. Uwe Commissie heeft een en ander nauwkeurig nagegaan. Zij heeft niets ontdekt, waarover de Deputaten voor de Zending of de Arbeiders in Indië te dezer zake zouden zijn te berispen. Zij meent U derhalve te moeten adviseeren uwe goedkeuring te hechten aan de handelingen, die zijn verricht. Op het volgende zij even uwe aandacht gevestigd.

Door Br J. ZUIDEMA was mede met het oog op zijn zwakke gezondheid de vraag gesteld of het ook gewenscht zou zijn, dat hij werd gepensioneerd. De Deputaten hebben die vraag voorgelegd aan de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren des Woords op Midden-Java. Wel is er thans uit Indië bericht ingekomen, dat bedoeld schrijven is ontvangen. Maar het gevraagde advies kwam nog niet in. Uwe Commissie acht het niet gewenscht over deze teedere aangelegenheid eene beslissing te nemen zonder dat het advies van de Afzonderlijke Vergadering is gehoord. Hierbij komt, dat de gezondheidstoestand van Br J. ZUIDEMA aanmerkelijk verbeterd is, weshalve het geenszins is uitgesloten, dat hij na zijn terugkomst in Indië nog weer in actieven dienst der Zending werkzaam zal kunnen zijn. Het zal dus wel het beste zijn, dat de beoordeeling en beslissing over deze aangelegenheid worde overgelaten aan de te benoemen Deputaten voor de Zending.

In de tweede plaats merkt uwe Commissie op, dat de mededeeling der Deputaten in zake de leerlingen der Opleidingsschool eenige aanvulling behoeft. Enkele maanden, nadat Ds D. BAKKER den cursus geopend had, verzochten enkele Mis-

sionaire Dienaren om nog eenige leerlingen toe te laten. Ds D. BAKKER heeft gemeend aan dit verzoek te moeten voldoen. Begin Juli j.l. zijn nog vier leerlingen toegelaten n.l. één uit Keboemen, één uit Solo en twee uit Djokja. De cursus telt nu dertien leerlingen, allen bestemd voor Midden-Java, een getal, dat te voren voor ons eigen terrein nooit is bereikt. In verband echter met deze toelating van leerlingen, zal de cursus enkele maanden langer duren, dan eerst in de bedoeling lag, zoodat deze nu wellicht niet vóór medio 1925 zal afloopen.

Bizonder heeft uwe Commissie de regeling der traktementen en pensioenen van het personeel der Opleidingsschool in 't oog gevat. Zij heeft hierin niets gevonden, dat naar haar oordeel zou moeten worden gewijzigd. Mitsdien wil zij u voorstellen deze regeling goed te keuren en deze daardoor definitief vast te stellen.

Ten volle kon uwe Commissie zich voorts vereenigen met wat is medegedeeld in zake een eventueele verplaatsing der School naar Solo. Zij oordeelt, dat van die verplaatsing thans wel kan worden afgezien.

Ook de rekening en verantwoording van de exploitatie der School geeft uwe Commissie geen aanleiding tot eenige opmerking.

Resumeerende wenscht uwe Commissie voor te stellen: (volgt in art. 100).

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXI.   RAPPORT in zake de uitlegging van art. 14 Zendingsorde.
Art. 101.

Het is uwe Commissie gebleken uit het Rapport der Deputaten voor de Zending in zake de bemoeienissen der Deputaten met de Kerk van Utrecht c.a., dat er verschil is gerezen in de opvatting van art. 14 Zendingsorde tusschen de Kerken van Utrecht en Gelderland en de Deputaten.

De Kerk van Utrecht en de andere Kerken in de provincies Utrecht en Gelderland hadden een belangrijke wijziging aangebracht in hare samenwerking, n.l. deze, dat die Kerken sinds 1921 eens per jaar in „Zendings-Synode” bijeenkomen ter regeling van hare Zendingsbelangen. Van die wijziging hebben zij in 1921 aan Deputaten wel kennis gegeven, doch geen goedkeuring er van gevraagd.

Naar het oordeel van Deputaten had dit wel behooren te geschieden naar art. 14 Zendingsorde. Ook de Classes van Noord-Holland hebben vroeger, toen zij wijziging aanbrengen wilden in hare samenwerking, daarop de goedkeuring van Deputaten gevraagd naar art. 14, en die verkregen, terwijl de Generale Synode van Leeuwarden die handeling van Deputaten niet onnoodig heeft geacht, of afgekeurd, maar goedgekeurd. Deputaten hebben de Kerken van Utrecht en Gelderland bericht, dat zij haar handelwijze niet goed konden achten, doch de houding van die Kerken is niet veranderd. De vraag die Deputaten der Synode thans voorleggen is deze: wie heeft hier een fout begaan, de Generale Synode van Leeuwarden (1920) of de Zendings-Synode van Utrecht en Gelderland (1921)? en zij dringen er bij de Synode op aan een uitspraak te doen, opdat de nieuw te benoemen Deputaten weten waaraan zij zich in voorkomende gevallen hebben te houden.

Uwe Commissie is met Deputaten van oordeel, dat de Synode een uitspraak heeft te doen, opdat voor 't vervolg de gedragslijn voor de Deputaten vaststa.

Het wil haar voorkomen, dat Deputaten geheel conform art. 14 der Zendingsorde hebben gehandeld. In genoemd artikel wordt gehandeld onder hoofdstuk „Arbeid” over de samenwerking van meerdere Kerken. Naar art. 13 geschiedt de Zendingsarbeid door de plaatselijke Kerk al of niet in samenwerking met andere Kerken. De samenwerking van meerdere Kerken wordt nu vastgelegd in art. 14 naar de volgende regelen: een Kerk kan zich vereenigen met enkele Kerken harer Classis, waarvoor echter noodig is de goedkeuring der Classis.

Zij kan zich ook vereenigen met alle Kerken harer Classis, maar dan wordt vereischt de goedkeuring der Particuliere Synode.

Diezelfde goedkeuring der Particuliere Synode is ook noodig, wanneer een Classis zich vereenigt met andere Classes harer provincie.

De Classes van onderscheidene provincies of geheele provincies kunnen zich ook vereenigen.

In alle genoemde gevallen wordt advies van de Deputaten der Generale Synode gevraagd.

Voor het geval — zoo luidt de slotlinea van art. 14 — *alle* Classes eener provincie of van meer provincies begeeren samen te werken is goedkeuring der Deputaten noodig.

In het onderhavig geval gaat het over de samenwerking van twee provincies, waarvan uitdrukkelijk gezegd wordt, dat goedkeuring van Deputaten daarvoor noodig is. Nu betreft het wel niet de samenwerking in eerste instantie, want de samenwerking bestond reeds; Deputaten hadden vroeger hun goedkeuring daaraan reeds gehecht; maar 't gaat hier over de *wijze van samenwerking*, waarin verandering is aangebracht. Wanneer voor de samenwerking goedkeuring der Deputaten noodig is, dan ook voor een verandering in die samenwerking. Ook de wijze van samenwerking moet aan die goedkeuring worden onderworpen, hierom reeds, wijl door zulk een verandering geheel iets anders kon worden verkregen in afwijking van het tot nu toe bestaande. Het is dan ook de bedoeling geweest bij de opstelling van art. 14 der Zendingsorde daartegen te waken, opdat de actie in goede banen loope.

Dat dit de tekst van art. 14 is, is door de Generale Synodes dan ook tot nu toe vastgehouden, en nu meent uwe Commissie, dat die historische lijn niet moet worden verlaten.

In October 1913 en Maart 1914 is door de Kerken van Friesland een nieuwe regeling aan de Deputaten voor de Zending voorgelegd ter goedkeuring, naar art. 14. Aan die Kerken is toen geraden, te wachten tot de Generale Synode, die aanstaande was. De Generale Synode van Den Haag heeft toen de regeling goedgekeurd (zie art. 101 van de Acta der Generale Synode 1914 Den Haag).

Ook de Generale Synode van Leeuwarden heeft zich op dit standpunt geplaatst. Uit de mededeeling der Deputaten in hun Rapport, aangeboden aan de Generale Synode van Leeuwarden 1920 (zie pag. 156 van de Acta dier Synode) in zake hun bemoeienissen met de Kerk van Amsterdam c.a., blijkt het, dat de Deputaten een verandering in de regeling van samenwerken van de Kerken van Noord-Holland, van formeelen aard, hebben goedgekeurd naar art. 14 der Zendingsorde. De Generale Synode heeft toen niet gezegd, dat Deputaten zich bemoeiden met dingen die buiten hun bevoegdheid lagen, — integendeel, zij heeft de historische beteekenis van art. 14 erkend en volgens art. 62 der Acta van de Synode van Leeuwarden hare adhaesie gehecht aan de handelingen der Deputaten.

Daarom adviseert uwe Commissie: (volgt in art. 101).

P. BOS, Rapporteur.

BIJLAGE XXXII.
Art. 102.

RAPPORT in zake „Steunregeling voor de Diaconieën”.
(Agendum I b 3—5).

Bij uwe vergadering zijn ingekomen twee voorstellen en eene missive ter zake van het ontwerpen van eene „steunregeling voor de Diaconieën”.

De Particuliere Synode van Gelderland verzocht, Deputaten te benoemen voor het *ontwerpen* van zulk een steunregeling in alle onze Kerken; en voegde daarbij tot toelichting eene samenvatting van het op de Synode van 1922 uitgebrachte Rapport.

De Particuliere Synode van Noord-Holland ging *niet zoover*, maar stelde voor, dat de Generale Synode Deputaten aanwijze, die hebben te onderzoeken of een „onderlinge diaconale steunregeling” *noodig is*, en zoo ja, op welke wijze die het beste kan getroffen worden.

De missive van het Comité der Centrale Diaconale Conferentie ging weer *verder* dan de Synode van Gelderland, en ontwierp zelve reeds eene regeling.

Het komt uwe Commissie voor, dat de vraag, die in het voorstel van Noord-Holland voorop gesteld wordt, n.l. of zulk een steunregeling noodig is, wel eerst onder de oogen behoort gezien te worden. Iets wat de Geldersche Synode en het Comité der Centrale Diaconale Conferentie blijkbaar reeds als een uitgemaakte zaak beschouwen.

Indien dit al zoo zou zijn, dan zou nog wel eens dienen te worden onderzocht, op welke wijze zoodanige steunregeling naar goede, Gereformeerde, kerkrechtelijke beginselen zou moeten worden ingericht. In de missive van bovengenoemd Comité wordt wel bij herhaling de verzekering gegeven, dat de daar voorgestelde regeling „niet in strijd wordt geacht met ons Gereformeerd kerkrecht” en dat daarin „de zuivere kerkrechtelijke lijn..... in de juiste richting wordt doorgetrokken”. Maar in den boezem der Commissie werd dienaangaande toch van verschillende zijden nog wel eenige bedenking geopperd. Zoo werd, bijvoorbeeld, zoowel tegen de wijze, waarop deze voorgestelde diaconale Deputaten benoemd zouden worden, als tegen de macht, die hun zou worden toegekend, ernstig bezwaar gemaakt.

Uwe Commissie achtte het daarom beter, dat, in den zin van het Noord-Hollandsche voorstel, deze aangelegenheid eens aan een nauwgezet onderzoek werd onderworpen, en stelt mitsdien voor, dat

de Synode besluite: (volgt in art. 102).

J. P. KLAARHAMER, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXXIII.   **ADVIES in zake het Rapport over het Leerboek voor**
Art. 104.   **de Catechisatiën en de School. (Agendum A b).**

Aan uwe Commissie werd opgedragen uwe vergadering te dienen van advies over het Rapport der door de Synode van Leeuwarden benoemde Deputaten voor het ontwerpen van een nieuw leerboek voor catechisatie en school. Om zich van deze opdracht te kwijten meent uwe Commissie U een kort overzicht te moeten geven van hetgeen blijkens het Agendum plaatselijke Kerken, Classes, en Particuliere Synodes over de zaak van het nieuwe Leerboek hebben geoordeeld.

Volledige instemming met het ingediend Rapport over het Leerboek is slechts betuigd door Deventer A. Een *gedeeltelijke, voorwaardelijke instemming* wordt uitgesproken o.a. door de Kerk van Watergraafsmeer, de Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordel. gedeelte), de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidel. gedeelte) en de Particuliere Synode van Overijssel. Een *geheele verwerping* van hetgeen door Deputaten in hun Rapport wordt voorgesteld is de wensch o.a. van eene minderheid in de Classis Grootegast, de Classis Amersfoort, de Classis Apeldoorn, de Classis Appingedam, en de Classis Winschoten. De gronden, waarop men geheele verwerping van een nieuw Leerboek wenscht, zijn zeer onderscheiden. Eene minderheid in de Classis Grootegast acht dat het voorgestelde nog niet de noodige rijpheid vertoont en dat aanneming aanleiding zou kunnen geven tot verdeeldheid in de Kerken en de vereeniging aller Gereformeerden in den weg kan staan. De Classis Amersfoort oordeelt, dat de gegeven formuleringen in het Leerboek niet geschikt zijn om van buiten te leeren en materieel, dat haars inziens te weinig rekening gehouden wordt met de dwalingen en vraagstukken van onzen tijd. De Classis Appingedam voert als grond aan het verband met den uitbouw der Geloofsbelijdenis. De Classis Grootegast wil, evenals die van Apeldoorn, den Heidelbergischen Catechismus als eenig Leerboek gehandhaafd zien om eenige door haar aangevoerde redenen en meent, dat van eene algemeene behoefte aan een nieuw Leerboek niet is gebleken. De Classis Winschoten verklaart de noodzakelijkheid en zelfs de wenschelijkheid van de invoering van een nieuw Leerboek niet in te zien.

Bij de Kerken en meerdere vergaderingen, die een gedeeltelijke en voorwaardelijke instemming met een nieuw Leerboek hebben doen blijken, bestaan echter bezwaren tegen de door Deputaten aangeboden proeve. Deze bezwaren zijn in hoofdzaak de volgende. In de eerste plaats heeft men bezwaar, dat niet gebruikt is de *methode van vragen en antwoorden*. Dit bezwaar bestaat o.a. bij Maassluis A, Urk en de Classes Enkhuizen, Groningen, Warfum, Workum en de Particuliere Synode van Overijssel, terwijl de Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Leerdam een bijzondere missive tot de Synode heeft gericht alleen over dit punt, waarin hij betoogt, dat de leervorm in vragen en antwoorden wel oud maar niet verouderd is en voor het onderwijs in de Waarheid Gods bij uitnemendheid geschikt is. Ook wordt als bezwaar aangevoerd, dat in de voorgestelde proeve *te weinig rekening wordt gehouden met de dwalingen en vraagstukken van onzen tijd*. Dit

bezwaar wordt o.a. uitgesproken door de Classis Amersfoort, de Synode van Zuid-Holland (noordel. gedeelte). Verdere bezwaren zijn, dat het voorgestelde Leerboek *te beknopt* is (Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidel. gedeelte) en de Classis Workum) vooral met het oog op oudere leerlingen. Ook wordt door onderscheidene vergaderingen als bezwaar genoemd, dat er te weinig geloofsgetuigenis in gevonden wordt (o.a. Particuliere Synode van Noord-Holland), het te weinig een praktisch, persoonlijk en religieus element en te veel verouderde woorden bevat. De classis Enkhuizen en de Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordel. gedeelte) vestigen de aandacht op het *gemis van verwijzing naar de Belijdenisschriften*.

De wenschen, die door de onderscheidene vergaderingen ten aanzien van het te ontwerpen Leerboek zijn kenbaar gemaakt, kunnen uit deze ingebrachte bezwaren worden opgemaakt, waarbij we dan hebben te memoreeren den wensch van de Particuliere Synode van Noord-Holland dat het Leerboek zich nauw aansluit bij de orde en den inhoud van den Catechismus, een wensch, die de Classis Groningen uitdrukt met deze woorden: „om in het nieuwe Leerboek de geloofswaarheden te zetten in het raam van den Catechismus”.

Uwe Commissie heeft deze bezwaren en wenschen ernstig overwogen en heeft zich gesteld voor de vraag of ze U zou moeten adviseeren geheel af te zien van het voornemen om een nieuw Leerboek voor de catechisaties en de scholen te laten ontwerpen. Op deze vraag meent uwe Commissie ontkennend te moeten antwoorden. Wel ontveinst zij zich niet, dat er eenige moeilijkheid gelegen is in de opdracht van de Synode van Leeuwarden, dat het te ontwerpen Leerboek zal moeten dienen én voor de catechisatie én voor de school, daar de vraag kan rijzen of de eischen aan een Leerboek voor de catechisatie te stellen niet eenigszins anders zijn dan voor een leerboek, dat in de scholen zal kunnen gebruikt worden. Maar toch kan uwe Commissie niet medegaan met het gevoelen van hen, die er op aandringen, van een Leerboek, dat door de Synode zou kunnen aanbevolen worden, geheel af te zien. En wel op deze gronden: ten eerste omdat blijkens het Agendum van de Generale Synode van 1920 door niet minder dan vier Particuliere Synodes werd aangedrongen op het opstellen van een nieuw Leerboek en bovendien daartoe een ernstig verzoek van het Gereformeerd Schoolverband was ingekomen; ten tweede oordeelt uwe Commissie dat het niet dienstig en aanbevelenswaardig is, een besluit van een vorige Synode te niet te doen, tenzij zeer overwegende en afdoende redenen daarvoor zijn aan te wijzen; ten derde is het gebleken, dat slechts door eenige Classes geheele verwerping van het voorgestelde Leerboek wordt gevraagd, terwijl dit niet door ééne Particuliere Synode geschiedt; bovendien worden ook door deze Classes niet de bezwaren weerlegd, die tegen het uitsluitend gebruik van den Catechismus als leerboek op de catechisatie en in de school kunnen rijzen en door de Deputaten voor het Leerboek zijn geformuleerd in hun Rapport (Rapportenboek pag. 106).

Uwe Commissie heeft verder overwogen de ingebrachte bedenkingen, en deze bedenkingen, zoo niet alle, toch voor het meerendeel niet zonder grond geacht. Ze acht de bedenking, dat er te veel verouderde woorden in de proeve van het Leerboek voorkomen, niet gerechtvaardigd. Deze toch worden aangetroffen in die gedeelten, die letterlijke aanhalingen uit onze Belijdenisschriften bevatten, en terecht hebben, naar haar oordeel, de Deputaten het wenschelijk geacht deze gedeelten letterlijk op te nemen, opdat ze in het geheugen van de leerlingen zouden bewaard blijven en mede in de taal onze eenheid met het geloof der Kerk van vroeger dagen tot uitdrukking kome. Zoo er eenige toelichting van gegeven wordt bij de bespreking daarvan levert dit in de practijk geen moeilijkheid op. Met nadruk wenscht uwe Commissie uit te spreken, dat het naar haar voorkomt van groot belang is, dat het zaad der Kerk goede kennis drage van den rijken en schoonen inhoud van den Catechismus, want de goede kennis daarvan is steeds tot zegen geweest voor de practijk van het leven en voor het met vrucht volgen van de prediking van den Catechismus. Zij ontving dan ook de uitdrukkelijke verklaring van de Deputaten voor het Leerboek, die in haar midden zitting hadden, dat ook dit hun bepaalde bedoeling is in het opstellen van dit boek, terwijl elke Catecheet met dit hooge belang rekening kan houden door het laten leeren van den Catechismus, voorzover hem dit dienstig en profijtelijk voorkomt. Uwe Commissie zou het zeer op prijs stellen en het van beteekenis achten om alle misverstand te voorkomen, dat dit ook door uwe vergadering werd uitgesproken.

Zich beradend over den inhoud, de methode en de volgorde van het op te stellen Leerboek en rekening houdend met de kenbaar gemaakte wenschen, die zij voor een groot gedeelte gerechtvaardigd acht, is het eenparig gevoelen van uwe Commissie, dat:

1° moet aangenomen worden de *theologische* orde, op de gronden, door de Deputaten aangegeven in hun Rapport (Rapportenboek pag. 106), die ook gevonden wordt in de Nederlandsche Geloofsbelijdenis;

2° dat er telkens verwijzing geschiede naar de Belijdenisschriften en de Liturgische Geschriften, daar het gemis daarvan in de voorgestelde proeve een leemte moet geacht worden;

3° dat er rekening moet gehouden worden met de dwalingen van onzen tijd, en deze, althans wat de voornaamste betreft, duidelijk moeten aangewezen worden;

4° dat het Leerboek verschijne in twee uitgaven. Ééne in beknopten vorm voor de jongere leerlingen bestemd. Deze beknopte uitgave moet dan ingericht worden naar de methode van vragen en antwoorden. Want althans voor de jongere leerlingen is deze methode naar hare meening wel aan te bevelen. Bovendien zou deze kleine uitgave naar het gevoelen van uwe Commissie zeer wel te gebruiken zijn op de *lagere* scholen, terwijl er geen overwegende pædagogische bezwaren zijn, om ook daar een uitgave in den vorm van vragen en antwoorden te gebruiken. De tweede uitgave moet uitgebreider inhoud bieden dan de voorgestelde proeve biedt en opgesteld worden in thetischen vorm, waarvoor de redenen in het Rapport aangevoerd worden (pag. 106 en 107 van het Rapportenboek), die in hoofdzaak door uwe Commissie als juist erkend worden;

5° dat het geheel in inniger toon gesteld worde en daarin meer het persoonlijke geloofsgetuigenis tot uitdrukking kome.

Zoo uwe vergadering met het advies van uwe Commissie zich kan vereenigen, en besluiten mocht voor deze zaak opnieuw Deputaten te benoemen, geeft uwe Commissie U in overweging om hun getal weder te bepalen op drie, en met dankbetuiging voor den reeds door hen verrichten arbeid daarvoor dezelfde Broeders te benoemen, die door de Synode van Leeuwarden zijn aangewezen. Derhalve stelt uwe Commissie U voor, het volgend besluit te nemen: (volgt in art. 104).

W. H. GISPEN, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXXIV.
Art. 123.

RAPPORT over de Visitatie der Zendingen op Midden-Java, aangeboden aan de Generale Synode van Utrecht 1923.

Ditmaal waren voor de visitatie aangewezen de Brs K. VAN DIJK en L. NETELBOS als primi, B. J. ESSER en A. POS als secundi. Dr ESSER kon door zijn vertrek naar Holland aan de visitatie geen deel nemen. De andere Brs hebben alle terreinen gevisiteerd. Het Rapport hunner visitatie is gezonden aan de verschillende Zendingen. Een samenvatting dezer Rapporten bieden we U hierbij aan.

Gelijk voor de visitatie zelf wordt ook voor het opstellen van het Rapport gebruikt de vragenlijst der visitatieregeling, door de Synode van Den Haag in 1914 daarvoor vastgesteld.

I. Overal wordt nauwkeurig aanteekening gehouden, meestal door de goeroes indjil¹⁾, in opzettelijk daarvoor ingerichte boeken, van geboorte, doop, belijdenis, huwelijk en overlijden. Van ingekomen en uitgegeven gelden wordt aanteekening gehouden door den goeroe indjil, of in reeds geïnstitueerde Kerken meestal door een der Diakenen. Bij alle Kerkeraden worden behoorlijke notulenboeken gevonden, en is een vaste Scriba aangewezen voor allen schriftelijken arbeid.

II. Op de meeste plaatsen wordt tweemaal dienst gehouden. Maar onderscheidene helpers hebben meerdere plaatsen te bearbeiten en treden dus 's middags in een bijpost op. Toch gebeurt het ook dat onderwijzers en de mandoers²⁾ der hulphospitalen optreden om een stichtelijk woord te spreken. Des morgens wordt in de verschillende samenkomsten een preek gehouden, naar een schets, door de predikanten beurtelings gemaakt voor heel het terrein. Deze schetsen worden getypt ten huize van Dr VAN ANDEL, en ook buiten ons terrein door andere Zendingen-corporaties gebruikt. Bij de visitatie bleek algemeen dat deze methode zoowel bij predikanten als helpers zeer in den smaak valt. Er werd het voordeel genoemd, dat zoo in alle samenkomsten op heel het zendingsterrein over één tekst gepreekt werd, dat men door preekschetsen van verschillende predikanten te gebruiken meerdere veelzijdige ontwikkeling in het preeken kreeg. Wel wordt de

¹⁾ d.i. Helpers tot den Dienst des Woords. *Rapp.*

²⁾ d.i. Verplegers. *Rapp.*

roeping der goeroes indjil verzaard om nu zelf de schets te verwerken met het oog op plaatselijke verhoudingen en omstandigheden, maar zoo leeren ze zelfstandig werken. En zoo gebeurt het ook bij velen, hoewel niet bij allen.

Wat de middagdiensten betreft, waar die worden gehouden, richt men die op elk terrein naar eigen verkiezing in. In Keboemen heeft men een proef genomen met het behandelen van den Catechismus. In Blondo, het armenhuis van Magelang, wordt ook de Catechismus behandeld in den middagdienst. Ook houdt men wel een samenkomst, waarin de preek van 's morgens besproken wordt. Anderen houden een catechisatie, waar het Kort Begrip behandeld wordt. In Djokja bestaat de gewoonte, dat de goeroes indjil voor den middagdienst een preek maken zonder schets over een zelfgekozen tekst.

In Solo worden des middags leesdiensten gehouden. Naar vastgestelden rooster wordt een gedeelte van Oud en Nieuw Testament gelezen, afgewisseld door lezen van het gelijke verhaal uit het Bijbelsch leesboek, de zgn. 104 verhalen, en door het zingen der gemeente.

Uit Poerbolingo werd geklaagd dat men daar weinig behoefte gevoelde aan den middagdienst. Het schijnt overal regel, dat de middagdienst minder druk wordt bijgewoond dan de morgendienst.

In Gemantar (Solo) houdt men elken Vrijdagavond een bidstond, waar een korte bijbelverklaring gegeven wordt en daarna gebeden door elk die behoefte heeft, man of vrouw.

III. Zonder uitzondering geven alle Rapporten den indruk, dat de goeroes indjil er ernstig naar streven om naar de behoefte der hoorders te spreken. Er wordt ook steeds ernstig onderzoek naar gedaan. In de Javaansche gemeenten en kringen is het de gewoonte, veel over de preek te spreken. Vaak komen de Brs en Zrs na den dienst in het huis van den goeroe indjil samen, stellen dan vragen over de preek, en de goeroe informeert ook zelf of ze het begrepen hebben. Bij het huisbezoek wordt ook vaak over de preek gehandeld. Het blijkt bij al deze gelegenheden dat het Woord Gods wel naar de behoefte der hoorders gesproken is.

Sommige goeroes indjil munten uit door hun levendig, eenvoudig, toepasselijk preeken. Om de belangstelling levendig te houden stelt men hier en daar, in kleinere gemeenten, wel vragen onder de preek, voor grootere gemeenten is dit minder geschikt.

IV. De 10 geboden en de 12 artikelen worden beurtelings in de samenkomsten der gemeente gelezen.

V. Op enkele terreinen heeft men de gewoonte om het avondmaalsformulier in twee gedeelten te lezen, een week vóór het Avondmaal het eerste deel over de zelfbeproeving, daarna bij het Avondmaal zelf het deel over het doel van Avondmaalsviering.

In Magelang vond men het Avondmaalsformulier rijkelijk lang. In Djokja werd voorgesteld een kort Doopsformulier in de Kerk te lezen, en het lange formulier ten huize van de ouders. Dr ESSER heeft de gewoonte bij Doop, bevestiging van ambtsdragers en huwelijk in eigen woorden een korte, eenvoudige verklaring te geven van de beteekenis dezer handelingen.

VI. Het aantal leden:

	1916	1919	1922	1916	1919	1922
		gedoopten			belijdenden	
Poerbolingo	311	425	534	135	214	268
Keboemen	326	387	443	165	192	213
Poerworedjo	524	566	561	262	271	287
Magelang	68	135	201	32	67	113
Djokja	666	878	947	328	404	483
Solo	209	436	632	148	277	383
Wonosobo	34	75	60	16	26	31
	2138	2902	3378	1086	1451	1778

Hierbij moet opgemerkt worden, dat ten opzichte van Djokja bij vorige telling waarschijnlijk de jongens van de Keucheniuschool meegeteld zijn, en thans niet. Het aantal Djokjasche Christenen was 1 Januari 1922 nog 806, zonder toch verminderd te zijn. De achteruitgang van Poerworedjo is onverklaard, ligt waarschijnlijk in verkeerde telling. ¹⁾

¹⁾ Volgens getuigenis van den betrokken missionairen predikant (thans met verlof in Nederland) ligt metterdaad daár de verklaring. Het was n.l. van ouds de gewoonte dat de goeroes indjil op dit terrein zich met de visitatie belastten. Ditmaal deed de predikant het zelf. *Rapp.*

VII. De Heilige Doop wordt aan volwassenen bediend na voldoende onderwijs en onderzoek. In het onderwijs en den duur van het onderwijs wordt rekening gehouden met aanleg en leeftijd van hen die den Doop vragen. Gewoonlijk duurt dit wel ongeveer een jaar. Er zijn ook gevallen van menschen die jaren lang worden onderwezen zonder veel te vorderen in kennis. In zulke gevallen is soms moeilijk te beslissen of men de hoofdzaak goed begrijpt. In Blondo, het armenhuis van Magelang, is de regel, dat de menschen na een half jaar gedoopt worden, het kan daar iets spoediger, omdat de menschen daar onder regelmatige Christelijke leiding staan. Ook komt het wel voor, dat menschen veel spoediger den Doop begeeren, en die wordt niet geweigerd, indien hun beroep op den kamerling ook met de zekerheid van zijn belijdenis gepaard gaat.

Bij het onderzoek wordt gelet op bevindelijke kennis van de hoofdwaarheden des Evangelies, en ook op het getuigenis van anderen omtrent den wandel. Het vindt vaak plaats in tegenwoordigheid van de gemeente. De namen worden altijd vooraf aan de gemeente bekend gemaakt.

In de laatste jaren zijn gedoopt:

	1913—1916	1916—1919	1919—1922
Poerbolinggo	54 (10)	121 (49)	136 (39)
Keboemen	90 (23)	141 (54)	86 (22)
Poerworedjo	117 (35)	103 (32)	110 (52)
Magelang	42 (15)	63 (37)	130
Djocja	—	—	208 (87)
Solo	100 (72)	229 (135)	172 (89)
Wonosobo	4	15 (4)	10 (5)
	407 (155)	672 (311)	852 (294)

De getallen tusschen haakjes geven de volwassenen aan. Het aantal volwassenen in Magelang is niet opgegeven.

Het aantal gedoopten dat belijdenis deed was:

Poerbolinggo	7.	Djocja	30.
Keboemen	12.	Solo	24.
Poerworedjo		Wonosobo	2.
Magelang	7.		

VIII. De Doop der kinderen heeft tijdig plaats. Het spreekt vanzelf dat in de bijgemeenten vaak gewacht moet worden op de komst van den Pandita¹⁾, terwijl de Doop dan meestal tegelijk met het Avondmaal plaats vindt.

IX. Overal wordt het Avondmaal 4 X per jaar gevierd, na een week te voren proefpredikatie en op sommige terreinen ook lezen van het eerste deel van het Avondmaalsformulier over de zelfbeproeving, terwijl ook regelmatig huisbezoek plaats vindt in den tijd, voorafgaande aan het Avondmaal. Alle Rapporten maken er melding van, hoe getrouw het huisbezoek wordt verricht. In Kesiingi (Poerworedjo), waar de kring nog klein is, worden alle leden der gemeente elke maand bezocht. Het huisbezoek heeft meestal bepaald met het oog op het Avondmaal plaats, om de leden op te wekken het Avondmaal te bezoeken, verhinderingen uit den weg te ruimen, oneenigheden te effenen; die afwijken worden afgehouden en vermaand. Toch is de strekking van het huisbezoek overal veel ruimer.

In Keboemen werd er op gewezen, hoe noodig het is na het Avondmaal de Brs te waarschuwen voor het gevaar van de verzoeking van Satan, die vaak vlak na het Avondmaal den zegen Gods tracht te ontrooven.

X. De tucht wordt getrouw geoefend. In Keboemen waren de Brs pessimistisch gestemd over de vraag of de Christenen de tucht ook aannemen. In Keboemen waren enkele bedroevende gevallen van het niet aannemen van de tucht. Anderzijds in Glonggong vooruitgang der gemeente door gestrengte tuchttoefening. Hier en daar is voor het bewustzijn der Christenen niet geheel duidelijk, of de tucht maar altijd moet doorgaan, en heeft men geen recht inzicht in het wezen der excommunicatie. Afsnijding komt gelukkig zeer zelden voor. Nog wel eens, dat de geloovigen practisch afvalligen worden, en dan geschrapt worden uit het lidmatenboek.

XI. Het is blijkens de Rapporten overal de gewoonte om in zake tuchttoefening en toelating tot het Avondmaal overleg te plegen met oudere Javaansche Christenen.

XII. Ouden van dagen en zieken worden bezocht en getroost uit Gods Woord. Anderen die zich verhinderd *achten* zonder het te *zijn*, worden bezocht en vermaand.

XIII. Er wordt geregeld gecatechiseerd. Op verschillende plaatsen is het gewoonte, dat de kinderen op de school catechisatie ontvangen van den onderwijzer,

¹⁾ d.i. de missionair-predikant. *Rapp.*

en de ouderen van den goeroe indjil. Een vaste regel bestaat voor deze catechisaties nog niet. In Poerbolinggo wordt Toeroetan Alit¹⁾ gebruikt voor de kinderen, voor volwassenen het Kort Begrip. In Magelang voor kinderen Bijbelsche geschiedenis, voor volwassenen het Kort Begrip, en voor Doopcandidate Alip-alipan²⁾. In Poerworedjo zijn de Christenen in het bergland vaak te eenvoudig voor het Kort Begrip, daar wordt ook vaak met ouderen Alip-alipan behandeld. In Solo wordt aan volwassenen de Catechismus onderwezen, aan Doopcandidate het Kort Begrip, aan kinderen de 104 verhalen. In Djocja het Kort Begrip voor volwassenen, en Alip-alipan voor de kinderen. Ook wordt op verschillende plaatsen een catechisatie gehouden, waar de preek van den vorigen Zondag behandeld wordt.

De catechisaties worden op zeer veel verschillende plaatsen gehouden. Vaak houdt men een catechisatie ten huize van een der Christenen om ook anderen, niet-Christenen daarbij te krijgen.

Hier en daar bezoeken ook de Ouderlingen de catechisaties.

De catechisaties worden bezocht door kinderen, volwassenen en doopcandidate.

	1919		1922	
	doopcand.	kinderen	volwass.	doopcand.
Poerbolinggo	30	112	240	6
Keboemen	33	105	186	10
Poerworedjo	28	—	—	14
Magelang	28	—	230	33
Djocja	80	—	366	51
Solo	53	—	350	60
Wonosobo	15	—	20	2

XIV. De kinderen bezoeken getrouw de Christelijke school waar er een is. Er zijn nog onderscheidene plaatsen waar een Christelijke kring is en nog geen Christelijke school. Op de meeste scholen wordt een klein schoolgeld geheven, van f 0.10 tot f 0.25. In Djocja behalve op de leerschool van de Keucheniuschool wordt nog geen schoolgeld geheven. Algemeen blijkt, dat schoolgeldheffing het schoolbezoek belangrijk bevordert.

Het totaal aantal leerlingen van onze school is:

Inlandsche scholen	3041
Keucheniuschool	84
Scholen met Holl.	4469
Hollandsch-Inlandsche kweekschool	85
	Totaal 7679
	In 1919 4154

Vermeerdering 3525

XV. Aan de behoeftige leden der gemeente wordt barmhartigheid bewezen. De armen worden steeds aangespoord, zooveel mogelijk door eigen arbeid in hun onderhoud te voorzien. Weduwen en Weezen worden verzorgd. In Djocja door een paradan, een huis voor weduwen. In Blondo (Magelang) is een armenhuis. Armere gemeenten worden door rijkere gesteund. Waar er een Kerkeraad is, wordt de uit te keeren steun steeds door den Kerkeraad vooraf besproken.

Goeroes-indjil en Diakenen beijveren zich, ook geestelijken troost aan de armen te bieden.

XVI. De opbrengst der collectes is als volgt:

	1916		1919		1922	
	armen	kerk	armen	kerk	armen	kerk
Poerbolinggo	f 166.06 ⁵	f 100.41	f 444.50 ⁵	f 544.91 ⁵		
Keboemen	- 402.31	- 222.—	- 358.—	- 580.—	f 275.—	f 525.—
Poerworedjo	- 200.—	- 345.—	- 565.—	- 910.—	- 259.67	- 329.—
Magelang	- 126.—	- 80.29 ⁵	- 115.89 ⁵	- 196.19	- 203.17 ⁵	- 807.88 ⁵
Djocja	- 630.—	- 300.—	- 400.—	- 700.—	- 300.—	- 793.50
Solo	- 524.28	- 220.—	- 659.72	- 879.72	± 400.—	± 800.—
Wonosobo	- 36.—	- 12.35	- 31.44 ⁵	- 43.79 ⁵		
	f 2084.65 ⁵		f 3854.62		f 4774.22	

Van Poerbolinggo en Wonosobo kwamen geen opgaven binnen.

Behalve deze bijdragen wordt op de meeste plaatsen jaarlijks ook een deel van den oogst geofferd.

Overal worden de Javaansche gemeenten en haar voorgangers opgewekt om te komen tot finantieele zelfstandigheid. Ook bij de visitatie werd daar voortdurend

¹⁾ d.i. een boekje met memorabiliën uit de Bijbelsche Geschiedenis. *Rapp.*

²⁾ d.i. een bewerking van BORSTIUS. *Rapp.*

over gesproken. Maar in verreweg de meeste plaatsen achten de Brs zich nog te zwak. Ze achten den tijd nog ver, dat ze zullen kunnen komen tot zelfstandigheid, om zelf hun goeroe te kunnen onderhouden, en andere onkosten te betalen. Op de kleinere plaatsen is het er inderdaad nog ver vandaan. Maar op de grootere plaatsen beloopt de inkomsten toch reeds zulke bedragen, dat met een weinig meer inspanning dit doel wel kan worden bereikt. Het schort er nog vaak aan, dat de goeroes indijl en de onderwijzers en kerkeradsleden, allen die in dezen het voorbeeld hebben te geven, zelf nog weinig van dien plicht begrijpen. Er wordt vaak gewezen op den O. T. plicht van het geven van de tienden, maar de goeroes vinden het ook nog wel eens noodig te vragen, of de priesters zelf ook wel tienden gaven. Ze achten zich in dit opzicht meer Priesters dan Levieten. De Javaansche Broeders achten zich altijd nog zeer zwak.

In Solo is het de gewoonte, eens in het jaar op een gemeente-vergadering de finantieele zaken ter sprake te brengen, en verslag te geven van hetgeen ingekomen is.

XVII, XVIII en XIX. Uit den aard der zaak is hier niet een voor allen eensluidend antwoord te geven. Het antwoord hangt vaak af van enkele persoonlijke gevallen en van onze wijze van bekijken.

Wel is te zeggen naar aller oordeel dat de Christenen de afgoden geheel verlaten. Tegen elk vasthouden aan het verleden komt de gemeente krachtig op. Het verzet tegen alle deelname aan slametans, offers en andere gebruiken uit het verleden bewijst dat de breuk met het verleden wel duidelijk gevoeld wordt. In Toengkak (Djocja) ontstond krachtig verzet tegen een verzoek om deelneming aan het brengen van offers bij het planten van de rijst. In Kesingi (Poerworedjo) had men geen bezwaar om de burenen te helpen bij het bouwen van een nieuw huis, maar wel om deel te nemen aan de slametan bij voltooiing, ook al wekte men daardoor zeer de ontstemming der menschen op. In Djocja ontstond zeer krachtig verzet tegen een Br die een wajang-vertooning in zijn huis gaf.

Bovendien is te zeggen, dat in uiterlijken zin het leven der Christenen een eigen type vertoont. Ze volgen een eigen adat¹⁾; over het algemeen, met een enkele uitzondering, bezoeken ze trouw de Kerk en de catechisatie.

In het algemeen was er reden tot dankbaarheid over den vooruitgang der Christenen. Inzonderheid ten opzichte van twee dingen luiden alle berichten wel eenstemmig, n.l. dat het huwelijksleven vooruitgaat en de gezinsopvoeding. In Glonggong werd een belangrijke vooruitgang ten opzichte van de eerste zaak gemeld. Nog altijd ontbreekt er aan deze dingen bij de Javanen veel. Er is geen huiselijke orde, geen gemeenschappelijke maaltijd, geen gebed van den vader als hoofd des gezins, geen bijbellezen bij gebrek aan een die voorlezen kan in vele gezinnen. De Javaansche Brs zelf klaagden er over, hoe moeilijk het is, alles tot stand te brengen. Toch is er ernstig streven op te merken, om in deze richting te gaan.

In Keboemen en Djocja wordt door de Brs wel het vooruitgaan in kennis gerapporteerd, maar het Rapport Keboemen meldt: de ijver schiet tekort, om zelfstandig iets te doen voor Gods Koninkrijk; om er iets voor te offeren. Djocja meldt de klacht: er zijn nog zoo weinig geloofshelden onder de Javaansche Christenen, want er blijken nog zoo weinig spontane en krachtige uitingen van het geloof. In Poerbolinggo wordt juist de oprechtheid van wandel der Christenen gemeld, maar de kennis komt achteraan. Wel melden allen, dat er is een zoeken van Gods Woord en Gods volk, een begeerte om met elkander over de dingen Gods te spreken, een nadruk leggen op het geestelijk leven, vertrouwen in verdrukking en tegenspoed, geduldig dragen van smaad der menschen, onderling hulpbetoon, een getuigenis voor 't Evangelie. In alle Rapporten wordt gemeld, hoe de wandel der Christenen een goeden indruk maakt op de Mohammedanen al willen deze ook geen navolgers worden. Vooral Solo meldt hoe de Christenen geroemd worden, vooral door de scholen en de opvoeding.

XX, XXI en XXII. Overal wordt met grooten ijver gearbeid onder de Mohammedanen. Daarvan legt getuigenis af de vooruitgang van het aantal posten, gemeenten, Christenen, scholen, leerlingen, arbeiders. Toch is er het gevaar dat bij groei van het werk de nadruk teveel gelegd wordt op den arbeid binnen, meer dan op den arbeid naar buiten. Een vergadering van missionaire predikanten in Magelang in Januari 1922 hield zich bepaald met bespreking van deze vraag bezig, en handelde over methoden om den arbeid naar buiten beter te doen slagen.

Meestal is de klacht, dat de arbeid moeilijk is. Er is vrij sterke reactie van den Islam op sommige plaatsen. In Augustus 1922 maakte Dr ZWEMER een reis over

¹⁾ d.i. zede. *Rapp.*

Java om van den stand der Zending op Java op de hoogte te komen. Hij hield in Djocja een lezing over kracht en zwakheid van den Islam, die hevige reactie wekte in sommige Mohammedaansche bladen. In Djocja werd gerapporteerd, dat belangrijk veel Bijbels werden verkocht na dien tijd, en een eigenaardige beweging hier en daar ontstond, waarbij men kruizen meende te zien op zijn hoofd-doek, enz. Van eenige waarde was dit niet. Hier en daar werden H. I. S.'en met de Koran ¹⁾ opgericht. In Keboemen kwam het voor dat Mohammedanen weigerden met Christenen te werken. Velen achten het Christendom een vreemden Godsdienst. Anderen achten het iets, dat niet te volbrengen valt. De S. I. ²⁾ treedt in Banoemas nog al eens storend op.

Het bezoek van Dr ZWEMER in Augustus 1922 aan Java heeft nog weer eens het volle licht doen vallen op de beteekenis der colportage. Het boek kan komen waar de mensch niet komt. Inzonderheid in Solo wordt het werk der colportage zeer intensief verricht. Bijgaande statistiek levert een overzicht van wat op het gebied der colportage in 1922 werd verricht.

Behalve het hier genoemde wordt ook de Penaboer ³⁾ in enkele duizenden ex. verspreid en enkele honderden brieven over den Christelijken Godsdienst van Ds MERKELIJN.

De boekenverkoop gaat steeds vooruit.

Over resultaten is hier moeilijk te oordeelen. De verspreiding van de Mardi Rahardja ⁴⁾ geeft een goed middel tot contact met de menschen en om het huisbezoek te vergemakkelijken. Toch wordt er hier en daar over geklaagd, dat de menschen de Mardi Rah. niet willen aannemen, zelfs anderen er voor waarschuwen, de krant verscheuren bij het aannemen enz.

De medische dienst werkt, getuige bijgaande statistiek. Het blijkt daaruit welk een groot aantal menschen door onze hospitalen wordt bereikt en welk een gezegend zendingsmiddel we daarin dus bezitten. In Solo houdt een der goeroes indijl een gesprek met de menschen op de polikliniek, welke gesprekken vaak leiden tot huisbezoek. In Poerworedjo vragen de goeroes indijl om eenvoudige geneesmiddelen, om die in hun omgeving te kunnen gebruiken. Ze achten dat een goede introductie voor de prediking van het Evangelie. In Parakan kwam een hulphospitaal. In Djokja uitbreiding. Het aantal hulphospitalen is daar thans reeds acht en wordt nog steeds grooter. Rond het hulphospitaal van Wonosari ontstond in 1920 een kleine opwekkingsbeweging, evenzoo in 1922 rond het hospitaal in Tjandisewoe. De gemeente in Pengging (Solo) is de vrucht van het daar gevestigde hospitaal.

De scholen, Inlandsche en Hollandsche, hebben hun groote beteekenis voor den Zendingarbeid. De invloed der Inlandsche scholen op de opvoeding der kinderen wordt geroemd. Het hazardspel en andere ondeugden worden er met vrucht bestreden. Het Solosche Rapport deelde mede, hoe onderscheidene Mohammedaansche jongens, die de Christelijke scholen hebben bezocht, op de Keucheniuschool zijn gekomen en daar Christen zijn geworden. Toch schijnt de beteekenis der H. I. en H. C. scholen ⁵⁾ grooter te zijn, dan de beteekenis der Inlandsche scholen.

Ten opzichte van de scholen met Holl. kwam de zorg voor de oud-leerlingen met nadruk aan de orde. Onderscheidene van onze scholen leveren reeds enkele jaren leerlingen af. Het is van groote beteekenis, deze jongelui te blijven bearbeiten. Deze zaak kwam op een missionaire vergadering aan de orde door een schrijven van Br SCHMIDT uit Djocja en is op de vergadering van den Zendingbond in Djocja ook met Dr ZWEMER besproken. Een Commissie werd benoemd om over deze zaak een Rapport op te stellen. In Djokja vormde zich plaatselijk een Commissie om zich het lot aan te trekken van de leerlingen op de vele scholen voor uitgebreid onderwijs hier. Vele jongens van M.U.L.O. en andere scholen bezoeken daar de catechisatie van Ds POS. In Solo geeft Dr VAN ANDEL een catechisatie aan de leerlingen van de hoogste klas der scholen met Hollandsch. De organisatie Jong Indië heeft niet aan het doel beantwoord. Er wordt gezocht naar nieuwe wegen.

XXIII—XXVI. Ook hier is er verschil. Over het algemeen hebben we aan de helpers een corps van flinke mannen die met ijver en getrouwheid werken, door kennis en Godzaligheid uitmunten, zich ongerlijk gedragen en een goed voorbeeld

¹⁾ d.i. Hollandsche Inlandsche scholen, waar ook onderwijs wordt gegeven in het reciteeren in de Arabische taal van het Heilige Boek der Mohammedanen. *Rapp.*

²⁾ d.i. Sarekat Islam, algemeene bond van Mohammedanen. *Rapp.*

³⁾ Maleisch evangelisatie-maandblad onder redactie van Ds TIEMERSMA. *Rapp.*

⁴⁾ Javaansch evangelisatie-maandblad, verschenen in Magelang. *Rapp.*

⁵⁾ d.i. Hollandsche Chineesche scholen. *Rapp.*

zijn voor anderen. Geholpen door andere Brs en Zrs gaan de helpers er trouw op uit om het Evangelie ook in hun omtrek bekend te maken en telkens weer te prediken. Sommigen werken met groote zelfstandigheid en veel persoonlijke toewijding, geven leiding aan het leven der gemeente en zijn krachtige getuigen van het Evangelie, anderen hebben telkens noodig weer opgewekt te worden tot hun werk.

XXVII. Er zijn thans geïnstitueerde Kerken te Solo, Djocja, Poerworedjo, Kesingi, Temon, Glonggong, Poerbolinggo, Adiredja, Grendeng.

Magelang, Keboemen, Groedjoegan, Palihan, Klaten, Gemantar, Wates, Patalan en Toengkak vragen institueering.

Nu het geïnstitueerd kerkelijk leven zich gaat uitbreiden, komt er ook behoefte aan eenigen nauweren band der Kerken onderling. Op het Poerbolinggosche terrein wordt eens in het jaar een samenkomst der Banjoemasche Kerken gehouden op Hemelvaartsdag. Ook in Poerworedjo is daarmee een aanvang gemaakt in December 1922. Van Poerworedjo is de stoot uitgegaan tot de oprichting van een Javaansch Kerkblad, waarvan de mogelijkheid thans door de missionaire vergadering overwogen wordt.

Deze gemeenten geven als hun naam op Christelijke Kerk. Sommige achtten een bijvoeging Prot. of Geref. wenschelijk ter onderscheiding van andere Christelijke groepen. Omtrent de Belijdenis is nog weinig vastgesteld, of reeds veel vastgesteld zonder dat het nog in de gemeente leeft. Op het Poerbolinggosche terrein is een contract tusschen de Javaansche Kerken en de Zedende Kerk, waarbij de Javaansche Kerken verklaren de Drie Formulieren van Eenigheid te aanvaarden¹⁾; de 37 art. en de 5 art. tegen de Remonstranten zijn echter nog niet in het Javaansch vertaald. De gemeenten daar gaven als hun Belijdenis op den Catechismus. In Djocja herinnerde de Kerkeraad zich niets van het bestaande contract. De Brs gaven daar evenals alle andere Kerkeraden als hun Belijdenis op de 12 artikelen, terwijl men Kort Begrip en Catechismus ook als uitdrukking van zijn geloof beschouwt, waaraan men leeringen zou toetsen. In Poerworedjo en Temon zijn in 1900 de 12 artikelen officieel als Belijdenis dezer Kerken aanvaard. Sommigen spraken daar den wensch uit om deze Belijdenis uitgebreid te zien met het oog op den Islam, de Theosofen en de Sadrachianen.

Poerworedjo en Temon hebben ook een Kerkenorde geaccepteerd in 1902. De Brs herinnerden zich echter daarvan niets meer. Gewoonlijk wordt als leidraad gebruikt voor kerkrechtelijke zaken het dictaat van Ds BAKKER over de ambten, zoo hier als in de andere gemeenten.

Vragen aan den Miss. Denaar des Woords en de helpers, 1 en 2. Laat niets te wenschen over.

Vragen aan den Miss. Denaar des Woords. De posten worden regelmatig bezocht. Sommige predikanten hebben de gewoonte behalve het bezoek bij gelegenheid van het Avondmaal ook op regelmatige tijden in de week een bezoek aan de verschillende posten te brengen. Geen advies werd gevraagd.

Tenslotte. Wat de verdeling der terreinen aangaat, in den loop van deze drie jaren kwam daarin belangrijke verandering. Voor Amsterdam werd de last van 2 terreinen te zwaar. Delft nam Solo als Zendingsterrein over, nadat het Wonosobo losgelaten had. Gehoopt mag worden, dat Solo en Djocja door deze wisseling te beter zullen groeien.

Wat de Arbeiders aangaat, moet in de eerste plaats herinnerd worden aan het sterven van Dr GEHRELS. Een ander kwam voor hem niet in de plaats. Het hulphospitaal te Wonosobo gaat thans uit van een plaatselijke vereeniging Ziekenzorg en staat onder leiding van Dr PRUWS. In de hospitalen kwam voorts belangrijke wijziging. Dr VOGELANG ging naar Poerbolinggo. Dr GROOT werd Directeur van Solo, en na den terugkeer van Dr OFFRINGA ging Dr VERHAGEN naar Solo. In Djocja zijn thans 4 artsen, behalve Dr OFFRINGA ook Dr MULLER, en de Hongaarsche doctoren Dr SZASEN en Dr VON KISZ. In Keboemen nam Dr VONK het werk van Dr OOSTERHUIS over. Hij wordt door een Hongaarsch arts bijgestaan, Dr FEHER.

Ds POS kwam in den loop van 1920 op het Zendingsterrein, eerst in Solo, daarna sinds November 1921 in Djocja. Ds ZWAAN vroeg en verkreeg emeritaat.

Dr ESSER ging Augustus 1922 met verlof naar Holland na ruim zevenjarigen dienst, met het oog op den gezondheidstoestand van zijn vrouw. Zijn arbeid wordt

¹⁾ n.l. voor zoover zij in de Javaansche taal overgezet zijn. *Rapp.*

waargenomen door Ds VAN DIJK. Ook Ds NETELNBOS gaat Maart 1923 met verlof. Ds MERKELYN treedt als consulent in zijn plaats.

De Opleidingsschool van Ds BAKKER leverde in 1921 elf leerlingen af. Daarna ging Ds BAKKER met verlof. 19 Februari 1923 begon de school opnieuw met 9 leerlingen.

De K. S.¹⁾ werd gelijkgesteld met de Gouv. N. S.²⁾ De heer KOELEWIJN ging Maart 1923 met verlof. In zijn plaats werd de heer WIGGERS waarnemend Directeur.

De H. I. K.³⁾ groeide onder de energieke leiding van den heer MEYERINK tot een vijfklassige school met 5 leeraren, behalve den Directeur: de heeren BOSMAN, VERMOLEN, DE KOOMEN en IN 'T VELD.

Rijken zegen gaf God in de voorbijgegane 3 jaren. Veel mocht er worden gearbeitet. En met vertrouwen kunnen wij nieuwe 3 jaar tegemoet gaan, zoowel wat de mogelijkheden van den arbeid als den zegen Gods betreft.

*Namens de Algemeene Vergadering,
de Scriba,*

(w. g.) A. POS.

BIJLAGE XXXV.
Art. 124.

**RAPPORT Christelijke Hollandsche Inlandsche Kweek-
school. (Agendum J 1.) Zendingsrapport 13, 1 C.
(blz. 24—35).**

In het Zendingsrapport hebben de Deputaten ad hoc mededeeling gedaan van de zaken der Christelijke Hollandsche Inlandsche Kweekschool en van de veelvuldige bemoeienissen die zij met deze school hebben gehad. Uwe Commissie acht overbodig hiervan een kort resumé te geven. Zij wenscht slechts het volgende op te merken:

1. het heeft uwe Commissie wel wat bevreemd, dat terwijl der Synode te Leeuwarden van uit Indië werd medegedeeld, dat er voor de school te Solo kosteloos terrein was te verkrijgen, later is gebleken, dat het verkrijgen van voldoende terrein aan de Zending toch nog duizenden guldens moest kosten. Te meer heeft dit uwe Commissie getroffen, wijl dat kosteloos kunnen verkrijgen van terrein juist één der hoofdmotieven was, waarom deze school te Solo zou worden gevestigd.

Aangezien de onderhandelingen over den aankoop van terreinen en den afkoop der daarop gevestigde gebouwen nog niet afgelopen zijn, en de mogelijkheid niet volstrekt uitgesloten is, dat men elders deze school goedkooper zou kunnen vestigen dan te Solo, is het misschien niet ondienstig aan de te benoemen Deputaten vrijheid te verleen om, indien hun dit na overleg met de Algemeene Vergadering gewenscht mocht voorkomen, een andere plaats van vestiging te kiezen;

2. het cijfer waarop de kosten der uitvoering van het ontworpen en goedgekeurde bouwplan zijn geraamd, is niet gering, maar niet te hoog, als men bedenkt, dat hiervoor de noodige lokalen en internaten voor meer dan 100 leerlingen en vier leeraarswoningen zouden zijn gebouwd. Intusschen is wel gebleken dat er voorloopig van het bouwen niets komen zal. Het zal dus wel het beste zijn, de zorg voor de gebouwen ten behoeve van de Opleidingsschool in handen te leggen van de te benoemen Deputaten voor de Zending en hun daarbij op te dragen, dat niet alleen door hen, maar ook door wie met de uitvoering van eventueele plannen worden belast, de grootste zuinigheid moet worden betracht;

3. bijzonder waardeert uwe Commissie de pogingen die zijn aangewend om eene betere subsidie-regeling te verkrijgen. Zonder gewichtige wijziging der subsidie-regeling is het voorloopig vrijwel uitgesloten, dat het finantiëel uitvoerbaar zal zijn, eigen gebouwen voor deze school te stichten. Het zal dus goed zijn,

¹⁾ d.i. Keucheniuschool. *Rapp.*

²⁾ d.i. Gouvernements Normaal School. *Rapp.*

³⁾ d.i. Hollandsche Inlandsche Kweekschool. *Rapp.*

dat de te benoemen Deputaten voor de Zending in dit opzicht in de richting blijven arbeiden die in het Zendingsrapport is aangewezen;

4. de mededeeling van de Deputaten voor de Zending betreffende het personeel en de leerlingen der Kweekschool betreft een kleine aanvulling. Als gevolg van den bezuinigingsdrang is de leertijd aan de Gouvernements-Kweekschool van vijf op vier jaar gebracht. Bij toepassing hiervan op de Kweekschool te Solo zou deze ook teruggebracht moeten worden tot een vierklassige school met vier Europeesche leerkrachten. De Directeur is echter van oordeel, dat deze maatregel voor de Kweekschool zeer nadeelig zou werken. Hij heeft nu van de Regeering toestemming verkregen tot de vorming van een extra klasse, alsmede toestemming van subsidiëering van een leerkracht boven de formatie gedurende vier jaren. Voorloopig blijft het dus een vijfklassige school met vijf Europeesche leerkrachten.

Bij het begin van het nieuwe schooljaar dat aangevangen is den 1sten Juli j.l. telde de school 99 leerlingen;

5. wat betreft het leerplan en de instructie voor het Europeesche personeel heeft uwe Commissie niets gevonden, dat haar aanleiding gaf tot eenige opmerking. Zij oordeelt mitsdien, dat beide kunnen worden goedgekeurd, terwijl het gewenscht is, dat de gelegenheid open blijve, in beide eenige wijziging te brengen indien het blijken mocht, dat dit noodzakelijk is;

6. van eene overdracht dezer Kweekschool aan eene Vereeniging zal vermoedelijk voorloopig wel niets komen. Toch is uwe Commissie van oordeel, dat het toch eigenlijk niet rechtstreeks op den weg der Kerken ligt, eene Kweekschool als deze te onderhouden. Indien er eene Vereeniging ware, die deze Kweekschool kon en wilde overnemen en onderhouden met besliste handhaving van haar Christelijk karakter, dan zou het wel gewenscht zijn, deze school over te dragen. Deze zaak is echter te belangrijk dan dat men haar zoo maar ter afdoening zou kunnen leggen in handen van de te benoemen Deputaten voor de Zending. Misschien is het echter wel goed, te dezer zake aan deze Deputaten opdracht te geven zooals ook de Synode te Leeuwarden deed;

7. het heeft uwe Commissie ietwat pijnlijk getroffen dat de Besturen van Christelijke Hollandsche Javaansche en Chineesche scholen zoo weinig steun hebben verleend aan deze Kweekschool, die toch vooral werkzaam is in het belang juist van deze scholen. Reeds nu werken er acht door de Kweekschool gevormde Inlandsche krachten aan Christelijke Hollandsche Javaansche en Chineesche scholen op Midden-Java. Wellicht verdient het aanbeveling, dat aan de te benoemen Deputaten opgedragen wordt, zich nogmaals namens uwe vergadering te wenden tot deze schoolbesturen om hen te wijzen op de billijkheid, dat zij krachtigen steun verleenen aan de Kweekschool. Ook zou het misschien dienstig kunnen zijn, dat de Algemeene Vergadering van Missionaire Arbeiders op Midden-Java deze zaak bevorderde;

8. het Bestuur van de Vereeniging „Scholen met den Bijbel” te Djokja wenscht, „dat gedelegeerden van de verschillende schoolbesturen zitting nemen in het Bestuur der Kweekschool, en dat dezen medezeggenschap gegeven wordt bij de vaststelling van de begrooting van den bouw en de jaarlijksche exploitatie, alsook bij de bespreking van de algemeene inrichting van het onderwijs”.

Het door de Deputaten gevraagde advies der Algemeene Vergadering te dezer zake kwam tot heden nog niet in.

Uwe Commissie acht niet gewenscht, deze zaak, die het zeggenschap over de school raakt, ter afdoening op te dragen aan de te benoemen Deputaten voor de Zending. Hunne macht zou dan wel wat groot worden. Maar wel acht uwe Commissie gewenscht, aan deze Deputaten op te dragen, de volgende Generale Synode hierover te dienen van rapport en advies;

9. wat de finantiën betreft, wil uwe Commissie opmerken, dat deze school een zeer kostbare inrichting is, waarmede zij echter allermint bedoelt te zeggen, dat zij het geld niet waard is, wat voor haar betaald wordt. Het feit echter, dat de exploitatie dezer school aan de Generale Kas reeds meer dan f 50.000 heeft gekost, noopt er wel toe, U voor te stellen, dat gij den te benoemen Deputaten opdraagt aan allen, die in Indië met de bekostiging van de belangen dezer school zijn belast, op het hart te binden, dat toch bij de exploitatie groote zuinigheid moet worden betracht.

Hierbij moet nog met waardeering opgemerkt, dat de Directeur ernstig tracht, de inkomsten in Indië te versterken om daardoor de zorgen van de Zendingskas te verlichten.

Daarom stelt de Commissie voor: (volgt in art. 124).

W. BREUKELAAR, Rapporteur.

BIJLAGE XXXVI.   **ADVIES in zake het vrouwenkiesrecht.**
 Art. 127.

Gelijk wel te verwachten was, zijn in zake het vrouwenkiesrecht, dat reeds door een tweetal Kerken is ingevoerd, verschillende voorstellen, protesten en verdedigingsschriften bij uwe Generale Synode ingekomen. De Particuliere Synode van Gelderland heeft een voorstel van de Classis Tiel overgenomen, waarin verzocht werd, dat de Generale Synode over het vrouwenkiesrecht eene beslissing zou nemen als zijnde dit eene materie, die de Kerken in het gemeen raakt. In nauw verband met hetzelfde onderwerp staat het verzoek van de Particuliere Synode van Noord-Holland, dat de Generale Synode eene principieele uitspraak zou doen over de beteekenis van de stemming door de leden der gemeente, aangezien, zooals uit de voorafgaande discussies blijkt, deze vraag gesteld werd bepaaldelijk met het oog op de al of niet geoorloofdheid van het deelnemen der vrouw aan de kerkelijke verkiezing. En eindelijk hebben evenzeer op ditzelfde onderwerp betrekking zoowel het protest tegen het besluit der Noord-Hollandsche Synode, ingediend door de Broeders Ds N. DIEMER te Vijfhuizen en Ds J. S. POST vroeger predikant te Koog-Zaandijk, thans te Oudega (Smallingerland), waarin het vrouwenkiesrecht principieel wordt bestreden, als het verdedigingsschrift van den Kerkeraad van Zandvoort tegen de critiek door de Particuliere Synode van Noord-Holland op hem uitgeoefend wegens de invoering van dit vrouwenkiesrecht.

Tot recht verstand van beide laatste geschriften diene het volgende. Toen de Kerkeraad van Zandvoort het vrouwenkiesrecht had ingevoerd en de Classis Haarlem geroepen werd hierover een uitspraak te doen, verklaarde zij wel *eenerzijds* van oordeel te zijn, dat de Heilige Schrift en de Belijdenis zich over dit punt gebiedend noch verbiedend uitspreken, en evenzoo dat de medewerking aan de verkiezingsactie als zoodanig niet is aan te merken als een daad van regeeren in de Kerk, hetgeen aan de vrouwen in Gods Woord verboden is, maar *anderzijds* dat de beteekenis van Art. XXII K.O. naar historische uitlegging deze is, dat alleen de mannelijke leden der gemeente aan het verkiezingswerk deel hebben te nemen en dat de vraag, of ook de vrouwen dit mogen doen het leven der Kerken in het gemeen raakt, weshalve zij de Particuliere Synode van Noord-Holland verzocht deze vraag ter Generale Synode te brengen, terwijl zij eindelijk met het oog op de praktische gevolgen verzocht aan den Kerkeraad van Zandvoort zijn besluit in nadere overweging te nemen. De beide bovengenoemde predikanten, die met dit besluit der Classis zich niet konden vereenigen, teekenden protest aan bij de Particuliere Synode van Noord-Holland tegen de uitspraak der Classis, dat „het meestemmen der vrouw alleen op praktische gronden bedenkelijk is te achten, daar naar hunne overtuiging het verkiezen der ambtsdragers in de Kerk een wezenlijk bestanddeel uitmaakt van de regeermacht, welke volgens de Heilige Schrift aan de vrouw niet toekomt”, voor welke overtuiging zij in een breedgemotiveerd schrijven de gronden aangaven.

De Noord-Hollandsche Synode meende wel het protest dezer Broeders ter zijde te moeten leggen, omdat h. i. de conclusie voorbarig was, maar ze achtte zich toch geroepen om zoowel over het besluit der Classis Haarlem als over de daad zelf van Zandvoort's Kerkeraad haar oordeel uit te spreken, nu deze zaak eenmaal bij haar aanhangig was gemaakt. Ze keurde het af, dat de Classis Haarlem, als *stond dit vast*, had uitgesproken, dat naar Gods Woord en de Belijdenis het meestemmen der vrouw noch geboden noch verboden was en dat het deelnemen aan de verkiezing geen daad van kerkregeering was, aangezien hierover nog groot verschil van gevoelen bestond in onze Kerken; ze veroordeelde, dat de Classis alleen op praktische gronden het besluit van Zandvoort's Kerkeraad had afgekeurd, aangezien dit besluit h. i. in strijd was met ons Kerkrecht, en evenzoo dat de Classis den Kerkeraad alleen in overweging had gegeven zijn besluit te herzien in plaats van uit te spreken, dat de Kerkeraad dit besluit had in te trekken of althans buiten werking te stellen, totdat de Generale Synode over dit vraagstuk uitspraak had gedaan. En waar de Classis naar het oordeel der Particuliere Synode aldus in haar plicht was te kort geschoten, verklaarde de Synode nu dat het besluit van Zandvoort's Kerkeraad om het vrouwenkiesrecht in te voeren was:

a. *voorbarig* wijl het samenhangt met eene opvatting van onderscheidene plaatsen der Heilige Schrift waarvan hij wist, dat daarover in de Kerken allermint eenstemmigheid heerscht;

b. *onvoorzichtig*, wijl zijn besluit eene aangelegenheid betrof, die in verband met de algemeene geestesgesteldheid van onzen tijd van diep ingrijpende beteekenis is;

c. *strijdig met de eischen van het kerkverband*, wijl de Kerkeraad eene

beslissing nam over eene aangelegenheid, die de Kerken in het gemeen betreft en waarover mitsdien ook alleen de Kerken gezamenlijk in Generale Synode moeten beslissen;

d. *bedenklijk* wijl dit besluit in den boezem der Kerken veelvuldig opspraak, onrust en misnoegen moest verwekken;

e. *strijdig met onze Kerkenordering*, wijl Art. XXII K.O. naar de historische beteekenis van dit artikel dit besluit niet toelaat.

Tegen deze besluiten der Particuliere Synode komen nu zoowel de genoemde predikanten Ds DIEMER en Ds POST als de Kerkeraad van Zandvoort in verzet, de eersten omdat zij hun principieel protest blijven handhaven en dit nu bij de Generale Synode indienen om daarover een uitspraak te doen; de tweede in een uitvoerig verdedigingsschrift, waarin de Kerkeraad stuk voor stuk de beschuldigingen tegen hem ingebracht tracht te weerleggen en voorts verwijst naar de brochure door zijn predikant Ds H. C. VAN DEN BRINK uitgegeven onder den titel: „De vrouwelijke voorkeurstem bij kerkelijke verkiezingen”, van welke geschriften de inhoud U bekend is, daar zij allen leden der Synode zijn toegezonden. Dit bezwaarschrift werd gesteund door adhaesie-betuigingen van een aantal Broeders en Zusters uit Noord-Holland, die verklaren „in te stemmen met dit bezwaarschrift in zake het vrouwenkiesrecht”. Of de bedoeling daarvan alleen is, dat zij voor het vrouwenkiesrecht zijn, dan wel of zij alle kerkrechtelijke beschouwingen, die in dit bezwaarschrift voorkomen, deelen, blijkt niet en laat uwe Commissie daarom in het midden. Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de Kerkeraad van Zandvoort de verwachting uitspreekt, dat de Synode zijn besluit uitsluitend beoordeelen zal naar het jus constitutum, waaronder de Kerkeraad blijkbaar verstaat onze Kerkenordering, en ten tweede, dat hij zich alleen dan aan de uitspraak der Synode zal kunnen onderwerpen, wanneer het duidelijk blijkt, dat daardoor gehandhaafd wordt het groote beginsel van ons Gereformeerd stelsel van Kerkgeering: de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke Kerk om in gebondenheid aan Gods Woord, de Belijdenisschriften en de Kerkenordering voor haar eigen kerkelijk leven zulke regelingen te treffen, die onder Gods zegen tot heil der gemeente kunnen strekken.

Voordat de Commissie op de materie zelve ingaat, wenscht zij zich eerst uit te spreken over beide protesten tegen de besluiten der Particuliere Synode van Noord-Holland wat de *formeele zijde* betreft.

Wat het protest aangaat van de Brs Ds DIEMER en Ds POST, dat de Particuliere Synode geweigerd heeft eene principieele uitspraak te doen en op ongenoegzame gronden hun bezwaarschrift heeft ter zijde gelegd, merkt uwe Commissie op, dat het aan de Particuliere Synode stond om te beoordeelen of de door deze Broeders aangevoerde gronden genoegzaam waren om zulk een uitspraak te doen. Waar de Particuliere Synode deze overtuiging niet kreeg, maar de zaak zelve toch blijkbaar van genoeg gewicht achtte om haar aan de Generale Synode ter beslissing voor te leggen, ware het juister geweest naar het oordeel der Commissie, indien de Particuliere Synode dit protest dan ook niet, als berustende op eene voorbarige conclusie, had ter zijde gelegd, maar het naar de Generale Synode had doorgezonden. Intusschen doet dit tot de zaak zelve weinig af, daar genoemde Broeders dit nu zelf hebben gedaan.

Meer gewicht heeft het formeele bezwaar door den Kerkeraad van Zandvoort ingebracht, dat de Particuliere Synode van Noord-Holland naar aanleiding van het protest door bovengenoemde Broeders tegen éene bepaalde uitspraak der Classis Haarlem zich veroorloofd heeft, *geheel* het besluit dezer Classis en *geheel* het besluit van de Kerk van Zandvoort aan haar oordeel te onderwerpen, hoewel geen enkel protest of bezwaar tegen deze besluiten *als zoodanig* bij haar waren ingekomen. De Kerkeraad vraagt daarom in de eerste plaats, dat de Generale Synode zich zal uitspreken over de vraag, of de Particuliere Synode daardoor hare bevoegdheid niet heeft overschreden.

Ook uwe Commissie is van oordeel, zij het dan op andere gronden, dat het besluit der Particuliere Synode van Noord-Holland formeel niet geheel in orde is. Immers nadat de Particuliere Synode besloten had het protest van de Brs Ds DIEMER en Ds POST *ter zijde te leggen*, was er geen bezwaar meer tegen het besluit der Classis en kon de Particuliere Synode over dit besluit dus ook geen oordeel meer vellen. Intusschen schuilt de fout hier blijkbaar in een minder juiste formulering van het besluit der Particuliere Synode, want blijkens hare conclusies is zij wel degelijk ingegaan op het bezwaar dezer Broeders, dat de Classis Haarlem alleen op practische gronden het besluit van Zandvoort's Kerkeraad om aan de vrouwen het kiesrecht te verleen bedenklijk had geacht, en heeft zij daarin zelfs aanleiding genomen om over heel het besluit der Classis haar oordeel uit te

spreken. En waar de Classis hier in gebreke was gebleven tegenover den Kerkeraad van Zandvoort, heeft zij gemeend dit verzuim te moeten herstellen, door te doen wat de Classis had behooren te doen. Het bezwaar van den Kerkeraad van Zandvoort, dat de Particuliere Synode aldus handelende haar bevoegdheid zou overschreden hebben, kan uwe Commissie dan ook niet juist achten, daar dit bezwaar uitgaat van eene opvatting, die, al moge zij misschien voor den wereldlijken rechter gelden, op kerkelijk terrein niet opgaat. Zoodra het twistgeding, dat in de Classis Haarlem ontstaan was over de al of niet rechtmatigheid van het invoeren van het vrouwenkiesrecht door de Kerk van Zandvoort, door het appèl der genoemde Broeders voor haar vierschaar gebracht was, was zij volkomen bevoegd en gerechtigd van de zaak in haar geheel kennis te nemen en daarover haar oordeel uit te spreken, niet alleen wat de Classis Haarlem betrof, maar ook wat betreft de Kerk van Zandvoort.

Op de verdere bezwaren door den Kerkeraad van Zandvoort tegen het afkeurend oordeel door de Particuliere Synode van Noord-Holland over zijn besluit uitgesproken n.l. dat dit besluit *voorbarig, onvoorzichtig en bedenkelijk* was, meent uwe Commissie niet even breed te moeten ingaan omdat het hier eene *appreciatie* geldt, die de Generale Synode voor rekening der Particuliere Synode laten kan. Alleen de vraag, of de Particuliere Synode van Noord-Holland recht had met te verklaren, dat het besluit van Zandvoort's Kerkeraad *strijdig was met de eischen van het Kerkverband en strijdig met Art. XXII K.O.* naar de historische beteekenis van dit artikel heeft voor de zaak belang, maar deze vragen komen van zelf aan de orde, waar de Commissie thans ingaat op het geding dat bij de Generale Synode aanhangig is gemaakt.

Een viertal vragen, die h. i. dit geding beheerschen, wenscht de Commissie achtereenvolgens te behandelen:

1e of het toekennen van het kiesrecht aan de vrouw een zaak is, die de Kerken in het gemeen raakt en dus volgens Art. XXXI K.O. door de Generale Synode behoort beslist te worden, dan wel tot die zaken, die aan de vrijheid van iedere plaatselijke Kerk moeten worden overgelaten;

2e of het invoeren van dit vrouwenkiesrecht al dan niet in overeenstemming is met Art. XXII K.O. waar sprake is van het deelnemen der gemeente aan de verkiezing der ambtsdragers;

3e of het juist is, dat het deelnemen door de gemeenteleden aan de verkiezing een daad is van kerkregeering en op dien grond het vrouwenkiesrecht kan worden geacht in strijd te zijn met Gods Woord;

4e hoe naar de gegevens van Gods Woord over dit vrouwenkiesrecht is te oordeelen.

De eerste vraag, *of de beslissing van de invoering van het vrouwenkiesrecht toekomt aan de gezamenlijke Kerken in Generale Synode vergaderd dan wel het recht is van iedere plaatselijke Kerk*, laat uwe Commissie voorop gaan, omdat daarvan afhangt, of uwe Synode bevoegd en geroepen is, zooals de Particuliere Synode van Gelderland verzoekt, over de invoering van dit vrouwenkiesrecht een uitspraak te doen, die voor de Kerken bindend is.

Hoewel uwe Commissie in niets wenscht te kort te doen aan de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke Kerk, die een der beginselen van ons Gereformeerd Kerkrecht is, meent ze toch, dat de invoering van dit vrouwenkiesrecht een zaak is, die niet ééne Kerk, maar de Kerken in het gemeen raakt en daarom door de Generale Synode behoort beslist te worden, op de volgende gronden:

1e omdat het vraagstuk van het vrouwenkiesrecht niet van ondergeschikt belang is, zooals b.v. op welken leeftijd aan een gemeentelid het kiesrecht zal geschonken worden, wat aan de vrijheid van iedere plaatselijke Kerk kan worden overgelaten, maar van diep ingrijpende beteekenis is voor *heel de Kerk* en daarom, zooals steeds de regel in onze Kerken is geweest, door de Kerken gemeenschappelijk beslist moet worden;

2e omdat, waar de meeningen over dit vraagstuk zoozeer uiteengaan, niet alleen of de invoering van dit vrouwenkiesrecht wenschelijk is of niet met het oog op de vrouwenemancipatie-beweging onzer dagen, maar ook of dit vrouwenkiesrecht al dan niet naar Gods Woord geoorloofd is, het niet alleen wijzer en voorzichtiger is, wanneer geen Kerk tot die invoering overgaat dan na het oordeel der gezamenlijke Kerken daarover te hebben ingewonnen, maar dit ook plicht is naar den regel door den Apostel ons gegeven, dat de geesten der profeten aan de profeten onderworpen behooren te zijn (I Cor. 14 : 32);

3e omdat, indien het juist is, wat b.v. de Kerk van Zandvoort beweert, dat dit toekennen van het kiesrecht aan de vrouw „geheel in overeenstemming is met de positie welke Gods Woord aan de vrouw in de Kerk toekent” (De vrouwelijke

voorkeurstem blz. 5) en dat haar daad een gehoor geven was aan de stem van den Koning der Kerk (Bezwaarschrift blz. 4) iets waartoe zij niet alleen bevoegd en gerechtigd, maar ook van Christus wege geroepen en gehouden was (Bezwaarschrift blz. 8), de invoering van dit vrouwenkiesrecht dan ook niet een middelmatig ding is, dat aan de vrijheid van iedere Kerk kan worden overgelaten, maar een *Goddelijke eisch*, waaraan elke Kerk behoort te gehoorzamen, en een Kerk, die aldus oordeelt ook niet zou mogen rusten, voordat de Generale Synode elke Kerk verplicht had aan dit Goddelijk gebod zich te onderwerpen. Evenzeer als natuurlijk omgekeerd eene andere Kerk, die meende, dat dit vrouwenkiesrecht met Gods Woord in strijd is niet zou kunnen volstaan met dit kiesrecht zelf niet in te voeren, maar de Kerken, die dit wèl deden, zou te vermanen hebben en wanneer dit niet baatte, de zaak voor de Generale Synode zou te brengen hebben. In beide gevallen zou de beslissing dus toch aan de Generale Synode komen te staan;

4e omdat, wanneer de beslissing hierover aan iedere Kerk werd overgelaten, daaruit niet alleen allerlei practische moeilijkheden, maar zelfs groote rechts-onzekerheid zou kunnen ontstaan. Wanneer eene vrouw, die in de eene Kerk dit kiesrecht bezat, naar een andere verhuisde, waar dit kiesrecht haar niet toegekend werd, dan zou dit niet alleen krenkend voor haar wezen, maar ook een *onrecht*, wanneer naar Gods ordinarie dat recht haar toekomt. En om een tweede geval te noemen, wanneer een broeder, die dit vrouwenkiesrecht in strijd acht met Gods Woord, in eene gemeente woonde, waar dit vrouwenkiesrecht wel was ingevoerd, zou hij op dien grond de wettigheid van de aldus gekozen ambtsdragers kunnen betwisten, de zaak voor de meerdere vergaderingen kunnen brengen en aldus groote onzekerheid kunnen ontstaan aangaande de wettigheid der handelingen, door deze aldus gekozen ambtsdragers verricht. Uwe Commissie zou nog meer voorbeelden kunnen opnoemen, maar acht hiermede te kunnen volstaan.

Het is daarom, dat de Commissie ook niet aan uwe Synode kan voorstellen om het afkeurend oordeel, dat de Particuliere Synode van Noord-Holland uitsprak over het besluit van Zandvoort's Kerkeraad om het vrouwenkiesrecht in te voeren als „zijnde dit strijdig met de eischen van het kerkverband, wyl de Kerkeraad eene beslissing nam over eene aangelegenheid, die de Kerken in het gemeen betreft,” voor ongegrond te verklaren, gelijk deze Kerkeraad aan de Generale Synode vraagt, waarbij hij zich niet ontziet de Particuliere Synode van Noord-Holland ten laste te leggen, dat zij daarmede „het werk Gods in Zijn Kerk te Zandvoort zou aanranden” (Bezwaarschrift blz. 4). De gronden, die de Kerkeraad van Zandvoort voor dit verzoek aanvoert, acht uwe Commissie allerminst voldoende.

De eerste grond is, dat het besluit van Zandvoort alleen van kracht is voor zijn eigen Kerk maar voor geen enkele andere Kerk, zoodat dit besluit niet de Kerken in het gemeen betreft. De opmerking zelf is volkomen juist, maar de conclusie deugt niet. Wanneer een Kerkeraad besloot om een Gezangenbundel in te voeren bij den eeredienst, zou dit besluit alleen geldig zijn voor zijn eigen gemeente, maar zou wel degelijk in strijd zijn met de eischen van het kerkverband, daar de vraag, of en zoo ja welke gezangen in de Kerken behooren gezongen te worden, een vraag is, die een gemeenschappelijk belang der Kerken raakt en daarom ook door de Kerken gemeenschappelijk behoort beslist te worden.

De tweede grond is, dat de Particuliere Synode blijkbaar uitgaat van een onjuiste opvatting van Art. XXXI K.O. aangezien de woorden: „die de Kerken in 't gemeen betreft” alleen bedoelen zouden de zaken, die *de Kerken gezamenlijk aangaan* of die gemeenschappelijk van aard zijn zooals b.v. de Theologische School, die van al de Kerken uitgaat, (Bezwaarschrift blz. 4 en De Vrouwelijke voorkeurstem blz. 24) terwijl al wat tot de *regeling der plaatselijke Kerk behoort*, zooals b.v. de verkiezing tot het ambt, daardoor buitengesloten zou worden. Uwe Commissie kan deze opvatting van Art. XXXI K.O. niet juist achten, omdat zij lijnrecht in strijd is met de besluiten, door onze Generale Synodes genomen, die wel degelijk telkens bepalingen hebben gemaakt, die niet alleen de gemeenschappelijke zaken, maar ook het innerlijk leven der plaatselijke Kerk betroffen, zooals om slechts enkele voorbeelden te noemen: welke diensten of ambten er in elke plaatselijke Kerk zullen zijn, hoe de sacramenten bediend zullen worden, hoe de tucht zal worden geoefend; en daarbij zich volstrekt niet alleen bepaald hebben tot die dingen, welke in Gods Woord waren voorgeschreven, zooals de Kerkeraad van Zandvoort meent (De vrouwelijke voorkeurstem blz. 18), maar ook zijn afgedaald in allerlei bijzonderheden, zooals hoe de ambtsdragers zullen verkozen worden, hoe vaak kerkeraadsvergaderingen zullen worden gehouden en wie daarin presideeren zal enz., al welke bepalingen op het innerlijk leven der plaatselijke Kerk betrekking hebben. Onze Kerkenordering bestaat zelfs voor het grootste deel uit zulke bepalingen, die niet het kerkverband raken maar de regeering der plaatselijke Kerk, zooals wel daaruit

blijkt, dat deze bepalingen zijn overgenomen uit de *Ordonnances Ecclesiastiques* d.w.z. de kerkelijke ordonnanties, door CALVIJN voor de plaatselijke Kerk te Genève vastgesteld. Onze Gereformeerde vaders te Wezel verklaarden dan ook, dat de door hen vastgestelde artikelen moesten dienen, opdat niet alleen in de leer, maar ook in de orde zelve en de kerkelijke regeling van het ambt een eenparige overeenstemming en volkomen gelijke regeering in alle Nederlandsche Kerken in acht zou genomen worden. Het zou te ver voeren en een heele kerkrechtelijke studie eischen, wilde uwe Commissie uiteenzetten, waar de juiste grenslijn ligt tusschen de bevoegdheid der meerdere vergaderingen en de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke Kerken, maar de gegeven voorbeelden zijn h. i. voldoende om aan te toonen, dat onze Kerken nooit eene opvatting van Art. XXXI K.O. hebben gehad, gelijk deze door den Kerkeraad van Zandvoort wordt voorgestaan. Ware die opvatting juist, dan zou verreweg het grootste deel van onze K.O. moeten worden geschrapt en in onze Kerken een toestand ontstaan als onder Israël, toen er geen Koning was, n.l. dat „een ieder deed wat recht was in zijne oogen” (Richt. 21 : 25).

De tweede vraag is, *of Art. XXII onzer K.O. waar gesproken wordt over het medestemmen der gemeente bij de verkiezing der ambtsdragers, niet van zelf medebrengt of althans veroorlooft, dat ook de vrouwen, die toch leden der gemeente zijn, aan deze verkiezing mogen, ja zelfs behooren deel te nemen.* Uwe Commissie merkt hieromtrent op, dat indien het woord gemeente hier wordt opgevat als omvattende alle gemeenteleden, dan ook degenen die onder censuur staan, degenen die nog geen belijdenis hebben gedaan, ja zelfs de kleine kinderen mogen medestemmen, aangezien deze allen tot de gemeente behooren. Reeds daaruit blijkt, dat het woord gemeente hier in beperkten zin moet verstaan worden n.l. van de belijdende gemeenteleden, die in volle kerkelijke rechten staan. Wilde men voorts uit het feit, dat hier niet uitdrukkelijk van de mannelijke gemeenteleden gesproken wordt, afleiden, dat volgens dit artikel dus ook de vrouwen mogen medestemmen, dan zou men met evenveel recht uit onze K.O. kunnen concludeeren, dat de vrouwen ook tot predikanten, ouderlingen en diakonen kunnen gekozen worden, aangezien nergens uitdrukkelijk wordt voorgeschreven, dat alleen mannen voor deze ambten verkiesbaar zijn. De zaak is eenvoudig deze, dat onze Kerkenorde is opgesteld in een tijd, toen niemand er aan dacht het passieve of actieve kiesrecht in de Kerk aan de vrouw toe te staan, zoodat onder het woord gemeente in Art. XXII K.O. van zelf alleen de mannelijke leden werden verstaan. Trouwens in de Heilige Schrift vindt men hetzelfde spraakgebruik, want terwijl in Hand. 15 eerst wordt gezegd, dat heel de gemeente bij het Apostelconvent tegenwoordig was en met de besluiten van dit convent instemde (vers 4 en 22) blijkt uit het besluit zelf (vers 23) dat alleen de *Broeders* gestemd hadden. Natuurlijk zou een Generale Synode door te verklaren, dat aan de vrouwen het kiesrecht toekwam, een nieuwe interpretatie kunnen geven aan Art. 22 K.O. die dan voor de Kerken geldigheid zou hebben, maar zoolang dit niet geschied is en dit Artikel dus naar zijn historische beteekenis moet worden verstaan, sluit dit artikel het kiesrecht der vrouw niet in maar uit. Uwe Commissie is daarom van oordeel, dat de Particuliere Synode van Noord-Holland het besluit van Zandvoort's Kerkeraad, om aan de vrouwen het kiesrecht te verleen, terecht strijdig heeft genoemd met Art. XXII K.O. naar zijn historische beteekenis.

De derde vraag is, *of het deelnemen der gemeenteleden aan de verkiezing een daad is van kerkregeering en reeds op dezen grond aan de vrouwen dit kiesrecht niet mag geschonken worden, aangezien Gods Woord de vrouw van de regeering der Kerk buiten sluit.* Zooals bekend is, is dit de grond, waarop onze groote canonicus VOETIUS in zijn *Politica Ecclesiastica* (t. I p. 33 en III p. 209) het kiesrecht aan de vrouw meende te moeten ontzeggen; ook in het bezwaarschrift door de Brs Ds DIEMER en Ds POST bij de Particuliere Synode ingediend wordt vooral dit bezwaar nader ontwikkeld met gronden aan de Heilige Schrift enz. ontleend. Lijnrecht daartegenover staat het gevoelen van de Kerk van Zandvoort en de Classis Haarlem, die met even groote stelligheid beweren, dat het deelnemen der gemeenteleden aan de verkiezing geen daad van kerkregeering is en de vrouw hieraan dus wel mag deelnemen. Het is dit geschil, dat oorzaak is geweest, dat de Particuliere Synode van Noord-Holland, die zelf over deze zaak geen beslissing durfde nemen, tot de Generale Synode het verzoek richtte om een principieele uitspraak te doen over de beteekenis die de stemming der gemeenteleden bij de verkiezing der ambtsdragers heeft. Hoewel uwe Commissie het gewicht dezer vraag niet ontkent, meent ze toch uwe Synode te moeten ontraden aan het verzoek der Noord-Hollandsche Synode te voldoen op de volgende gronden: 1e omdat zooals bij de bespreking van dit vraagstuk op de Gereformeerde predikanten-conferentie en het daarop gevolgde persdebat reeds bleek, dit vraagstuk

nog volstrekt niet rijp is voor een synodale beslissing; 2e omdat het wel op den weg der Synode ligt over concrete vraagstukken uitspraak te doen zooals b.v. over de invoering van het vrouwenkiesrecht, maar niet over abstracte vragen, die een min of meer akademisch karakter dragen, vooral niet wanneer zij in zoo algemeene termen gesteld zijn; en 3e omdat naar het oordeel uwer Commissie zelfs indien het juist ware, dat het deelnemen aan de verkiezing een daad van regeermacht ware, daarmede zonder meer nog niet zou zijn uitgemaakt, dat de vrouw hieraan niet deelnemen mag. Alleen het laatste punt, omdat dit ook het bezwaarschrift raakt door de Brs Ds DIEMER en Ds POST ingediend, moge hier kortelijks worden toegelicht. Met genoemde Broeders is uwe Commissie het van harte eens, dat naar Gods Woord (1 Tim. 2 : 12) de vrouw niet aan de kerkregeering in eigenlijken zin mag deelnemen en zij daarom ook niet tot het regeerambt kan gekozen worden. Wanneer Voetius het deelnemen aan de verkiezing een daad van kerkregeering noemt, dan is daarmede echter niet bedoeld de kerkregeering in eigenlijken zin, welke door Christus alleen aan de ambtsdragers in de gemeente is opgedragen, maar de oefening der kerkelijke macht, die door Christus is geschonken aan de gemeente *in haar geheel*, en al wordt deze kerkelijke macht grootendeels geoefend door de ambtsdragers, als de daartoe door Christus aangewezen organen, toch worden de gemeenteleden daarom van de oefening dezer kerkelijke macht niet uitgesloten, aangezien zij door Christus zijn gezalfd tot profeten, priesters en koningen. Daarop berust het ambt der geloovigen, waarvan onze geloofsbelijdenis in art. 28 spreekt, en een ambt zonder macht, door Christus verleend, is er in de Kerk niet. En evenmin als dit betwijfeld kan worden, aangezien Gods Woord en de Belijdenis dit uitdrukkelijk leeren, kan naar het oordeel uwer Commissie betwist worden, dat tot dit ambt der geloovigen o.m. behoort het recht der gemeenteleden om mede te werken bij de verkiezing der ambtsdragers, zooals daaruit blijkt, dat de Apostelen bij de verkiezing van een nieuwen Apostel (Hand. 1) en van de eerste Diakenen (Hand. 6) den gemeenteleden hebben opgedragen om onder hunne leiding dit werk der verkiezing te verrichten. Daarop berust het recht der gemeenteleden, dat in al onze Gereformeerde Kerken steeds is erkend, om bij de institueering eener Kerk zelf de ambtsdragers te kiezen (het *ius instituendae ecclesiae*) en evenzoo het recht om wanneer de ambtsdragers aan den Koning der Kerk ontrouw zijn geworden, anderen in hun plaats te stellen (het *ius reformandae ecclesiae*). Of nu dit kiesrecht der gemeenteleden, dat zooals Prof. BAVINCK in *De Bazuin* van 1900 no 9 schreef door Christus hun was geschonken, en dat volgens Dr A. KUYPER *Heraut* 1897 no 1004 door *alle* gezaghebbende schrijvers, CALVIJN, VOETIUS enz. uit de beste tijden van het Calvinisme principiëel geleerd wordt, in onze K.O. met name in Art. IV en V — waar de verkiezing aan den Kerkeraad wordt toegekend en de gemeente alleen het recht van approbatie heeft — genoegzaam gehandhaafd wordt, laat uwe Commissie in het midden. Maar ook al stelt men zich op den bodem van het onder ons geldende recht, dat de verkiezing aan den Kerkeraad toekomt, zoodra de Kerkeraad zelf de gemeenteleden oproept om aan deze verkiezing deel te nemen — zooals in Art. XXII en XXIV aan de vrijheid der Kerkeraden wordt overgelaten — en de gemeenteleden dan uit een dubbel getal, door den Kerkeraad voorgesteld, de helft hebben te verkiezen, is dit deelnemen der gemeenteleden aan de verkiezing niet een advies, maar zooals Dr A. KUYPER in *De Heraut* 1897 no 1007 terecht schreef een *beslissende daad* en dus een uitoefening der kerkelijke macht (gelijk ook door VOETIUS uitdrukkelijk bij dit artikel wordt opgemerkt [Pol. Eccl. t. 3 pag. 555]). Wanneer de Kerkeraad van Zandvoort beweert dat het *vast staat, dat volgens het geldend recht aan de stemming der gemeenteleden geen regeermacht kleeft*, dan is uwe Commissie het daarmede dus zeker niet eens. Maar al stelt uwe Commissie zich ten deze op het standpunt door VOETIUS ingenomen en ook door de Brs Ds DIEMER en Ds POST verdedigd, ze acht niet, dat daarmede reeds zonder meer zou zijn bewezen, dat de vrouw dus *niet* aan deze verkiezing mag deelnemen. Immers, om slechts dit ééne voorbeeld te noemen, ook de approbatie der gekozen ambtsdragers is zonder eenige twijfel een daad van kerkelijke machtsoefening, en toch heeft niemand de vrouw daarvan buitengesloten. Dit rust hierop, dat het ambt der geloovigen niet alleen aan den man toekomt maar ook aan de vrouw, daar zij evenzeer de zalving van Christus deelachtig is.

Intusschen mag uit dit laatste toch ook niet worden afgeleid, dat de vrouw krachtens dit ambt der geloovigen dus wel aan de verkiezing mag deelnemen. Immers de beslissing daarover berust uitsluitend en alleen bij den Koning der Kerk, die niet alleen aan een ieder zijn ambt geeft, maar ook aanwijst wat in dat ambt *zijne roeping* en *zijn recht* is. Uwe Commissie moet het daarom ook

wraken, wanneer de Kerkeraad van Zandvoort de Generale Synode met nadruk verzocht heeft haar uitspraak over zijn besluit uitsluitend te gronden op wat de Kerkeraad het *jus constitutum* noemt d.w.z. de artikelen der Kerkenorde. Want niet de Kerkenorde, maar Gods Woord is de grondwet, door Christus als de eenige Koning zijner Kerk ons gegeven, en naar dat Woord alleen heeft de Generale Synode te oordeelen. Uwe Commissie is het daarom volkomen eens met wat Prof. BAVINCK in *De Bazuin* (1900 no 9) schreef, dat al heeft het Christus behaagd om bij de roeping tot het ambt zich van menschen te bedienen, deze daarom bij die roeping niet vrij en zelfstandig mogen te werk gaan, maar in alles gebonden zijn aan Zijn Woord en zich te gedragen hebben naar de regelen, die Hij daarvoor heeft vastgesteld. En dat het daarom ook de vraag niet is, wat wij van het stemrecht der vrouw denken, en of het ons gewenscht of schadelijk voorkomt, maar hoe de Schrift er over oordeelt en welke gegevens zij ons daarvoor aan de hand biedt.

Zoo komt uwe Commissie dan tot de laatste maar tegelijk meest belangrijke vraag, *hoe we naar Gods Woord over dit kiesrecht der vrouw hebben te denken*. Nu is het zeker juist, dat een stellige uitspraak, waarbij aan de vrouw het stemmen bij de verkiezing verboden wordt, zooals zulk een verbod ons bijv. gegeven wordt ten opzichte van het *leeren* en het *regeeren* (I Tim. 2 : 12), in Gods Woord niet gevonden wordt. Maar al meent uwe Commissie, dat de Generale Synode daarom voorzichtig moet wezen om geen absolute uitspraak over dit vraagstuk te doen, ze ontkent tegelijk beslist, dat de Schrift voor de beoordeeling van dit vraagstuk ons geen aanwijzingen zou geven. In al die gevallen, waarin de Schrift ons spreekt over de medewerking der gemeente hetzij dan bij de verkiezing der ambtsdragers, hetzij bij de besluiten door de Apostelen genomen, blijkt duidelijk genoeg, dat de Apostelen daartoe niet de vrouwen, maar alleen de mannen hebben geroepen. Zoo geschiedde bij de verkiezing van den Apostel Matthias (Hand. 1 : 15—23); zoo bij de verkiezing der eerste Diakenen (Hand. 6 : 1—6), en zoo bij de medewerking der gemeente bij de besluiten van het Apostel-convent (Hand. 15 : 23). Indien, zooals de Kerkeraad van Zandvoort beweert, het de stem van den Koning der Kerk is, die de vrouwen tot de verkiezing roept, dan hebben de Apostelen deze roepstem van den Koning al zeer slecht verstaan. Het is op grond van de hierboven aangehaalde Schriftuurplaatsen, dat Prof. BAVINCK in genoemd artikel schreef, dat hoe hoog de Heilige Schrift de vrouw ook stelt en welke voorname plaats ze in de gemeente inneemt, de Schrift van dit kiesrecht der vrouw niets weet. En al is het uwe Commissie niet onbekend, dat Prof. BAVINCK later ten opzichte van het vrouwenkiesrecht van inzicht veranderd is, het argument zelf heeft daarmee niets van zijne waarde verloren.

Onze Gereformeerde Kerken nu hebben steeds gemeend, dat zij het veiligste gingen, bij de inrichting der Kerk zich aan het voorbeeld der Apostolische Kerk te houden, en het was niet uit geringschatting der vrouw, maar alleen omdat zij aan dit Apostolische voorbeeld getrouw wilden blijven, dat zij de vrouwen niet tot de kerkelijke verkiezing hebben geroepen. En al kan uwe Commissie wel begrijpen, dat bij meer dan eene vrouw de begeerte is opgekomen, om ook haar invloed te doen gelden op de verkiezing der ambtsdragers, inzonderheid van den Bedienaar des Woords, ze meent, dat de vrouw, die waarachtig God vreest, toch in de eerste plaats zal vragen, welke regelen Gods Woord ons hier geeft.

Nu heeft men tegen dit beroep op het voorbeeld der eerste Apostolische gemeente wel ingebracht, dat dit niet meestemmen der vrouw te verklaren zou zijn uit de sociaal lagere positie, die de vrouw destijds nog innam, of daaruit, dat aan de eerste Apostelen het rechte licht over dit vraagstuk nog niet zou zijn opgegaan, waarbij dan met nadruk een beroep wordt gedaan op den Apostel PAULUS, die het eerst het groote beginsel van de vrijmaking der vrouw zou verkondigd hebben, toen hij in Gal. 3 : 28 schreef dat in Christus noch man noch vrouw is. En daaruit werd dan verder afgeleid, dat aangezien man en vrouw gelijke rechten hebben, de vrouw dus evengoed als de man medestemmen mag. Maar deze tegenwerping gaat naar het oordeel uwer Commissie van een zeer bedenkelijke onderschatting van het gezag der eerste Apostelen uit, aan wie Christus de leiding des Heiligen Geestes beloofd had, en ze geeft aan de aangehaalde woorden van den Apostel PAULUS een strekking, die niet alleen exegetisch onhoudbaar is, maar ook met de verklaringen van denzelfden Apostel in strijd. Wat de Apostel blijkens het verband alleen bedoelde is, dat ten opzichte van de gemeenschap aan Christus en het deelgenootschap aan Zijne weldaden geen onderscheid tusschen man en vrouw bestaat. Maar waar men reeds in PAULUS' dagen daaruit afleidde, dat de vrouw dus als gelijke naast den man mocht optreden in de gemeente, is de Apostel PAULUS daartegen juist met kracht opgetreden zooals in I Cor. 11 : 1—15, I Cor.

14 : 34, 35 en I Tim. 2 : 11—15 en handhaaft hij het onderscheid tusschen man en vrouw op grond van de Scheppingsordinantie Gods ook voor het leven in de gemeente. Het beroep op Gal. 3 : 28 alsof uit hetgeen PAULUS daar zegt het recht der vrouw op het meestemmen zou volgen, acht uwe Commissie daarom onjuist.

Hierbij komt, dat de beweging van onzen tijd om de vrouw te emancipeeren, gelijk het heet, en haar op elk terrein gelijke rechten te schenken als den man, opkomt uit beginselen, die met hetgeen de Heilige Schrift leert, zeker niet in overeenstemming zijn. En al ontkent uwe Commissie niet, dat door deze beweging ook bestaande misstanden zijn weggenomen en de vrouw tot een meer eervolle positie in het sociale leven is gekomen — ook de Fransche revolutie, uit hoe onheilig beginsel opgekomen, heeft misstanden opgeruimd en maatschappelijke verbeteringen gebracht — de Kerk van Christus heeft toch tegenover zulk een beweging uiterst voorzichtig te zijn en zich wel te wachten voor den schijn, alsof zij bij hare besluiten zich door zulk eene beweging zou laten beïnvloeden of een offer wilde brengen aan den geest des tijds. Uwe Commissie bedoelt daarom allerminst uit te spreken, dat degenen, die in ons midden voor het vrouwenkiesrecht ijveren, dit doen zouden op grond van deze in haar grond onschriftuurlijke vrouwen-emancipatie-beweging, maar de Kerk van Christus heeft te waken en toe te zien dat niet mede door hare daden deze onheilige beginselen ook onder ons volk zouden binnendringen en veld winnen.

Het is daarom dat uwe Commissie eenparig als haar oordeel uitspreekt, dat onze Kerken den veiligsten weg zullen volgen, wanneer zij aan het voorbeeld der Apostolische Kerk zich houden en het vrouwenkiesrecht in de gemeente niet invoeren. Verschillende leden uwer Commissie waren zelfs van oordeel, dat dit vraagstuk genoegzaam rijp was voor eene beslissing en wilden, dat aan de Synode zou worden voorgesteld reeds *nu* eene uitspraak te doen, ook om het gevaar te voorkomen, dat meerdere Kerken het voorbeeld van Zandvoort zouden volgen. De meerderheid meende echter, dat het beter was, wanneer de Generale Synode Deputaten benoemde om dit vraagstuk nog eens ernstig bij het licht van Gods Woord te onderzoeken; de Kerken zelf konden dan, na hun advies gehoord te hebben, haar oordeel uitspreken en de eindbeslissing door de Generale Synode kon met te meer gezag worden genomen.

Het is daarom dat uwe Commissie de eer heeft U de volgende conclusies voor te stellen: (volgt in art. 127).

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur*

BIJLAGE XXXVII. **RAPPORT in zake de punten C d, e en f van het Agendum: voorstel van de Kerk van Gouda in zake Doopsbediening, Avondmaalsbediening en Toespraken.**
Art. 128.

In handen van uwe Commissie zijn gesteld een viertal, onder bovengenoemde letters op het Agendum voorkomende, voorstellen van de Kerk van Gouda, betrekking hebbende op enkele onderdeelen van den eeredienst. Deze Kerk wenscht dat de Generale Synode bepalingen zal maken, althans zich zal uitspreken omtrent de plaats van de Doopsbediening vóór of na de predikatie, de lezing van het Avondmaalsformulier in geval van twee Avondmaalsbedieningen op éénzelfden Zondag, de wijze van zingen tijdens de Avondmaalsbediening, en het houden van eventueele toespraken tot den dienstdoenden Dienaar des Woords.

Uwe Commissie moet de Synode met de meest mogelijke beslistheid ontraden aan den wensch van deze Kerk gevolg te geven. Het is toch een der grondbeginselen van ons Gereformeerd kerkelijk leven, dat, bij de meest volstreckte gebondenheid aan *Gods Woord*, het getal der *kerkelijke* bepalingen, welke voor de goede orde noodig zijn, tot het kleinst mogelijke worde beperkt. Er zijn zonder twijfel zekere regelingen noodig ook van dingen waarvoor de Heilige Schrift geen bepaalde aanwijzing geeft, en aan deze voor de orde *noodzakelijke* regelingen behooren alle Kerken, die met elkaar in één kerkverband leven, zich te onderwerpen, opdat daarin eenheid zij. Maar daarnevens dient er ook een breed terrein te blijven, waarop iedere Kerk vrijheid heeft naar eigen inzicht te beslissen. Dit wil niet zeggen dat de op dat terrein liggende dingen onverschillig zijn, of dat iedere beslissing, door eenige Kerk te dien aanzien genomen, even deugdelijk zou

zijn te achten; maar alleen, dat iedere Kerk zelfstandig daarover heeft te oordeelen. En nu is uwe Commissie van gevoelen, dat de zaken, door de Kerk van Gouda in deze vier voorstellen genoemd, allermint behooren tot de zoodanige, waarover Gods Woord een bepaalde uitspraak doet of tot die, waarin om hunne belangrijkheid eenheid noodzakelijk is, maar veeleer tot zulke, die, om hunne ondergeschikte beteekenis, in de vrijheid der Kerken kunnen en moeten gelaten worden.

Uwe Commissie stelt derhalve voor: (volgt in art. 128).

Dr G. CH. AALDERS, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXVIII. *Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.*

Art. 130.

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

Op een brief aan de Synode van 1920, waarbij ik in hooger beroep kwam tegen de manier, waarop bij mijne benoeming tot Hoogleeraar aan de Vrije Universiteit mijne positie ten aanzien der Kerken werd geregeld, ontving ik d.d. 16 September 1920 antwoord als hierbij gaat.

Indien deze beslissing alleen mijn persoon raakte zou ik daarop niet terugkomen. Ik doe zóó herhaaldelijk de ervaring op, dat zij in geenen deele weerklinkt bij Kerkeraden zoowel als bij leden, dat ik er mij vanuit dat gezichtspunt wel bij neer zou kunnen leggen.

Maar een en ander raakt een veel algemeener aangelegenheid.

Zoals de bijlage U toont sprak de Synode te Leeuwarden uit, dat de wijze waarop ik bejegend was — gezien de manier waarop men in andere, dergelijke gevallen gehandeld heeft — een voor mij „krenkenden” toestand schiep. Deed zij nu echter iets om dien krenkenden toestand op te heffen? Neen, zij verklaarde slechts: dat zij voor het vervolg voorkomen wilde dat het iemand anders nog eens zoo verging.

Dit is nu toch wel zeer vreemd. En het kan m.i. de bedoeling onzer Kerken niet weergeven. In allen gevalle zou ik gaarne dienaangaande zekerheid hebben. Is het werkelijk uw wil een constellatie, waarvan U zelf het krenkende hebt erkend, te laten voortbestaan? Is er in onze Kerken van zulk een krenking geen herstel te krijgen?

Het lijkt mij toe, dat daarbij een zóó belangrijk beginsel betrokken is, dat ik met aandrang op een voor geen tweërlei uitlegging vatbare verklaring in dezen aandrang.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

uw dw.

(w. g.) A. A. VAN SCHELVEN.

BIJLAGE XXXVIIIa. *Den Weled. Hooggel. Heer Prof. Dr A. A. van Schelven te Haarlem.*

Art. 130.

De Generale Synode der Gereformeerde Kerken, vergaderd te Leeuwarden, kennis genomen hebbende van het bezwaarschrift van Prof. Dr A. A. VAN SCHELVEN te Haarlem.....

overwegende dat dit behoud van den naam en eere van een Dienaar des Woords rechtens.....

overwegende dat in dit speciale geval de Classis Middelburg terecht heeft geoordeeld, dat.....

overwegende dat de gronden, die door Prof. Dr A. A. VAN SCHELVEN in zijn bezwaarschrift hiertegen zijn aangevoerd niet steekhoudend zijn, *ook al erkent de Synode dat de ongelijke behandeling van deze gevallen door verschillende Classes voor hem een uitzonderingspositie geschapen heeft, die voor hem „krenkend” kan worden geacht, waarom de Synode gaarne aan zijn verzoek voldoen wil om algemeene beginselen aan te geven voor de toepassing van Art. XII K.O. en Art. XIII K.O.;*

besluit

de besluiten van de Classis Middelburg en van de Particuliere Synode van Zeeland te handhaven,.....

(w. g.) A. DE GEUS, *Syn. scr.*

Amsterdam, 16 Sept. 1920.

BIJLAGE XXXVIIIb.

Art. 130.

In handen uwer Commissie is gesteld een protest van Prof. Dr A. A. VAN SCHELVEN, Hoogleraar in de Faculteit der Letteren aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, tegen een uitspraak der Generale Synode, te Leeuwarden gehouden. In die uitspraak werd gehandhaafd een besluit der Classis Middelburg, goedgekeurd door de Particuliere Synode van Zeeland, rakende zijn ambtelijke positie in de Gereformeerde Kerken.

Bij zijne benoeming tot Hoogleraar aan de Vrije Universiteit wendde Z.H.Gel. zich tot de Classis Middelburg met de vraag, of er in dit geval voor hem een groote en gewichtige oorzaak lag, om tot een anderen staat des levens over te gaan, volgens Art. XII K.O., en in de tweede plaats of hij, zoo zij met hem van hetzelfde gevoelen was, de eere en den naam van Dienaar des Woords van de Gereformeerde Kerk van Vlissingen kon behouden, wanneer hij die benoeming aannam. De Classis Middelburg heeft daarop geantwoord, dat zij Dr A. A. VAN SCHELVEN wel vrijheid kon geven om tot een anderen staat des levens over te gaan, maar aan zijn tweede verzoek niet kon voldoen, aangezien bedoeld Hoogleeraarschap als een wereldlijk beroep niet kon samengaan met het ambt van predikant.

Van de vorige Synode te Leeuwarden vroeg Prof. Dr A. A. VAN SCHELVEN, *a.* tenietdoening van de besluiten der vorige instanties, en regeling van zijn kerkelijke positie, zoodat hij den naam en de eere van een Dienaar des Woords kon behouden, en subsidiair, een einde te maken aan zijn uitzonderingspositie in dezen, en *b.* algemeene beginselen aan te geven voor de toepassing van Art. XII en XIII K.O., waardoor willekeur in dezen uitgesloten is.

Aangaande zijn eerste verzoek, tenietdoening van het besluit der Classis Middelburg, oordeelde de Synode, dat zij hem daarin niet ter wille kon zijn, aangezien de Classis Middelburg naar een juiste interpretatie van Art. XII K.O. met hem gehandeld heeft.

Overeenkomstig zijn tweede begeerte om algemeene beginselen aan te geven voor de toepassing van Art. XII en XIII K.O. gaf de Synode eenige grondgedachten aan uit een Rapport van Prof. Dr H. H. KUYPER, die als leiddraad kunnen dienen bij de behandeling van dergelijke gevallen volgens genoemde artikelen.

Uwe Commissie stelt daarom voor: (volgt in art. 130).

L. KUIPER, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXIX.
Art. 139.

RAPPORT van Deputaten voor den uitbouw der Belijdenis.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken vergaderd te Utrecht.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Deputaten benoemd door de Generale Synode van Leeuwarden 1920 Acta art. 40 met het mandaat om een nadere formulering en uitwerking van de goddelijke ingeving en autoriteit der Heilige Schrift, de leer van de valsche en ware Kerk in verband met de thans door velen aangenomene pluriformiteit der Kerk en die over het ambt der Overheid in verband met de nieuwere beschouwingen over de verhouding van Kerk en Staat in overweging en in studie te nemen en als vrucht daarvan zoo mogelijk aan de eerstvolgende Synodale vergadering een ontwerp in dezen geest en van deze strekking aan te bieden, moeten u tot hun leedwezen berichten, dat zij met dezen gewichtigen arbeid, hun opgedragen, nog geenszins gereed zijn gekomen en daarom zoodanig ontwerp aan uwe Synode niet kunnen aanbieden.

Op zich zelf zal dat uwe vergadering wel niet bevreemden, want de Kerken zullen wel niet verwacht hebben, dat een zoo ernstige, veel omvattende en diep ingrijpende taak als de nadere formulering en uitwerking van dit drietal geloofsartikelen in den tijd van drie jaren zou volbracht worden. Het onderzoek naar het gravamen tegen ééne zinsnede in art. 36 der Belijdenis, op de Synode te Middelburg in 1896 ingediend, heeft negen jaren geduurd, voordat op de Synode te Utrecht in 1905 het Rapport werd ingediend, dat alleen het negatieve resultaat behelsde, dat genoemde zinsnede geschrapt zou worden, terwijl nu een positieve uitwerking en formulering van drie geloofsartikelen gevraagd werd. Daarbij kwam, dat door de langdurige ongesteldheid van hem, die door Deputaten tot Voorzitter was gekozen, en ook van andere Deputaten, de regelmatige voortgang van den arbeid zeer bemoeilijkt werd. Maar het grootste bezwaar school daarin, dat de Synode van Leeuwarden aan Deputaten had opgedragen niet alleen om advies in te winnen van personen, die in deze materie der zake kundig zijn, maar ook om hetzij schriftelijk, hetzij zoo noodig ook mondeling in overleg te treden met binnen- en buitenlandsche Kerken, die op denzelfden grondslag staan.

Het heeft geruimen tijd geduurd, voordat het Deputaten gelukt is de adressen van deze binnen- en buitenlandsche Kerken in handen te krijgen en, hetzij dan mondeling of schriftelijk, met haar in overleg kon worden getreden. De moeilijke vraag deed zich daarbij voor, of men alleen overleg zou plegen met die Kerken, die op denzelfden grondslag staan als wij en dezen grondslag handhaven, dan wel ook met groepen of vereenigingen van belijders onzer Confessie, die voor het gezag der Confessie opkomen in een Kerk, die dit gezag de facto heeft prijs gegeven. Een wijziging of nadere formulering der Belijdenis, buiten hen om tot stand gebracht, zou toch allicht oorzaak van verwijdering hebben gegeven en in de toekomst de vereeniging van alle Gereformeerden in ons vaderland hebben bemoeilijkt. Tot hun leedwezen moeten Deputaten U melden, dat op medewerking van deze Kerken in ons land, die op denzelfden grondslag der Belijdenis staan, of van groepen van belijders, die de Belijdenis in hunne Kerk willen handhaven, weinig te hopen valt. En wat de buitenlandsche Kerken betreft, mochten uwe Deputaten tot dusverre nog geen antwoord op hun schrijven ontvangen. Ook daardoor was het aan Deputaten onmogelijk aan de opdracht der Leeuwarder Synode vóór deze Synode te voldoen.

Zelfs rees de zeer ernstige vraag, in welken zin de Synode dit overleg met de binnen- en buitenlandsche Kerken heeft bedoeld en zouden Deputaten daarover gaarne een nadere instructie van uwe Synode ontvangen. Op zich zelf is de gedachte volkomen juist en wordt zij van harte door de Deputaten beaamd, dat een nadere formulering en uitwerking der Belijdenis op genoemde punten niet behoort plaats te vinden zonder overleg met die Gereformeerde Kerken, die op denzelfden grondslag staan, aangezien de Belijdenis des geloofs een gemeengoed van alle Gereformeerde Kerken is. De nadere formulering en uitwerking van onze Belijdenis in zake de uitverkiezing, de betekenis van Christus' zoendood, de verdorvenheid en de bekeering des menschen en de volharding der heiligen op de Synode te Dordt in 1618/19 is dan ook niet geschied zonder medewerking van alle buitenlandsche Gereformeerde Kerken, voorzoover deze in staat waren afgevaardigden te zenden, die op de Synode zelve aan de formulering der Canones medearbeidden en daaraan hun sanctie verleenden. Het is aan Deputaten niet opgedragen en het zou om verschillende redenen ook uiterst moeilijk wezen aan deze

buitenlandsche Kerken te verzoeken Deputaten te zenden om in overleg met hen deze nadere formulering van de drie bedoelde artikelen te concipieeren. Maar evenzeer zou het bezwaren opleveren, wanneer Deputaten zelfstandig een concept ontwierpen, dit concept aan deze buitenlandsche Kerken ter goedkeuring toezonden en dan afwachtten, of de Synodes dezer Kerken aan dit concept hare approbatie hechtten, of daarin wijzigingen wenschten aan te brengen, gesteld zelfs dat deze Synodes daartoe bereid waren. Vooreerst zou zulk een overleg met de buitenlandsche Kerken, die dan natuurlijk weder elk over de voorgestelde amendementen haar oordeel zouden uit te brengen hebben, tientallen van jaren vorderen en wellicht toch niet tot een eenparig oordeel leiden. En in de tweede plaats zou de Generale Synode onzer Kerken dan niet vrij komen te staan voor een *concept* van hare Deputaten, maar voor een concept, dat reeds door deze Kerken goedgekeurd was en dus kerkelijk gezag verkregen had, zoodat de Synode dit moeilijk zou kunnen amendeeren en nog veel minder verwerpen.

Het is daarom, dat uwe Deputaten, wanneer de Synode de opdracht, op de Synode te Leeuwarden hun gegeven, bevestigen en hen diligent verklaren zou, uwe Synode verzoeken nader te willen verklaren in welken zin dit overleg plegen met de binnenlandsche en buitenlandsche Kerken bedoeld is.

Namens Deputaten,

Dr H. H. KUYPER, *Voorzitter.*
Dr K. DIJK, *Secretaris.*

BIJLAGE XXXIXa. *Aan de Commissie tot uitbreiding en nadere formulering der Nederlandsche Geloofsbelijdenis.*

Art. 139.

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

De Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk heeft met bijzondere belangstelling kennis genomen van uw schrijven rakende den uitbouw der Belijdenis. De Synode, waardeerd dit uw verzoek, ziet zich nochtans verplicht U te berichten, dat zij aan uwe beraadslagingen niet zal kunnen deelnemen, wijl de zaak van den uitbouw der Belijdenisschriften niet op de kerkelijke vergaderingen werd behandeld.

Namens de Synode voornoemd,

Onstwedde, 30 Juli '22.

Ds JOH. VAN DER VEGT, *Scriba.*

BIJLAGE XXXIXb. **RAPPORT over A a van het Agendum, Rapport van de Deputaten door de Synode van Leeuwarden benoemd voor den uitbouw der Belijdenis.**

Art. 139.

Naar aanleiding van het Rapport van de Deputaten, benoemd door de Generale Synode van Leeuwarden (zie Acta art. 40 sub 1) merkt uwe Commissie op, dat de redenen, door Deputaten aangevoerd voor het niet kunnen aanbieden van een ontwerp als in art. 40 der Acta van Leeuwarden bedoeld, haar gegrond voorkomen. De Synode van Leeuwarden heeft blijkbaar voorzien, dat met de voorbereiding van dit ontwerp meer dan drie jaren zouden heengaan. Zij besloot immers dat de Deputaten een nadere formulering van drie artikelen des geloofs in overweging en in studie zouden nemen en als vrucht daarvan *zoo mogelijk* aan de eerstvolgende Synode een ontwerp aanbieden. Uwe Commissie stelt voor, Deputaten dank te

zeggen voor den aanvankelijk verrichten arbeid en de in Leeuwarden benoemde Deputaten met dezelfde opdracht te continueeren.

Wat de vraag der Deputaten betreft op welke wijze in overleg te treden zou zijn met andere Kerken, die op den bodem der Gereformeerde Belijdenis staan, komt het aan uwe Commissie voor, dat het, gelijk ook de Deputaten aangeven, inderdaad moeilijk gaat te besluiten, dat die Kerken zich in Synodale vergadering over het door onze Deputaten aan te bieden ontwerp zullen uitspreken. Het kan van andere Kerken, ook al staan zij op denzelfden grondslag als de Gereformeerde Kerken in Nederland, niet door onze Kerken geëischt worden, dat zij zich over de nadere formuleering dier drie geloofsartikelen officieel nader verklaren.

Uwe Commissie is van oordeel, dat een andere weg moet ingeslagen worden, n.l. deze, dat de Deputaten voor den uitbouw der Belijdenis zoo mogelijk een jaar vóór de samenkomst der volgende Synode hun ontwerp inzenden aan de in art. 40 Acta Leeuwarden genoemde Kerken, en aan deze Kerken verzoeken afgevaardigden te zenden naar de Synode van 1926, opdat deze afgevaardigden ter Synode hun gevoelen kenbaar maken en met hen overleg gepleegd worde bij de vaststelling der nadere formuleering dier drie geloofsartikelen door onze Synode.

Resumeerende heeft uwe Commissie de eer U voor te stellen aldus te besluiten: (volgt in art. 139).

Dr T. HOEKSTRA, *Rapporteur.*

**BIJLAGE XL.   RAPPORT Christelijke Normaalschool te Solo. (Agendum
Art. 140.   J 1.) Zendingsrapport 13, 1 E blz. 34.**

Met aandacht overwoog uwe Commissie hetgeen de Deputaten voor de Zending hebben medegedeeld in zake de oprichting eener Christelijke Normaalschool te Solo.

Zij acht, dat de Deputaten terecht hebben geoordeeld, dat allereerst de Keuchenius-school behoorlijk moet worden verzorgd, ook wat de gebouwen betreft, eer met de oprichting der Normaalschool een aanvang zal kunnen worden gemaakt.

Vermoedelijk zal er voorloopig van de oprichting dezer Normaalschool wel niets komen.

Daarmede is echter geenszins gezegd, dat bij den toenemenden bloei van de Zendingsscholen op Midden-Java de oprichting eener Normaalschool te Solo naast de Keuchenius-school te Djocja niet uitermate gewenscht wezen zou. Integendeel, Uwe Commissie is van die wenschelijkheid ten volle overtuigd.

Nu is het denkbaar, dat in de komende drie jaren zich een onvoorziene gelegenheid voordoet of ook de finantieele omstandigheden aanmerkelijk gunstiger worden. Daarom is het goed, de mogelijkheid tot oprichting dezer school open te laten. Wellicht verdient het daarom aanbeveling, dat aan de te benoemen Deputaten voor de Zending ongeveer gelijke opdracht worde verleend als de Synode te Leeuwarden aan hare Deputaten gaf.

Uwe Commissie adviseert derhalve te besluiten: (volgt in art. 140).

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

**BIJLAGE XLI.   RAPPORT over het Christelijk Javaansch Boekenfonds.
Art. 141.   (Agendum J 1.) Zendingsrapport 18, 7 blz. 48.**

Uwe Commissie heeft overwogen wat de Deputaten voor de Zending mededeelen in zake het Christelijk Javaansch Boekenfonds onder 7, hoofd 18 van hun Rapport. De Deputaten hebben te dezer zake uitgevoerd wat door de Generale Synode

van Leeuwarden hun was opgedragen. Mitsdien oordeelt uwe Commissie dat hunne handelingen betreffende dit boekenfonds kunnen worden goedgekeurd.

Hoe het met dit fonds is gegaan tijdens en na het verlof van Ds D. BAKKER, die dit fonds beheerde, kan uwe Commissie U niet zeggen. De gevraagde mededeelingen zijn bij de Deputaten nog niet ingekomen. Het is wel mogelijk, dat dit boekenfonds de volgende jaren geen steun meer behoeft. Maar het is ook zeer wel denkbaar, dat in het vervolg steun uit Holland nog wel dringend noodig zal blijken. Wellicht is het 't beste, dat aan de te benoemen Deputaten voor de Zending worde opgedragen in zake dit fonds zich te wenden om nadere inlichting tot de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren op Midden-Java. En indien het dan blijkt, dat finantieele steun uit Holland nog noodzakelijk is, worde door de Deputaten een verzoek gericht tot de Zendende Kerken om deze zaak wederom te steunen, terwijl dan de Generale Kas eene bijdrage zou kunnen verleen tot een maximum van f 500 's jaars, evenals voorheen is geschied.

Ten slotte stelt uwe Commissie U voor: (volgt in art. 141).

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLII.
Art. 142.

RAPPORT over de finantiën der Zending. (Agendum J 1.)
Zendingsrapport Hoofd 18 geheel behalve 1, 7, 9, 10,
blz. 43 v.v.

De Deputaten voor de Zending hebben onder Hoofd 18 van hun Rapport mededeeling gedaan van de finantiën.

Uwe Commissie heeft het finantieel gedeelte van het Rapport met de daarbij behoorende bescheiden nagegaan en tevens vergeleken met de besluiten der vorige Synodes, voorzover deze met de finantiën der Zending verband hielden.

Over de kosten der Algemeene Vergadering en van de Zendingsbibliotheek op Midden-Java, waarvan in het Rapport onder Hoofd 18 in punt 9 en 10 is gesproken, alsmede over het Christelijk Javaansch Boekenfonds punt 7 is U reeds gerapporteerd, zoodat deze hier buiten bespreking blijven.

Uwe Commissie wenscht het volgende onder uwe aandacht te brengen:

1. uit de vergelijking van de uitgaven met de verschillende Synodale besluiten in betrekking tot de finantiën der Zending is aan uwe Commissie gebleken:

a. dat door de Deputaten aan de Quaestores geen mandaat tot eenige betaling is verstrekt, waartoe zij niet door de Zendingsorde of door eenig Synodaal besluit waren gemachtigd, weshalve er geen enkele betaling is geschied, waartoe men niet was gerechtigd;

b. dat alle betalingen behoorlijk zijn uitgevoerd, die krachtens eenig Synodaal besluit aan de Deputaten waren opgedragen.

Mitsdien oordeelt uwe Commissie, dat de Deputaten voor de Zending in dit opzicht wel kunnen worden gedéchargeerd;

2. overeenkomstig de opdracht der Synode hebben de Deputaten twee Quaestores benoemd. Over de vernieuwde instructie, die door de Deputaten aan de Quaestores is verstrekt, heeft uwe Commissie U reeds gerapporteerd. U herinnerend, dat de firma DE BRUIJN en WEISZ voor al haren arbeid geen honorarium ontvangt, acht uwe Commissie gewenscht, aan deze firma den bizonderen dank der Synode te betuigen. Voorts adviseert zij U aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, weer opnieuw Quaestores te benoemen en te instrueeren;

3. de boeken der administratie zijn telken jare op daartoe strekkend verzoek nagezien door drie deskundigen. Als zoodanig hebben ook thans weer gefungeerd de heeren H. VAN DEN GRAMPPEL, H. D. VON MEIJENFELDT en R. C. VAN VULPEN, allen te Amsterdam. Uwe Commissie heeft inzage genomen van de schriftelijke verklaring, die elk jaar door deze deskundigen is ingediend en waarbij zij telken male hebben uitgesproken, dat zij heel de administratie hebben nagezien en volkomen in orde hebben bevonden. Voorts heeft uwe Commissie zich overtuigd, dat ieder jaar de balans door deze drie deskundigen behoorlijk is geteekend. Mitsdien stelt uwe Commissie U voor, de administratie en het beheer over de jaren 1920,

1921 en 1922 goed te keuren en de Deputaten te déchargeeren. Tevens adviseert zij U, aan deze deskundigen den dank der Synode te betuigen voor den arbeid, die door hen geheel belangeloos in den dienst der Zending is verricht.

Voorts wenscht uwe Commissie in dit verband nog op te merken, dat het boekjaar van de Generale Kas loopt van 1 Januari tot 31 December, maar dat niet bij alle Zendende Kerken het boekjaar met het kalenderjaar samenvalt. Bovendien worden de bijdragen der Zendende Kerken soms pas gestort nadat de rekening der Generale Kas over het jaar, waarvoor die bijdragen gelden, reeds is afgesloten. Het gevolg daarvan is natuurlijk dat die stortingen dan opgenomen worden in de administratie van het volgende boekjaar. Ook worden onderscheidene malen in den loop van het jaar betalingen gedaan, die nog betrekking hebben op het laatst geëindigd boekjaar, en zooveel mogelijk dan ook nog in de rekening van dat boekjaar zijn opgenomen.

Voorts is in de rekening van de Generale Kas nooit geboekt wat in Indië door de bijzondere kassen, zooals van de Keucheniuschool, de Opleidingsschool enz. enz. is ontvangen en uitgegeven, terwijl omgekeerd alles wat ten behoeve van die bijzondere kassen in Nederland door de Generale Kas is betaald, nooit is opgenomen in de rekeningen dier kassen, zooals die in Indië zijn opgemaakt.

Het spreekt van zelf dat, als men de rekening van de Generale Kas wil vergelijken, hetzij met de rekening van de onderscheidene Zendende Kerken, hetzij met de speciale rekening dier bijzondere kassen, het ten zeerste noodig is ter voorkoming van misverstand en verwarring, wat boven genoemd werd wel in het oog te houden;

4. wat betreft de ontvangsten en uitgaven der Generale Kas kan ter aanvulling van het Rapport der Deputaten nog worden medegedeeld, dat over de eerste helft van 1923 is ontvangen, aan:

Giften en schenkingen	f 4005.85 ⁵
Extra-collecte	- 32025.87
Bijdragen Zendende Kerken	- 14754.15
Legaten	- 1236.31 ⁵
Zendingsblad	- 13784.85
Subsidie Keucheniuschool	- 1518.75
Aflossing leening Soerabaja	- 2340.—

Totaal f 69665.79

En uitgegeven, per:

Christelijke Hollandsche Inlandsche Kweekschool	f 7601.33 ⁵
Opleidingsschool Java	- 6688.28
Zendingsadviseur	- 3100.—
Kosten van de Deputaten	- 947.11
Zendingsblad	- 430.65
Administratie	- 384.85
Aflossing van geleende gelden	- 4000.—
Opleidingsschool Soemba	- 11547.50
Keucheniuschool	- 2318.75
Zendingsbibliotheek in Nederland	- 100.—
" Midden Java	- 62.54
Subsidie Medische dienst	- 1200.—
" Kerk te Batavia	- 1156.21
" " Soerabaja	- 2970.—
Pensioenen en wachtgeld	- 925.—

Totaal f 43432.22⁵

De eerste helft van het loopende jaar geeft dus een voordeelig saldo van f 26233.57⁵, wat te danken is aan de ruime opbrengst der extra-collecte.

De Opleidingsschool op Soemba vorderde een aanzienlijke uitgave. In dezen post zijn de kosten voor uitrusting en overtocht van Ds KRIJGER begrepen alsmede een bedrag om de school in exploitatie te brengen;

5. aan de uitnodiging tot het houden eener extra-collecte hebben de meeste Kerken met bereidwilligheid voldaan. Toch zijn er ook nog tal van Kerken in gebreke gebleven. Aan uwe Commissie is een lijst overgelegd van de Kerken,

die tot heden nalatig zijn gebleven. Daaruit blijkt dat tot op 31 Augustus j.l. nog 147 Kerken waren, die geen extra-collecte voor de Generale Kas hebben gehouden. Hiervan hebben vijf Kerken geschreven, dat zij later aan het verzoek zouden voldoen. Uwe Commissie is van oordeel, dat die 147 nalatige Kerken met nadruk vanwege de Generale Synode moeten worden vermaand om alsnog aan hare verplichting te voldoen. Het gaat niet aan, dat sommige Kerken zich onttrekken om de lasten te helpen dragen, waarvoor alle Kerken gemeenschappelijk aansprakelijk zijn. Bovendien heeft de Generale Kas den steun van alle Kerken ook dringend noodig. Uwe Commissie wenscht U daarom voor te stellen, dat de te benoemen Deputaten voor de Zending in uw naam aan de nalatige Kerken een schrijven richten om haar ernstig op te wekken, dat zij alsnog aan hare verplichting tot het houden dezer collecte voldoen. Zij acht daarbij gewenscht, dat dit schrijven ook geteekend worde door het Moderamen uwer vergadering.

Tot op den 31sten Augustus heeft de extra-collecte, met inbegrip van f 1301.— die aan giften voor dit doel inkwamen, de som opgebracht van f 37358.81⁵;

6. met blijdschap heeft uwe Commissie opgemerkt, dat uit de telken jare stijgende bijdragen van de Zendende Kerken aan de Generale Kas blijkt, dat de Zendingsactie uwer Kerken zich in toenemenden bloei mag verheugen. Deze bijdragen vormen 10 % van wat door de Zendende Kerken voor de Zending is bijeengebracht. Om een eenigszins juiste voorstelling te vormen van de toeneming der Zendingsactie in onze Kerken moet men eenige jaren met elkander vergelijken. In 1917 ontving de Generale Kas aan bijdragen van de Zendende Kerken f 12501.68; in 1918 f 12928.21; in 1919 f 15068.12; in 1920 f 19769.09⁵; in 1921 f 21770.60 en in 1922 f 28863.45. In zes jaar tijds zijn dus deze bijdragen meer dan verdubbeld. Mitsdien mag hieruit opgemaakt, dat ook de ontvangsten voor de Zending in die jaren meer dan verdubbeld zijn.

Uit de genoemde cijfers mag echter geenszins geconcludeerd, dat de Kerken in elk genoemd jaar nu ook juist tienmaal zooveel voor de Zending zouden hebben bijeengebracht als aan de Generale Kas is afgedragen. Dat zou onjuist zijn. Vooreerst zijn er Kerken, die soms zeer lang wachten eer zij de 10 % storten. Ook zijn er helaas nog Kerken, die nalatig zijn in dit opzicht en niet of niet geheel voldoen aan de verplichting tegenover de Generale Kas. Bovendien heeft ook de Generale Kas zelf beduidende inkomsten behalve de bijdragen van de Zendende Kerken. Met volkomen juistheid kan moeilijk berekend worden hoeveel al de Kerken te zamen voor de Zending bijeenbrengen. Maar stellig is de beide laatste jaren telkens meer dan f 300.000 afgezonderd voor de Zending; wellicht is het tusschen de f 330.000 en f 340.000 geweest. Die toenemende offervaardigheid voor de Zending in den boezem onzer Kerken stemt tot dank aan God. Het valt echter te betreuren, dat er nog altoos Kerken zijn, die nalatig zijn in het getrouw afdragen van de 10 % harer inkomsten voor de Zending aan de Generale Kas. Uwe Commissie acht zeer noodig dat ook ditmaal uwe vergadering de Kerken weder tot getrouwheid te dezer zake opwekke;

7. niet zonder zorg heeft uwe Commissie den staat der Generale Kas in het oog gevat. De steeds zwaardere eischen, die aan deze Kas worden gesteld, hebben veroorzaakt, dat de laatste drie jaren de uitgaven steeds hooger waren dan de inkomsten. Er is deze drie jaren ontvangen f 121428.42. Maar de uitgaven bedroegen f 146194.84. Er is dus minder ontvangen dan uitgegeven f 24766.42. Nu is dit tekort thans wel weer ruimschoots gedekt door de extra-collecte. — Dit neemt echter het bedenkelijk verschijnsel niet weg, dat de gewone inkomsten der Generale Kas volstrekt ontoereikend zijn om de vaststaande, geregelde uitgaven te dekken. Uwe Commissie acht het niet mogelijk een vrijwel betrouwbare begrooting van ontvangsten en uitgaven voor de komende drie jaren te ontwerpen, wijl sommige posten, vooral wat de ontvangsten betreft, totaal onberekenbaar zijn, zooals de posten: giften, bijdragen Ned. Geref. Zendingsvereniging en legaten. Globaal genomen raamt uwe Commissie de inkomsten per jaar als volgt:

Bijdragen Zendende Kerken	f 25000.—
Zendingsblad	- 13000.—
Giften en schenkingen	- 3000.—
Andere posten	pro memorie

Totaal f 41000.—

Gelet op de door U genomen besluiten alsmede op de besluiten van voorafgaande Synodes zullen de gewone uitgaven per jaar ongeveer de volgende bedragen vorderen:

des noodig ter voorkoming van stagnatie in den arbeid tot een bepaald bedrag kasgeld te mogen opnemen. Ook de Synode te Leeuwarden deed dit. En in November j.l. moest van die machtiging gebruik worden gemaakt, wijl anders de traktementen niet konden worden betaald. Het beste zal wel zijn, dat ook nu weer, evenals de vorige Synode deed, uwe vergadering aan de te benoemen Deputaten machtiging geve, in geval van uiterste noodzakelijkheid een bedrag te mogen leenen voor rekening van de gezamenlijke Kerken tot een maximum van f 15000;

8. ten slotte wil uwe Commissie u herinneren, dat uwe vergadering aan de te benoemen Deputaten voor de Zending eene instructie heeft te verstrekken, hoe zij naar art. 18 der Zendingsorde de Generale Kas hebben te beheeren.

De Generale Synode van 1902 Acta art. 130 bijlage D.D. heeft eene instructie vastgesteld. De volgende Generale Synodes hebben daarin geen verandering gebracht. Uwe Commissie is van oordeel, dat deze instructie ook thans nog dienen kan. Wellicht is het echter gewenscht daarin te laten vervallen de punten 4—6, waarin is bepaald, dat de Deputaten de subsidie bepalen zullen, die uit de Generale Kas zal worden verleend voor de uitrusting en overtocht van Missionaire Dienaren en Missionaire Artsen en Verpleegsters. Aangezien deze subsidie de laatste jaren nooit meer verleend is, verdient het wellicht aanbeveling, dat dit uit de instructie worde weggenomen. Overigens kan naar het oordeel uwer Commissie die instructie onveranderd blijven.

Resumeerende stelt uwe Commissie U voor te besluiten: (volgt in art. 142).

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLIII. **RAPPORT in zake aansluiting bij de Independent Order of Odd Fellows. (Agendum I b 12.)**
Art. 143.

De Raad der Gereformeerde Kerk van Meppel vraagt het oordeel der Generale Synode over de vraag, „hoe te handelen met belijdende leden en doopleden der Kerk, die zich aangesloten hebben bij de I.O.O.F. (Independent Order of Odd Fellows) en, trots alle vermaningen van den Kerkeraad, zich daarvan niet losmaken.”

1. Uwe Commissie heeft, om een antwoord op deze vraag voor te bereiden, getracht zich allereerst een oordeel te vormen over het genoemde genootschap. Hierbij stuit men echter op het bezwaar, dat men hier te doen heeft met een genootschap, dat aan zijn leden tot op zekere hoogte den plicht der geheimhouding oplegt, al is dit geheim karakter hier minder geprononceerd dan bij andere soortgelijke vereenigingen.

Men weet dus nooit zeker, in hoeverre men aangaande de Orde *volledig* is ingelicht, en er blijft steeds plaats voor de vraag, of er achter het bekend geworden niet nog geheimen schuilen, door welker eventuele onthulling het beeld belangrijk zou gewijzigd worden. Zoo vonden we b.v. ergens de mededeeling, dat de „Souvereine Groot-Loge der wereld” de beslissing heeft over „het geheime werk”.¹⁾ Wij kunnen de waarde en beteekenis dezer mededeeling niet beoordeelen. Een lid der Orde verklaarde ons, dat er geen andere geheimen waren dan passeerwoord en herkenningsteeken; maar op zichzelf blijft het mogelijk, dat de opperleiding geheimen heeft, die aan de leden, ook al zijn ze tot den eersten graad opgeklimmen, niet of niet aanstonds bekend zijn.

Wij stellen dus voorop, dat we over het karakter dezer Loge slechts ten deele kunnen oordeelen.

2. Intusschen tasten we toch niet geheel in het duister. De Odd Fellows zelf zijn bereid, aangaande hun genootschap verschillende inlichtingen te geven. Zoo werden ons ter hand gesteld een paar artikelen uit de Statuten eener plaatselijke Loge, en voorts het Propagandaboekje, uitgegeven door de Nederlandsche Groot-Loge; en het zijn allereerst deze officieele gegevens, die wij aan ons onderzoek ten grondslag hebben gelegd.²⁾

¹⁾ Herders Konversations-lexikon ³ s.v.

²⁾ De andere in het volgende vermelde gegevens zijn ontleend aan Herders Konversations-lexikon ³ s.v.; en Meyers Groszes Konversations-lexikon ⁶ s.v.

De Independent Order of Odd Fellows is naast de Vrijmetselaars-orde het meest verbreide der geheime genootschappen. De organisatie is eene nabootsing van die der Vrijmetselaars, men spreekt van loge, heeft geheime teekens en passeerwoorden, een ritueel en graden. Vrijmetselaars- en Odd Fellow-loges werken bij het beoefenen van weldadigheid dikwijls samen, maar hebben overigens geene nauwere connecties.¹⁾ De Orde der Odd Fellows beschikt over belangrijke materiele hulpmiddelen.

Haar ontstaan valt in het midden der 18e eeuw. Oorspronkelijk was ze eene gezelligheids-vereeniging van Londensche tooneelspelers, die zich dan langzamerhand tot eene orde heeft ontwikkeld. Uit dezen oorsprong is ook te verklaren de benaming „Odd Fellows”, die zooveel beteekent als „wonderlijke gezellen”, „rare snaken” of iets dergelijks.

De werkzaamheden der Orde waren aanvankelijk beperkt tot het verstrekken van materiele hulp, allereerst in eigen kring: het bezoeken van zieken, het begraven van dooden, het ondersteunen van weduwen en weezen. Toen echter de Orde naar Amerika was overgeplaatst, kwam ze daar tot eene eigensoortige ontwikkeling, onder leiding van THOMAS WILDEY; wat in 1843 leidde tot eene losmaking van het moedergenootschap in Engeland en tot stichting van de *Independent* (onafhankelijke) Order of Odd Fellows; en het is *deze* Orde, die zich ook over het vasteland van Europa heeft verbreid, en nog steeds staat op de door WILDEY gelegde grondslagen. Het nieuwe, dat WILDEY bracht, bestond hierin, dat hij het werk der Orde niet beperkt wilde hebben tot het verstrekken van materiele hulp, maar aan de instelling ook eene meer ideële taak wilde geven, bestaande in de geestelijke en zedelijke ontwikkeling der leden.

3. Stellen we thans de vraag, of het deelnemen aan deze Orde voor een Christen geoorloofd kan worden geacht.

Op grond der bekende gegevens is zeker aanstonds duidelijk, dat hiertegen zeer ernstige bedenkingen zijn in te brengen.

Voorreest rijzen er uit Christelijk oogpunt reeds ernstige bezwaren tegen het deelnemen aan een geheim genootschap als zoodanig. In de geschiedenis der geheime genootschappen is telkens weer gebleken, hoe licht dit geheim karakter, waardoor de critiek der publieke opinie wordt buitengesloten, aanleiding wordt tot het smeden van allerlei kwaad.

In verband hiermede is ook te wijzen op de af te leggen *belofte*. Bij de Vrijmetselaars is dit een eed; iets wat in een Christen ook uit een oogpunt van lichtvaardig zweren ten sterkste te veroordeelen zou zijn. Bij de Odd Fellows beperkt de verbintenis zich echter tot eene *belofte*. Deze heeft dan blijkbaar speciaal betrekking op de geheimhouding. Er schijnt b.v. geenerlei verplichting te bestaan om lid te blijven; ieden der Orde getuigen, dat zij elken dag zonder bezwaar ermede kunnen breken. Ook de belofte der geheimhouding zou echter voor een Christen zeker uiterst bezwaarlijk zijn, wanneer ze inhield, wat de Amerikaansche auteur BLANCHARD zegt, n.l. om alles wat in de loge wordt gedaan en gesproken voor altijd te verbergen.²⁾ Hierdoor toch kan men zich brengen in de positie van te moeten verbergen ook wat men naar den eisch der Christelijke consciëntie niet verborgen mag houden. We kunnen echter niet zeggen, in hoeverre deze voorstelling, die op de gebruiken der Amerikaansche loges berust, ook op de Nederlandsche van toepassing is.

De zwaarste bedenkingen vloeien echter voort uit de houding, door de Orde tegenover den godsdienst aangenomen.

In Amerika schijnen de Odd Fellows aan hun vergaderingen bepaald eenen godsdienstigen tint te geven. BLANCHARD spreekt van een altaar, dat daar staat, en waarop een Bijbel ligt, waaruit ook wordt gelezen. Bovenal is belangrijk een door hem medegedeeld gebed, dat daar in de loge's der Odd Fellows wordt gebeden. Hierin komt o.a. eene zinsnede voor, die in vertaling aldus luidt:

„laat uw zegen rusten op onze Orde, op al de loge's, groote en ondergeschikte, behoorende tot ons geheele gezin van broeders. Laat vriendschap, liefde en waarheid heerschen, totdat de laatste traan van smart wordt afgewischt en de loge hier beneden wordt vervangen door de heerlijkheid en grootscheit van de Groote Loge daar boven.”³⁾

Niet ten onrechte zegt BLANCHARD, dat dit gebed Odd Fellows leert op den hemel te hopen zonder bekeering of geloof in Jezus. Wij meenen niet te sterk te spreken, als we zeggen, dat een Christen, die zulk een gebed medebidde, daar-

¹⁾ Meyer t.a.p.; vgl. ook Ch. A. Blanchard, *Modern Secret Societies*, Chicago 1903.

²⁾ A.w. blz. 158.

³⁾ A.w. blz. 152.

mede metterdaad zijne belijdenis verzaakt en instemming betuigt met eene onchristelijke leer. Zelfs kan moeilijk worden ontkend, dat deze leer hier optreedt als een nieuwe godsdienst, die voor het Christendom in de plaats treedt; wat hier wordt uitgesproken aangaande „de loge hierbeneden” en „de Groote Loge daarboven” is niet anders dan eene caricatuur van wat de Christenen belijden aangaande de strijdende Kerk hier op aarde en de triumfeerende Kerk in den hemel.

Intusschen moet hieraan aanstonds worden toegevoegd, dat wat van de Amerikaansche loge's geldt, niet zonder meer op de Nederlandsche kan worden overgebracht.

Zoo onze persoonlijke inlichtingen juist zijn, wordt er hier in de loge's niet gebeden, en is er ook geen Bijbel en geen altaar. Geheel zeker daarvan zijn we, althans wat het altaar betreft, niet. In de Utrechtsche Kerkbode van 2 Sept. 1904 vonden we een citaat uit een propaganda-geschrift, geschreven door een lid der Berlijnsche loge, welk geschrift ook in het Nederlandsch werd vertaald; en in dit citaat komt o.a. deze zinsnede voor: „Juist aan *onze* altaren wordt de verheffende leer verkondigd, dat God de Vader van allen is, en alle menschen broeders.”

Maar toch hebben we geen bewijzen gevonden, dat van een lid der loge hier te lande handelingen of woorden worden geëischt, waardoor hij zijne belijdenis zou verzaken in een zoo rechtstreekschen zin en op eene zoo positieve wijze als dit door het medebidden van het bovengenoemde, in Amerika gebruikelijke gebed, zou geschieden.

Wat we van het karakter van het lidmaatschap en van de gehouden vergaderingen zijn te weten gekomen, komt op het volgende neer.

Uit de statuten eener plaatselijke loge zijn ons medegedeeld de artikelen 3 en 4, die aldus luiden:

ART. 3. Het doel der vereeniging is: bevordering en verspreiding van de grondbeginselen der Orde. Deze grondbeginselen zijn: het aankweken, verspreiden en versterken van gevoelens van humaniteit bij de leden onderling en tegenover medemenschen in het algemeen, zonder aanzien van rang, godsdienst of politieke richting.

ART. 4. Zij tracht dit doel te bereiken door het bevorderen van de geestelijke ontwikkeling harer leden, het verleenen van zedelijken, zoo noodig ook stoffelijken steun, het ondersteunen van weduwen en het verzorgen van weezen — zoowel in als buiten de loge — en verder door alle geoorloofde en wettige middelen, die haar ter bereiking van haar doel ten dienste staan.

Voorts vonden we de vereischten voor het lidmaatschap aldus opgegeven:

„toegelaten worden kan hij, die den 21-jarigen leeftijd heeft bereikt, van goed zedelijk gedrag is, eene algemeene beschaving geniet, en geloof hecht aan een hoogst bestaan, waardoor het heelal gevormd en in stand gehouden wordt.”¹⁾

Voorts worden als idealen genoemd: „vriendschap, liefde en waarheid”, ook gesymboliseerd in een uit drie schakels bestaande dasspeld, een onderling herkenningsteeken (hiernaast heeft men dan nog als geheime herkenningsteekens het passeerwoord, en een bepaalde handgreep bij het groeten).

Bij de inwijdingsplechtigheid wordt aan de nieuwelingen voorgehouden de plicht der onderlinge „kameraadschap” of „broederschap”. Ze worden b.v. aldus toegeproken:²⁾

„de Odd Fellows vormen een genootschap, welks leden door een heilige, onverbreekelijke band vereenigd zijn, om, als trouwe kameraden en broeders, in alle verhoudingen des levens zich als zoodanig te erkennen en te eeren

Mannen dus, die in zeer bizonderen vorm, maar in den meest verheven zin, elkanders „kameraden” willen zijn.”

Wat de samenkomsten betreft, heeft men eerst de officieele zitting der loge, die schijnt gevuld te worden met verschillende, niet veel beteekenende formaliteiten enz.; en daarna een officieus gedeelte, gewijd aan de gezelligheid, en ook gelegenheid biedend aan ieder, die dit wil, zijne persoonlijke moeilijkheden ter sprake te brengen en zijnen mede-leden om raad en steun te vragen.

Uwe Commissie kan zich indenken, dat een Christen, die oppervlakkig leeft, en niet diep nadenkt, kan meenen door het meedoen aan dit alles niet in strijd te komen met zijne belijdenis. We zouden ook niet durven beweren, dat deze

¹⁾ Utrechtsche Kerkbode 2 Sept. 1904; Propagandaboekje blz. 16.

²⁾ Propagandaboekje blz. 8 en 9.

plaatselijke loge's het karakter dragen van propaganda-vereenigingen voor een soort eigen godsdienst. Als persoonlijke motieven voor het deelnemen eraan spelen waarschijnlijk de hoofdrol: zucht naar gezelligheid en kameraadschappelijke omgang, een algemeene weldadigheidszin, en voorts ook de gedachte aan de bate, die men zelf kan hebben door in zulk een kring te zijn ingelijfd, en door de relaties, die men zich aldus ook buiten de eigen woonplaats en het eigen land gemakkelijk kan verwerven.

Hiermede is intusschen niet gezegd, dat het deelnemen aan dit alles — ook al beschouwt men het voorloopig nog op zichzelf en afgezien van den algemeenen geest van de beweging in breederen zin — voor den Christen geene ernstige bezwaren medebrengt.

Zoo wordt hier praktisch vereischt eene soort godsdienstige neutraliteit, waar een Christen geen vrede mee mag nemen. Daar het genootschap menschen van allerlei godsdienstige overtuiging bijeen wil brengen, is het te verstaan, dat het Propagandaboekje telkens terug komt op de houding, die men als Odd Fellow tegenover andersdenkende medeleden heeft in te nemen. Hierbij wordt natuurlijk nadruk gelegd op den eisch om elkander als broeders te bejegenen, elkander niet te grieven of te kwetsen en elkanders overtuiging ten volle te eerbiedigen.¹⁾ Voorstanders der loge zullen er op wijzen, dat dus ook een Christen op die eerbiediging recht heeft en b.v. geen vloeker behoeft aan te hooren.

Zoodra men zich echter indenkt, wat uit die eerbiediging praktisch voortvloeit, rijzen de bezwaren. Voor de zittingen der loge geldt de regel, dat er over godsdienst en politiek niet mag gesproken worden,²⁾ teneinde ontsiering der bijeenkomsten door woordentwisten te voorkomen. Men zal zeggen, dat er ook andere neutrale vereenigingen zijn, waar de godsdienst buiten bespreking blijft. Maar hierop is dan toch te antwoorden, dat de gevallen niet gelijk staan. Men kan wel eens samenkomen voor een bepaald maatschappelijk doel, zonder dat men over den godsdienst behoeft te spreken en zonder dat dit niet-spreken dus zonde behoeft te zijn. Maar de Odd Fellows sluiten onderling eene zoo nauwe broederschap, zoo ingrijpend in het intieme leven, dat een Christen, die daaraan mededoet, en toestemt om zijn geloof er buiten te houden, ongetwijfeld eene dubbelzinnige en tweeslachtige houding aanneemt. Men zit bijeen als broeders en daar is iemand, die zijn hart uitstort en zijne moeilijkheden blootlegt; maar een Christen mag tot hem niet spreken van zijn geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde, die door Zijn voorzienig bestel het al regeert en voor de Zijnen alle dingen doet medewerken ten goede. Sterker nog. Er bestaat, al kennen we het niet in bijzonderheden, een soort ritueel bij begrafenissen. Er wordt bij een lijkst door een der broeders eene toespraak gehouden. Maar hij mag, al is hij Christen, daarbij niet spreken, ook met geen enkel woord, van den eenigen troost, die er in leven en sterven bestaat, en van de ernstige roepstem, die er van elke geopende groeve uitgaat.

Zoo leeft men hier in eene nauwe intimiteit, waar het geloof in Christus stelselmatig buiten wordt gehouden. In aangrijpende oogenblikken moet een Christen zwijgen van wat hem het dierbaarst is, zwijgen tegenover hen, die hij zijn broeders noemt, van datgene wat zij het meest noodig hebben, en wat hij, zoo hij inderdaad „vriendschap, liefde en waarheid” tegenover hen betrachten wilde, hun niet verzwijgen mocht.

Natuurlijk moet dit er toe leiden, dat een Christen, zoo vaak hij op dezen voet in zulk een kring verkeert, ook voor zijn eigen beseft zijn Christelijk geloof op den achtergrond moet stellen en moet beschouwen als eene zaak van den tweeden rang.

Dit zal het gevolg zijn, omdat dit metterdaad ook de grondgedachte is, waarop heel de beweging berust.

En hiermede komen we tot de kern der zaak. Wij hebben ons tot dusver beperkt tot datgene, wat deelneming aan de Orde voor ieder persoonlijk rechtstreeks inhoudt. Het spreekt echter vanzelf, dat dit lidmaatschap toch ook te beschouwen is in verband met den geest, die heel de beweging kenmerkt.

Stellen we daarnaar een onderzoek in, dan herinneren we allereerst aan het gebed der Amerikaansche loge's en den geest, die daaruit spreekt. De Nederlandsche beweging moge daarvan een flauwere afdruk zijn, zij verloochent toch haar oorsprong niet.

Duidelijk komt dit uit in het Propagandaboekje, dat niet maar eene particuliere opinie vertolkt, maar uitgegeven is door de Nederlandsche Groot-Loge en dus

¹⁾ Propagandaboekje blz. 9.

²⁾ Blz. 13.

voor het kennen van den geest der beweging als eene officieele en betrouwbare bron mag worden beschouwd.

In dit geschriftje is voor ons inzonderheid van belang, wat er geschreven wordt om gedaan te krijgen, dat menschen van onderscheiden godsdienstige overtuiging zich samenvoegen tot ééne broederschap.

Eenerzijds wordt aan allen de bovengenoemde eisch der verdraagzaamheid voorgesteld. Wie lid der loge wil worden — zoo heet het —¹⁾ vrage zich tevoren af, „of hij werkelijk in staat zou kunnen zijn om voor goed afstand te doen van zijn vooroordeelen, inzonderheid van die ten aanzien van andersdenkenden en anders-geloovenden, vooroordeelen, die met zijne geboorte zijn ontstaan, in zijne kinderjaren zijn ontwikkeld en met hem zijn opgegroeid.”²⁾

Men zou kunnen zeggen, dat met deze vooroordeelen zijn bedoeld allerlei dingen die ook den Christen niet betamen, het laatdunkend neerzien op andersdenkenden enz.; en ongetwijfeld is ook hieraan te denken. Maar dat onder die „vooroordeelen” ook gerangschikt worden waarheden, die den Christen boven alles dierbaar moeten zijn, blijkt uit het volgende. Hier wordt n.l., om dit afleggen van „vooroordeelen” te bevorderen, in overweging gegeven Lessing's gelijkenis van de drie ringen, voorstellende de drie godsdiensten: Jodendom, Christendom, Mohammedanisme. Aan het slot wordt dan gevraagd: „gedragen zich de Mohammedanen, de kinderen Israëls, de Christenen op zulk eene wijze, dat reeds te zeggen is, welke van de drie de drager is van den echten ring?”

Hier wordt dus duidelijk gehuldigd het indifferentisme op godsdienstig terrein. Wel wordt aan ieder toegestaan te gelooven, dat zijn godsdienst de ware is; maar het betoog zelf stelt zich op een „hooger” standpunt, waarop men ziet, dat er in de werkelijkheid geenerlei grond aanwezig is, om of den eenen of den anderen als den waren godsdienst te beschouwen; dat ze inderdaad, althans voorloopig, alle even goed zijn, en het er enkel en alleen op aankomt, of de belijders ervan leven op zulk eene wijze, dat ze aangenaam worden bij God en menschen. Hier wordt metterdaad ontkend de absolute waarheid van het Christendom, en de waarheid van de leer der Schrift: „de zaligheid is in geen anderen, want er is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welchen wij moeten zalig worden”, Hand. 4 : 12.

In de tweede plaats richt het Propagandaboekje zich tot hen, „die zich ongehoovig noemen”. Dezen zouden tegen toetreding bezwaar kunnen maken, daar immers tot de vereischten voor het lidmaatschap ook behoort het geloof aan „een hoogst bestaan, waardoor het heelal gevormd en in stand gehouden wordt”. Men voorziet, dat menigeen hiertegen bedenking zal hebben. Om nu ook voor dezulken den weg te effenen, wordt gezegd, dat de oude Egyptenaren zich een „hoogst bestaan” hebben gedacht in dezen zin: in den beginnen waren er vier groote, van elkander niet af te scheiden goden: de kracht, de stof, de tijd, de ruimte; en deze vier zijn Eén, maar hoe die Eenheid is, daarvan kunnen wij menschen ons geen denkbeeld en geen begrip vormen, — dat is „Amun”. Dus — zoo luidt het dan — „zij, die in den mensch niet anders kunnen zien dan een voortbrengsel van kracht en stof en tijd en ruimte, ook zij zullen hem dus kunnen beschouwen als een voortbrengsel van die Eenheid en met alle geloovigen kunnen zeggen: hebben wij niet allen éénen Vader, heeft niet één God ons geschapen? Mal. 2 : 10.”

Hier worden dus alle grenzen uitgewischt, wordt eene zuiver Pantheïstische godsvoorstelling aan de hand gedaan, en het aanvaarden daarvan gelijkgesteld met de belijdenis van den eenig waren God, die Zich in Zijn Woord aan ons geopenbaard heeft.

Het behoeft dus geen nader betoog, dat dit Propagandaboekje een geest ademt, die tegen de leer der Heilige Schrift rechtstreeks in verzet komt.

4. Op grond van het voorafgaande achten wij het voor geene tegenspraak vatbaar, dat het voor een Christen niet alleen hoogst bedenkelijk, maar beslist ongeoorloofd is, zich bij de Orde der Odd Fellows aan te sluiten. Persoonlijk gaat hij intieme relaties aan met een kring, waar hij ook in de ernstigste aangelegenheden zijne Christelijke belijdenis moet achterhouden; en zijdelings stelt hij zich mede verantwoordelijk voor den onchristelijken geest, waardoor de beweging als geheel zich blijkens authentieke getuigenissen kenmerkt.

Intusschen is dit niet het eigenlijke punt, waarover het Synodaal advies door den Raad van Meppels Kerk wordt gevraagd. De Kerkeraad acht het niet dubieus, of leden der Gereformeerde Kerk, die zich bij deze Orde hebben aangesloten,

¹⁾ Blz. 14.

²⁾ Blz. 13 v.v.

moeten worden vermaand, zich daarvan los te maken; maar vraagt, hoe men moet handelen, wanneer deze vermaningen niet baten. M.a.w. of men in zulk een geval moet overgaan tot ontzegging van het Heilig Avondmaal en zoo noodig tot andere tuchtmaatregelen.

Dienaangaande nu spreekt uwe Commissie uit, dat zij hiertoe, op grond der haar ten dienste staande gegevens, vooralsnog niet zou durven adviseeren.

Ter motiveering hiervan moge het volgende dienen.

De vraag is hier natuurlijk niet, of het genootschap als zoodanig uit Christelijk oogpunt te veroordeelen is. De kerkelijke tucht wordt niet toegepast op een genootschap of vereeniging, maar enkel op personen. De beslissende vraag is dus deze, in hoeverre het lidmaatschap inhoudt, dat bedoelde personen zelf, zooals onze Catechismus het uitdrukt, „onder den Christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren”.

De Commissie meent, dat de haar ten dienste staande gegevens geen genoegzamen grond bieden om deze vraag toestemmend te beantwoorden. Zij betwijfelt niet, of het meedoen voor den Christen zonde voor God is, maar wel of die zonde valt onder dat voeren van „onchristelijke leer of leven”, dat onze Catechismus op het oog heeft. Voor de tucht maakt het een groot verschil, of men te doen heeft met zonden van bedrijf of van nalatigheid. Men zal b.v. een openlijken vloeker vrij wat eerder kunnen censureren dan iemand, die zich door zijn „stiltzwingen en toezien aan zulke schrikkelijke zonden deelachtig” maakt. Daar nu, zoover wij weten, een Odd Fellow niet verplicht wordt tot daden of woorden, waardoor hij op positieve wijze zijn geloof zou verzaken, mag de vraag worden gesteld, of hier voor toepassing der tucht genoegzame grond aanwezig is.

Naast datgene, wat men als lid der Orde persoonlijk heeft te doen en te laten, is dan te noemen de mede-verantwoordelijkheid, die men draagt voor de beweging als geheel genomen en de hiervan uitgaande propaganda. Wij zagen, dat hier inderdaad van eene „onchristelijke leer” moet worden gesproken; en we meenen ook, dat iemand, die lid is van eene gemeenschap, die dergelijke lectuur verspreidt, het recht mist om de verantwoordelijkheid daarvoor geheel van zich te wijzen. Anderzijds zijn wij echter van oordeel, dat deze verantwoordelijkheid een te weinig rechtstreeksch karakter draagt om iemand alleen op grond daarvan tot voorwerp der kerkelijke tucht te maken.

Op grond van dit alles adviseert uwe Commissie, dat de Synode eene beslissing neme als volgt: (volgt in art. 143).

Dr J. RIDDERBOS, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLIV. **RAPPORT in zake de punten B, C, D en E van het Agendum.**

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen van uwe Commissie zijn gesteld de punten B, C, D en E van het Agendum, van wier inhoud zij met bijzondere belangstelling kennis nam.

Bij de overweging van het in deze punten voorgestelde kwam allereerst de vraag op of uwe Commissie U zou adviseeren tot al of niet behandelen van deze materie. De grond voor deze vraag ligt hierin, dat uit de Kerken stemmen zijn opgegaan, er op aandringende om terwille van den vrede en de rust „de beslissing over de invoering der in het liturgierapport gedane voorstellen uit te stellen” (Kerk van Zwolle). Over deze zaak heeft uwe Commissie zich ernstig beraden doch zij is eenparig tot de conclusie gekomen dat het in het belang der Kerken niet gewenscht is, den weg, dien Zwolle wijst, in te slaan.

Vooreerst toch zou een terzijde leggen van bedoelde voorstellen in strijd zijn met hetgeen de vorige Synode besloten heeft en dus een teruggaan tot achter deze kerkelijke vergadering.

Ten tweede zou dit niet in overeenstemming zijn met de waardeering die de omvangrijke arbeid der Deputaten verdient.

Ten derde zou dit niet-behandelen in tegenspraak komen met de wenschen, die kennelijk in onze Kerken leven, blijkens de verzoeken die door niet minder dan

zeven Particuliere Synodes te dezer zake bij uwe vergadering zijn ingediend, van welke wenschen uwe Commissie moeilijk kon veronderstellen, dat zij alreede weer geheel tot zwijgen zijn gebracht.

Ook is de gedachte door uwe Commissie overwogen of het wellicht aanbeveling kon verdienen, de beslissing over alle voorstellen uit te stellen; doch zij achtte ook dit niet gewenscht omdat, naar haar oordeel, de Synode voldoende licht heeft om over meerdere van die voorstellen een uitspraak te doen.

In verband hiermede meende zij in de voorstellen de volgende schifting te moeten maken:

- I. voorstellen die reeds nu voor behandeling en beslissing rijp zijn;
- II. voorstellen waarvan het gewenscht is dat zij, met de naar aanleiding daarvan gemaakte opmerkingen en de daartegen ingebrachte bezwaren, eerst nog nader worden onderzocht.

Tot I zou uwe Commissie willen rekenen de punten: *B* (Belijdenisvragen), *C d—f* en *D a—e* (Formulieren). Hierbij worde opgemerkt dat *C d—f* niet in dit Rapport, maar reeds afzonderlijk behandeld is.

Tot II rekt uwe Commissie de andere punten, met name: *C* (Inrichting van den Eeredienst), *a—c*, *g* en *h*, *D f—h* (de nieuw geconcipeerde Formulieren) en *E* (de Gezangen).

Als uitvloeisel van deze schifting heeft uwe Commissie de eer, U als volgt te adviseeren.

B. BELIJDENISVRAGEN.

In hoofdzaak kan uwe Commissie zich vereenigen met de door Deputaten geconcipeerde vragen, maar zij meende toch, daarin enkele wijzigingen te moeten aanbrengen.

Voorerst verdient het naar het oordeel uwer Commissie aanbeveling, in de aanspraak tot degenen, die belijdenis doen van hun geloof, te laten vervallen de woorden: „waardoor gij” tot „geworden” en „te treden” tot „ook”. De zaak toch, waarop in deze woorden de nadruk wordt gelegd, komt ook voor in de tweede vraag, waar zij beter op haar plaats is: het is uiteraard ongewenscht, in zóó kort bestek, tweemaal éézelfde zaak te noemen.

Een formeel bezwaar rees bij uwe Commissie tegen het door Deputaten aan U voorgelegd concept omdat met name de eerste en tweede vraag, naar haar gevoelen, te breed zijn geformuleerd. Zinnen van een omvang als deze kunnen slechts met de grootste inspanning worden uitgesproken op vragenden toon. Zonder den inhoud te schaden, is korter formulering heel eenvoudig te bereiken door uitbreiding van het aantal vragen: uwe Commissie bracht ze van drie op vier.

Wat den zakelijken inhoud der vragen betreft, veroorlooft uwe Commissie zich een paar opmerkingen:

1° kunnen, naar haar meening, in de eerste vraag de woorden „met verwerping van alle dwaling” gevoegelijk worden weggelaten. De verklaring, die door jonge leden der Kerk, die toegang tot het Heilig Avondmaal vragen, wordt afgelegd, moet uit den aard der zaak bovenal een thetisch karakter dragen. Daarbij heeft het betrekkelijk weinig zin, jeugdige personen, wier kennis en geestelijke ervaring nog in het aanvangsstadium verkeert, te laten uitspreken, dat zij alle dwaling verwerpen. Waar het hier toch allermeeft om gaat, is een belijdenis des geloofs in eenvoudigheid des harten;

2° zooals reeds van verschillende zijden werd opgemerkt, kon de uitdrukking: „aanvaardt gij de belofte..... van uwen Doop” in de tweede vraag tot zeker misverstand aanleiding geven. Gelijk zij hier luidt, zou (geheel tegen de strekking van de vraag in) er uit gelezen kunnen worden: de belofte die bij uwen Doop is afgelegd.

Om nu alle dubbelzinnigheid zooveel mogelijk weg te nemen, stelt uwe Commissie voor, het begin van de tweede vraag aldus te lezen: „aanvaardt gij Gods verbondsbelofte, U in uwen Doop beteekend en bezegeld”;

3° uwe Commissie is van gevoelen, dat het de voorkeur verdient, het tweede deel van de door Deputaten geconcipeerde tweede vraag, inhoudende de belofte van een christelijken levenswandel, afzonderlijk te formulieren, daarbij dan een omschrijving te kiezen die zich aansluit aan de bewoordingen van het Doopsformulier, en haar te doen luiden als onderstaande. (Zie vraag 3);

4° in den kring uwer Commissie werd geen eenstemmigheid bereikt in zake de formulering van de laatste vraag. Zooals deze voorkomt in het concept der Deputaten, wordt hier de belofte afgevraagd van te „volharden in de gemeenschap der Christelijke Kerk, inzonderheid door een getrouw gebruik der genademiddelen,

de Bediening des Woords en der Sacramenten". De meerderheid wenschte dit deel der vraag te schrappen. Want wel schijnt er alle reden te zijn, om door hen, die den toegang tot het Heilig Avondmaal zoeken, het voornemen te doen uitspreken, dat zij ook in hun kerkelijken wandel de getrouwheid zullen betrachten. Hiertegenover echter staat: *a.* dat de belofte van standvastig te blijven in de belijdenis in de eerste vraag en die van een godzaligen wandel in de derde, implicite reeds de belofte van een getrouwen kerkelijken wandel insluit. Een goede belijdenis en een godzalige wandel zal zich uiteraard allereerst openbaren in een volharder in de gemeenschap der Christelijke Kerk enz.; *b.* uwe Commissie acht het minder juist, van de reeds genoemde goede belijdenis (vraag 1) en godzaligen levenswandel (vraag 3) in onderdeelen een omschrijving te geven. Zulk een omschrijving zal toch steeds moeten lijden aan zekere willekeur en ook nooit volledig kunnen zijn. Waarom — om slechts een enkel voorbeeld te noemen — wordt in de vraag geen melding gemaakt van de verplichting tot het onderhouden van den openbaren eeredienst? *c.* ten slotte wijst uwe Commissie er op, hoe het ook niet van belang ontbloot is, dat VOETIUS, een kenner van het geestelijk leven bij uitnemendheid, deze zaak in zijn vragen niet heeft opgenomen.

De grootst mogelijke minderheid wenschte echter handhaving van de formulering der Deputaten omdat zij opzettelijke vermelding van den band aan de Kerk hier noodzakelijk acht. Uwe Commissie stelt voor, de vierde vraag te lezen als onderstaande. (Zie vraag 4);

5° uwe Commissie geeft in overweging, in de zinsnede die in parenthesi volgt op het: „Ja” tusschen de woorden: „zijn” en „door” in te voegen: „bij voorkeur”. Dit, omdat in sommige groote Kerken, wanneer velen tegelijk belijdenis des geloofs afleggen, het door ieder afzonderlijk antwoorden wel een bezwaar kon opleveren. Door invoeging van het „bij voorkeur” wordt de vrijheid gehandhaafd te handelen naar omstandigheden;

6° eindelijk veroorlooft uwe Commissie zich, U van advies te dienen in zake de plaats, waar deze vragen zijn op te nemen in de uitgave van onze Formulieren. Zij ging hierbij uit van de gedachte, dat het doen van openbare belijdenis niet, of althans zoo weinig mogelijk, het karakter heeft te dragen van een op zichzelf staande actie. Het is eenvoudig een handeling, die vooraf heeft te gaan aan de eerste toetreding tot het Heilig Avondmaal. Feitelijk ligt het zwaartepunt in deze materie veel meer in het onderzoek door of van wege den Kerkeraad dan in deze openbare belijdenis. Om nu den nauwen samenhang tusschen deze belijdenis en den toegang tot het Sacrament zoo sterk mogelijk te doen uitkomen, acht uwe Commissie het gewenscht, de liturgische aanwijzingen, die thans aan den kop van het Avondmaalsformulier staan, te doen vervallen en in plaats daarvan het Formulier voor de openbare belijdenis des geloofs op te nemen met het opschrift: „Vragen, te stellen aan hen, die wenschen te worden toegelaten tot het Heilig Avondmaal.” Dit Formulier worde dan niet compres, maar met gewone letter gedrukt.

Resumeerende stelt uwe Commissie voor:

1° het navolgende *Formulier voor de openbare belijdenis des geloofs* te aanvaarden:

Vragen, te stellen aan hen die wenschen te worden toegelaten tot het Heilig Avondmaal.

Geliefden in onzen Heere Jezus Christus!

Gij zijt hier verschenen om voor God en Zijne heilige gemeente belijdenis te doen van uw geloof, ten einde alzoo toegang te erlangen tot des Heeren Heilig Avondmaal.

Wil(t) daartoe ongeveer ind antwoord op de navolgende vragen:

Ten eerste. Verklaart gij, dat gij de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament en in de artikelen des Christelijken geloofs begrepen is, en in de Christelijke Kerk alhier geleerd wordt, houdt voor de waarachtige en volkomene leer der zaligheid; en belooft gij in de belijdenis daarvan door Gods genade standvastig te zullen blijven in leven en sterven?

Ten tweede. Aanvaardt gij Gods Verbondsbelofte, U in uwen Doop beatekend en verzegeld, en belijdt gij, thans den toegang tot het Heilig Avondmaal vragende, dat gij u vanwege uwe zonden mishaaft en voor God verootmoedigt, en uw leven buiten U zelve in Jezus Christus, den eenigen Zaligmaker, zoekt?

Ten derde. Betuigt gij dat het uwe hartelijke begeerte is, den Drie-

eenigen God lief te hebben en te dienen naar Zijn Woord, de wereld te verzaken, uwe oude natuur te dooden en in een godzalig leven te wandelen?

Ten vierde. Beloofd gij u te zullen onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, indien het mocht gebeuren (wat God genadiglijk verhoede), dat gij in leer of leven U kwaamt te misgaan?

N.N. Wat is daarop uw antwoord?

Antw.: Ja (zoo er meerdere personen zijn bij voorkeur door ieder hoofd voor hoofd te geven).

God, die dit goede werk in u begonnen heeft, voleindige het tot op den dag van Jezus Christus, Amen. (Phil. 1 : 6).

²⁰ de liturgische aanwijzingen bovenaan het Avondmaalsformulier te doen vervallen, ze te vervangen door genoemd Formulier, en wel gedrukt in gewone letter.

C. (behalve *d—h*) INRICHTING VAN DEN EEREDIENST.

Wat deze materie betreft, wenscht uwe Commissie op den voorgrond te stellen dat de door de vorige Synode benoemde Deputaten niet, gelijk door de Kerk van Gouda werd opgemerkt, hun bevoegdheid hebben overschreden door het ontwerpen van een zekere uitbreiding van de orde der liturgie. In het slot van art. 116 van de Acta der Synode van Leeuwarden staat toch als volgt te lezen: „Nog wordt uitdrukkelijk uitgesproken en daarom in de Acta opgenomen, dat met de ad primum bedoelde herziening uitbreiding niet is uitgesloten.” Duidelijk blijkt hieruit dat Deputaten zich dus geheel binnen de grenzen van hun bevoegdheid hebben gehouden.

In de tweede plaats is uwe Commissie van oordeel, dat eenheid in de liturgie in den kring onzer Kerken alleszins wenschelijk is. Thans is in dit opzicht de werkelijkheid zoo, dat iedere Kerk feitelijk haar eigen weg gaat. Terecht merken dan ook Deputaten op dat „wanneer dit proces in hetzelfde tempo voortgaat, te vreezen is, dat de eenheid van liturgie in onze Kerken schade zal lijden” (Rapportenboek, pag. 133). Hun arbeid, in dezen verricht, verdient dan ook ongetwijfeld waardeering. Toch zijn echter de bezwaren, van verschillenden kant tegen de door hen ontworpen „Orde van Liturgie” zóó veelvuldig en deels met zóó grooten nadruk naar voren gebracht, dat uwe Commissie het niet geraden acht, reeds thans een beslissing te nemen, maar U in overweging geeft, opnieuw Deputaten te benoemen, die de volgende Synode dienen van rapport en advies, en aan deze Deputaten op te dragen, rekening te houden met de ingediende opmerkingen en bedenkingen. En omdat punt C c van het Agendum (de Christelijke Gebeden) ten nauwste samenhangt met het voorgaande, stelt uwe Commissie U voor, hiermede eenzelfde weg te volgen.

Resumeerende heeft uwe Commissie de eer, U voor te stellen:

¹⁰ de Synode spreke uit:

a. dat de Deputaten door de aanbidding van hun ontwerp tot uitbreiding der liturgie hun bevoegdheid niet hebben overschreden, maar dat hun arbeid ook in dezen alle waardeering verdient;

b. dat, op de door Deputaten aangevoerde gronden, eenheid in de liturgie in den kring onzer Kerken aanbeveling verdient en zooveel mogelijk moet worden bevorderd;

c. dat echter, gelet op de veelvuldige en ernstige bezwaren, tegen de door Deputaten voorgestelde „Orde van Liturgie” ingebracht, het oogenblik voor het nemen van een beslissing in dezen nog niet gekomen is;

²⁰ *a.* de Synode benoeme opnieuw Deputaten, met de opdracht, de eerstvolgende Synode in zake eventueele uitbreiding en wijziging van de liturgie te dienen van rapport en advies, en daarbij rekening te houden met de ingediende opmerkingen en bezwaren;

b. insgelijks drage de Synode aan deze Deputaten op, de Christelijke Gebeden te overzien;

c. de Synode stelde alle stukken, die in verband met de sub ²⁰ *a* en *b* genoemde materie ingekomen zijn, in handen van genoemde Deputaten.

D. DE FORMULIEREN.

Algemeene opmerking.

Wat betreft de voorgestelde wijzigingen in het Formulier *a* voor den Heiligen Doop, *b* voor den Doop voor volwassenen, *c* voor de viering van het Heilig Avondmaal, *d* van de afsnijding uit de gemeente, en de aangeboden concept-formulieren